

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**PRÓZA Z. M. KUDĚJE S AMERICKOU TEMATIKOU
AMERICAN NOVELS AND SHORT STORIES BY Z. M. KUDĚJ**

**Vedoucí diplomové práce: prof. PaedDr. Vladimír Papoušek, CSc.
Ústav bohemistiky**

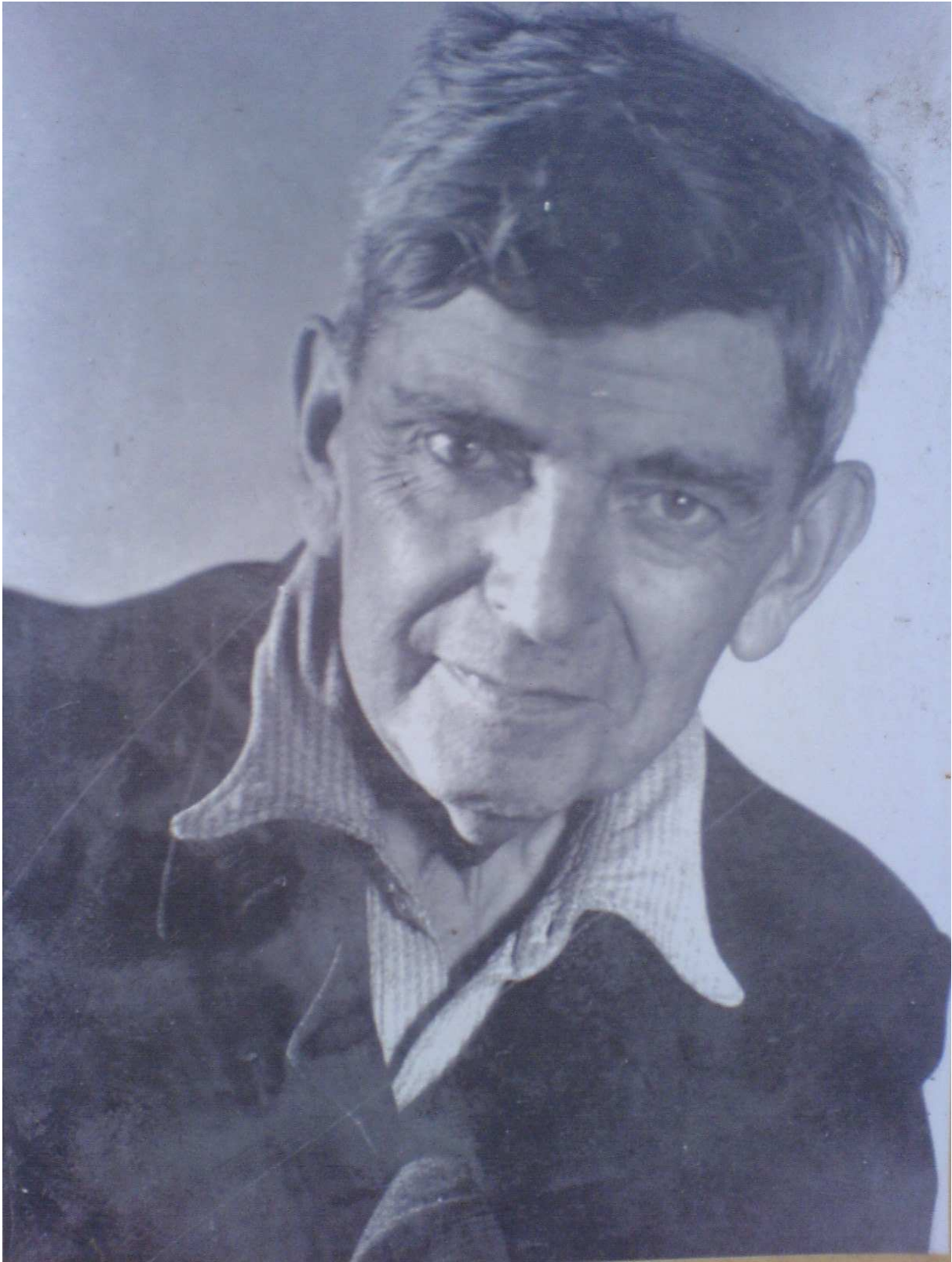
Autorka diplomové práce: Marta Smolíková

Ročník: pátý

Studijní obor: ČJ-OV/ZŠ

Akademický rok: 2008/2009

Datum odevzdání diplomové práce: 24. dubna 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci s názvem Próza Z. M. Kuděje s americkou tematikou jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 24. dubna 2009

Poděkování

Mé poděkování patří prof. PaedDr. Vladimíru Papouškovi, CSc. za odborné vedení a cenné rady. Dále děkuji panu Janu Prchalovi, správci archívu Klubu Za historickou Polnou, za přátelské povídání a poskytnuté materiály. Nemenší dík patří také všem dotazovaným pamětníkům, bez jejichž vzpomínek by životní obraz Zdeňka Matěje Kuděje nebyl kompletní.

ANOTACE

Diplomová práce je monografií českého spisovatele Zdeňka Matěje Kuděje. Základem práce je analýza a interpretace jeho prózy s americkou tematikou. Kromě Kudějových textů jsou dále interpretována další díla, podobně tematicky zaměřená, která vznikala na počátku 20. století jak v domácím kontextu, tak mezi americkými Čechy. Práci uvádí Kudějův životopis opírající se mimo jiné o výpovědi pamětníků. Součástí práce je také Kudějova bibliografie týkající se pramenů a sekundární literatury.

ANNOTATION

The thesis is a monogram of a Czech writer Zdeněk Matěj Kuděj. The base of the thesis lies in the analyse and interpretation of his prose with the american theme. Besides Kuděj's texts there are interpreted other publications with a similar theme which originated at the beginning of the 20th century in both native context and among the American Czechs. The thesis is introduced with Kuděj's biography, based among others on the recollection of his contemporary. Part of the thesis is thus Kuděj's bibliography related to the origins and derived literature.

OBSAH:

1. Úvod	8
2. Zapomenutý bohém	10
3. Americký nomád	26
4. Světoběžnická bohéma	32
5. Kudějovy knihy amerických dobrodružství	38
5.1. Bídny dny a jiné povídky	44
5.2. Majitel zlatých polí	51
5.3. Mordovna	54
5.4. Mezi dvěma oceány	59
5.5. Z Nového světa	69
5.6. Rvavý Holybee	72
6. Další čechoamerická próza na počátku 20. století	75
7. Čechoamerická poezie na počátku 20. století	79
8. Závěr	84
9. Kudějova bibliografie	87
10. Použitá literatura	89
11. Seznam příloh	91
12. Přílohy	

ÚVOD

„*Jeho život byl pestrý jako americká vlajka. Kolik pruhů na ní, tolik rozličných zemí projel, a rozličných zaměstnání, v nichž se uplatnil, bylo snad ještě více nežli hvězd na vlajce strýčka Sama. Ve světě žil již dobrou polovici svého života...*“¹ Těmito slovy se Zdeněk Matěj Kuděj nepřímo, prostřednictvím hlavní postavy, charakterizoval v jedné své povídce, a nutno podotknout, že tak stručně, ale přitom zdařile vystihl pravou podstatu vlastního svérázného způsobu života. S trochou nadsázky by se dalo říci, že celý Kudějův život se dá chápat jako námět pro jeden velký román, jehož výrazný motiv by se opíral především o tuláctví a s ním spojenou potřebu svobodného života. Jakýsi autobiografický románový základ už poskytl sám autor ve svých jednotlivých povídkách, v nichž zachytil široké spektrum vlastních autentických příhod a zkušeností. Nemusíme tedy znát Kudějův podrobný životopis, abychom se seznámili s tím, co na svých dobrodružných toulkách spatřil, uslyšel a zažil, neboť jeho příběhy mají skutečnou dokumentární hodnotu.

Při výběru tématu mé diplomové práce sehrálo prvořadou roli přímé propojení místa mého bydliště s osobností Zdeňka Matěje Kuděje (jedná se o obec Radostovice, v práci několikrát zmiňovanou). K mému rozhodnutí následně přispěl i fakt, že o tomto českém spisovateli toho příliš mnoho napsáno nebylo, i když se v kontextu dané doby jedná o osobnost originální a nekonvenční.

Většina znalců Kudějova díla se shoduje v tom, že největší literárněhistorickou hodnotu mají Kudějovy třídílné „vzpomínky“ na Jaroslava Haška, humorně sepsané v knihách *Ve dvou se to lépe táhne* (1923), *Ve dvou se to lépe táhne – ve třech hůře* (1927) a *Když táhne silná čtyřka* (1930). Zejména první díl této trilogie je zřejmě Kudějovou nejznámější a nejpopulárnější knihou a pro milovníky Jaroslava Haška i cenným přínosem pro pochopení jeho génia. Nasnadě je však otázka, zda by literární badatelé knize přikládali stejnou uměleckou hodnotu, kdyby v ní nefigurovala postava „velikána“ Haška. Jaroslav Hašek byl Kudějovým největším přítelem a kdoví, kam by se posunulo jejich přátelství a současně Kudějova tvorba, nebýt Haškovy předčasné smrti. Spekulací by mohlo být mnoho, ale jisté je, že osobnost českého spisovatele a dobrodruha Zdeňka Matěje Kuděje je v současné době téměř zapomenuta a pokud se přeci jen objeví jistý náznak zájmu v čtenářském podvědomí, jde o jednostranný pohled, který Kuděje představuje pouze jako staršího přítele Jaroslava Haška.

---

¹ Kuděj, Z. M.: *Historie jedné Marie Panny*, in: Majitel zlatých polí. Praha 1946, s. 110

Ve své diplomové práci se pokusím představit život českého spisovatele a celoživotního tuláka Zdeňka Matěje Kuděje, a to především v kontextu doby, ve které žil, přičemž se zaměřím zejména na jeho šestiletý americký pobyt, z něhož výtěžil řadu próz, vynikajících svou dokumentární hodnotou. Tyto Kudějovy knihy s americkou tematikou a jejich následná interpretace budou hlavním a stěžejním bodem mé práce. Nejenže reprezentují Kudějovy první spisovatelské začátky, kterým ovšem předcházela zkušenost novinářská, ale z hlediska celé jeho literární činnosti se právě americký pobyt jeví jako vrcholný moment autorova uměleckého ztvárnění, v současné době majícího status reálného dokumentu sto let staré doby.

Úvodní životopisná studie je opřena nejen o všeobecně známá a snadno zjistitelná fakta, ale také o autentické výpovědi několika pamětníků. Ve většině případů se jedná o obyvatele obce Radostovice na Českomoravské Vrchovině, kde Kuděj za druhé světové války strávil několik let svého života.

Práce je dále doplněna o dobovou charakteristiku amerického života, týkající se především situace a poměrů v čechoamerických komunitách na počátku dvacátého století, přičemž důraz je kladen zejména na středisko českých imigrantů, na „*ohromné lidské mraveniště*“² nazývané Chicago.

Část práce současně pojednává také o dobové charakteristice českého prostředí, do něhož se Kuděj navrátil po svém pobytu v Americe. Jedná se o prostředí pražské umělecké bohémy v čele s Jaroslavem Haškem, kam Kuděj vzhledem ke svým bohatým tuláckým zkušenostem, bohémскому putování a prioritě života zapadal. Byl výjimkou a zároveň jedním z nejautentičtějších členů bohémského generace, jelikož prožil to, o čem ostatní doposud jen psali.

V poslední části práce se stručně zabývám i dalšími autory z počátku dvacátého století, kteří trávili část svého života na americkém kontinentu a podávali tak prostřednictvím svých děl autentický obraz života v čechoamerických komunitách. Jmenovitě se jedná o analýzu vybraných děl Jana Havlasy, Františka Sokola-Tůmy, Václava A. Junga, Jana Harrise Zachara a Josefa Macha.

---

² Kuděj, Z. M.: *Rvavý Holybee*. Praha 1921, s. 114

*Nejsem příliš starý, jak by se snad zdálo,
nešediví ještě havraní můj vlas.
A přec, vzpomínám-li, není toho málo,
co jsem všechno prožil za dost krátký čas.³*

(Josef Mach)

ZAPOMENUTÝ BOHÉM

Zdeněk Marian Kuděj se narodil 24. listopadu 1881 v městečku Hořice v Podkrkonoší. Otec Jan Kuděj byl synem rolníka z Drahenického Málkova a matka Božena byla dcerou kovářského mistra. Zdeněk pocházel ze sedmi dětí – měl pět bratrů a jednu sestru. Rodina v době jeho narození bydlela v hořickém radničním domě, ale pouze přechodně, jelikož otec pracoval jako inženýr při stavbě železniční dráhy z Hradce Králové do Ostroměře. Když bylo Zdeňkovi asi půl roku, rodina se odstěhovala, a pak střídavě bydlili na různých místech. Záleželo na aktuálním zaměstnání otce, který se přemísťoval souběžně se stavbou železnice. Malý Zdeněk proto chodil do obecné školy vždy v tom místě, kde měl jeho otec zrovna práci. Prázdniny pak většinou trávil v rodišti své matky – v obci Bakov nad Jizerou. Dalo by se říci, že neustálé stěhování rodiny v době Zdeňkova dětství mělo za následek jeho pozdější toulavý a neklidný způsob života.

Poté, co Zdeněk vychodil obecnou školu, začal studovat na reálném gymnáziu v Praze na Vinohradech, ale po smrti otce byla rodina nucena přestěhovat se do Příbrami, kde Zdeněk přestoupil do páté třídy reálného gymnázia. Zde se seznámil se svým spolužákem Antonínem Vyskočilem, známým později pod spisovatelským pseudonymem Quido Maria Vyskočil. Zdeněk nechtěl zůstat pozadu, proto se podle vzoru spolužáka překřtil. Své prostřední jméno Marian, které dostal podle dědečka z otcovy strany, si změnil na Matěje. Zdeněk toto své jednání považoval pouze za ironii, za jakýsi protest proti dobové estétské módě, ale nakonec mu jméno Matěj zůstalo po celý zbytek života. Studium na gymnáziu ho však neuspokojovalo ani nijak neupoutalo jeho vzletnou mysl. Neustále měl velký počet neomluvených hodin, což nelibě nesl zejména profesorský sbor. Následovala snižená známka z chování a celkový špatný prospěch (zejména z fyziky a matematiky) nakonec vyústil v opakování sedmého ročníku. Avšak hned po prvním čtvrtletí byl nucen gymnázium zcela opustit, protože mu za nepatřičné chování hrozilo vyloučení ze všech středních škol v bývalém Rakousko-Uhersku. Následující část Zdeňkova života se nesla ve znamení neustálého toulání, střídání a měnění zaměstnání, vyhýbání se vojenské službě a hledání „smyslu života“.

---

³ Mach, J.: *Život a básnictví lyrické*, in: *Života běh*. Praha 1980, s. 17

Po odchodu z příbramského gymnázia nastoupil jako praktikant do lékárny v Pacově a později v Sadské. Ještě před složením farmaceutické zkoušky, která ho opravňovala k zápisu na univerzitu, byl však odveden na vojnu k zeměbranceckému pluku. Pro Kuděje ale bylo nemyslitelné, aby jeho nepokojný život spoutala vojenská služba a už vůbec nechtěl být ve službách „císaře pána“. Proto zorganizoval na náměstí v Plzni výstup, při kterém předstíral choromyslnost, což zavedlo příčinu vojenským lékařům, aby následně zkoumali jeho duševní stav. Kuděj byl tedy nakonec z vojny předčasně propuštěn, ale do lékárny se už také nevrátil a nikdy se tak nestal lékárníkem. Místo toho zatoužil po cizině a rozhodl se odejít na zkušenou do Německa. Stalo se tak roku 1903 a Kudějovi bylo dvaadvacet let.

Krátce v Německu pracoval u jedné farmaceutické firmy, ale zatoužil po větším dobrodružství. Odjel do přístavního Hamburku, města, jež v jeho mladistvé duši zanechalo nezapomenutelný obraz: „*Bylo to hlučné přístavní město, z jehož nervosně rychlého života šla hlava kolem. Moře, věčně mladé a nespokojené moře sem zanášelo svůj náplav z celého světa, veselou a nevázanou chasu, která má mnoho požadavků a vtiskuje velkým mraveništěm na březích slaných vod mezinárodní ráz. [...] A večer po práci nastávalo hýření. Sta domů se osvětlilo jako ke slavnosti. I nejzapadlejší uličky zazářily mnohobarevnými světly. Hudba zněla z nádherných sálů právě tak ryčně, jako ze čpějících krčem a námořnických dupáren. Zlato za dne nabyté se roztékalo. Každý jako by chvátil se ho zbavit, aby mohlo tím rychleji kolovati. Vtékalo do stok. Až příliš hrubé bylo to vyzývavé kupování a prodávání všeho, co bylo na prodej za kus zlata. Hýřili bohatí i chudí. Život nemírný, ubíjející. Příliš mnoho práce a příliš mnoho požitkářství. Život v Čechách i v Praze byl idylkou proti této spoušti.*“⁴ V Hamburku se Kudějovi při návštěvě herny v předměstí Altona podařilo při hře v karty šťastnou náhodou vyhrát nejen trochu peněz, ale také lodní lístek do New Yorku první třídou na lodi „Hrabě Waldersee“. Kuděj se rozhodl, že využije této výhodné příležitosti a podívá se do Spojených států amerických.

V dobovém kontextu se Amerika pro české našince jevila jako země nových možností a ideálů, a byla tak také mnohými proklamována. Češi pak do Ameriky přicházeli většinou se značně přehnanými představami a není tedy divu, že první kontakt s realitou byl pro ně častokrát velmi tvrdý. V amerických městech se více méně setkali s předsudky vůči přistěhovalcům, s diskriminací a pohrdáním. Kuděj v té době neměl téměř žádné životní zkušenosti a na cestu přes moře se díval jako na výlet, proto pobyt ve Spojených státech plánoval jen na čtrnáct dní, což odpovídalo jeho momentálním finančním možnostem. Netušil

---

⁴ Kuděj, Z. M.: *Osudy Františka Hamáčka*, in: *Majitel zlatých polí*. Praha 1946, s. 31-32

však, že jeho návštěva Ameriky se nakonec protáhne na sedm dlouhých let, během nichž projede křížem krážem nejen Spojené státy, ale i část Kanady, využije přitom všech možných dopravních prostředků (ovšem častokrát jako černý pasažér na vagonech vlaků) a vystřídá velké množství nejrůznějších zaměstnání, aby nakonec poznal kladnou i zápornou stránku amerického života.⁵

Kuděj se do Čech vrátil roku 1909, ale neměl v žádném případě v úmyslu stát se usedlým občanem. Stejně jako v Americe, tak i v Čechách nadále střídal nejrůznější příležitostná zaměstnání a bydliště. Toulky po cizině načas vyměnil za toulky po Čechách a později po celé nové České republice.

V době, kdy Kuděj pracoval jako zednický přidavač na Žižkově, vyprávěl spolupracovníkům různé dobrodružné historky a zážitky ze svého amerického cestování. Na popud přátel jednu historku sepsal a poslal ji do redakce Národních listů. Povídka *Zmařený oběd* byla posléze otištěna a Kudějovi za ni vyplátili, na tehdejší jeho příjmy, neobvykle vysoký honorář. Po tomto slibném spisovatelském úspěchu začal psát další povídky a postupně tak pronikal do českého literárního života, i když prozatím jen v rámci žurnalistiky. Současně se sblížil s pražskou uměleckou bohémou, jejíž jádro tvořili umělci seskupení kolem Jaroslava Haška (Josef Lada, Jaroslav Panuška, Emil Artur Longen, Franta Sauer aj.). Sblížení se s bohémskou družinou bylo pro Kudějův další život určující, vždyť s Jaroslavem Haškem zachoval věrné přátelství až do Haškovy předčasné smrti.

Uběhly však tři roky od návratu z Ameriky a Kudějův dobrodružný duch opět zatoužil po novém cestovatelském zážitku v cizině. Rozhodl se navštívit carské Rusko, což se stalo na podzim roku 1912. Avšak po několika dnech pobytu v Kyjevě byl pro falešné podezření zatčen carskou policií a bez udání konkrétního důvodu vzat jako „atentátník“ do vyšetřovací vazby. Vězněn byl půl roku, ale i to stačilo k tomu, aby mu v chladném ruském žaláři omrzly prsty u rukou a stihl ho silný revmatismus. V roce 1913 byl konečně propuštěn, dopraven na rakouské hranice a vyhoštěn z Ruska. Kuděj si uvědomoval křivdy na něm spáchané a naprosto zanevřel na ruský vládní systém. Jak už bylo řečeno, na jeho zdraví měl půlroční pobyt v podmínkách chladného a vlhkého vězení velmi špatný vliv, s jehož následky se pak Kuděj potýkal až do konce života.

Po návratu do Čech se postupně zotavoval, znovu se stýkal se svými „bohémskými kamarády“ (zejména s Jaroslavem Haškem, Josefem Ladou, Gustavem R. Opočenským a Otokarem Hanušem) a pokračoval v literární činnosti. Jeho povídky, vytěžené nejprve

---

⁵ Americkému pobytu Zdeňka Matěje Kuděje je dále věnována samostatná kapitola s názvem *Americký nomád*.

z amerických a později i z ruských zážitků, byly otištěny v nejrůznějších novinách a časopisech té doby (Národní listy, Zlatá Praha, Právo lidu, Besedy lidu, Světozor aj.). Roku 1913 Kuděj debutoval souborem amerických povídek *Bídné dny a jiné povídky*, jímž poprvé vzbudil zájem kritiky. Kniha mu vynesla cenu Julia Zeyera z nadace při České akademii věd a umění pro mladé literáty. Pro mladého autora to znamenalo nejen veřejné uznání, ale také normální honorář a celkový náklad v počtu 600 výtisků, které mohl Kuděj prodávat za cenu, již si sám stanovil. Hned na to následovaly další zajímavé prózy z prostředí ruského vězení (*Hostem u báťušky cara, 1914*), a pak v rychlém sledu další knihy povídek, zejména s americkými tématy.

V době, kdy Kuděj knižně debutoval, podnikl současně se svým přítelem Jaroslavem Haškem výlety po vlasti. V létě roku 1913 se vydali na dobrodružnou pouť po Berounsku, Křivoklátsku a Plzeňsku. Na jaře příštího roku se toulali Posázavím. Do Prahy pak oba tuláci přišli před vypuknutím první světové války a vyhlášením mobilizace. Kuděj začal pracovat v továrně na nábytek v Karlíně a jeho existenční poměry se postupně zlepšily. Avšak brzy se dostavily následky pobytu v ruském vězení a Kuděj dostal těžký záchvat revmatismu. Po dočasném zlepšení jeho stavu obdržel předvolání k odvodní komisi, aby nastoupil vojenskou službu. Protože však nemohl jít pěšky, nezbyvalo nic jiného, než ho na ručním vozíčku odvést do kasáren na Pohořelci.⁶ Zde odvodní komise rozhodla, že vzhledem ke stavu, ve které se Kuděj nacházel, se mu poskytuje zdravotní dovolená, a jeho vojenská služba tak byla odložena na neurčito. A protože další předvolání na vojnu nepřicházelo, začal Kuděj užívat svobody a volnosti. Žil střídavě v Příbrami, Plzni a Praze, literárně pracoval a úspěšně se vyhýbal vojenské službě. Zjistil, že úředník pluku, ke kterému měl nastoupit, udělal chybu – v knize u jeho jména zapsal, že padl v Srbsku. Bohužel i přes tento úřednický překlep Kudějova svoboda skončila ve chvíli, kdy u sebe nechal přespat přítele sledovaného policií. Následovala domovní prohlídka, při které bylo mimo jiné zjištěno, že Kuděj se vyhýbá vojenské službě. Počátkem roku 1917 byl tedy eskortován ke svému pluku do Rumburka. Zde měl však také štěstí, protože před odchodem na frontu opět onemocněl revmatismem a byla mu tak přidělena úloha vojenského písaře. Postupně sloužil v Berouně a ve Vídni, ale jeho nestálost a odpor k vojenské povinnosti ho přinutily opět předstírat choromyslnost. Po několika prohlídkách byl pak na jaře 1918 doporučen k superarbitraci.

---

⁶ Kudějův originální způsob rukování zaujal jeho přítele Jaroslava Haška, a tak slavná scéna Švejkova nástupu na vojenskou službu do pohořeleckých kasáren na invalidním vozíčku byla inspirována právě nápadem a počinem Kuděje.

Po skončení války Kuděj přijal místo tajemníka Klubu českých turistů, a to na výslovné přání jeho předsedy Jiřího Gutha, ceremoniáře prezidenta republiky. Opět zde však vydržel jen krátce. Do této doby se datuje také největší událost Kudějova života. Nejde nyní o jeho milované toulky po cizině, ale o událost daleko podstatnější – věčný tulák se jednoho dne oženil. Pro více informací lze odkázat na útlý spisek Františka Hampla *Krátké manželství humoristovo* (1971). Hampl se podle vlastních záznamů z večerních besed, kde Kuděj vyprávěl o svém životě, rozhodl zrekonstruovat okolnosti Kudějovy svatby. Nápomocen mu byl i spisovatelův dopis sochaři a malíři Jakubu Obrovskému.

Kudějova „největší pošetilost v životě“ začala zprvu nevinně. Roku 1920 spisovatel marně hledal v Praze byt, až nakonec dostal nabídku od své známé, zda by nechtěl bydlet u ní. Paní Božena Frýdlová byla již rozvedená a o nového spolčníka se začala výborně starat. Kuděj si tedy nemohl na nic stěžovat: „*Překročil jsem čtyřicítku, žil v poměrném blahobytu a začal být pohodlný, ba – líný. V životě jsem postrádal lásky a něhy. A paní Frýdlová se o mne starala mateřsky a sestersky zároveň, až jsem si na to zvykl. A když mně jednou svěřila, že má se svou rodinou kvůli mně nějaké nepříjemnosti, řekl jsem jí, abych ji ukonejšil – že si ji vezmu.*“⁷ Pak už vše následovalo v rychlém sledu. V zásadě lze říci, že ani v den sňatku se Kuděj nevzdal svého nihilistického nazírání na svět, neodpustil si žerty a vystavil tak svou nastávající choť nejedné nepříjemné situaci. Svatbu zařídil ze dne na den, což už samo o sobě svědčí o naprosté nepřipravenosti. A nebýt alespoň svědků, nedostala by nevěsta květiny, nebyla by zařízena svatební hostina, nemluvě ani o svatební cestě. Vždyť i na samotné snubní prsteny Kuděj zapomněl, ovšem dokázal celou věc s humorem sobě vlastním vysvětlit: „*Snubních prstenů nemám. Podle mého názoru jde o zastaralý přežitek z barbarských časů, kdy bylo možno koupit si ženu za kousek zlata. Prsteny jsou symbol okovů. A my jsme moderní lidé, kteří milují volnost a ne otroctví.*“⁸ Těžko říci, zda podobný názor sdílela i nevěsta.

Kuděj vydržel připoután ke své ženě jen velmi krátce. Sňatkem najednou ztratil volnost, byl k někomu vázán, musel se podrobovat určitému dennímu pořádku, nemohl se volně scházet s přáteli v hospodách a bezmyšlenkovitě se toulat. To mu pochopitelně nevyhovovalo, do manželství se prostě nehodil. Proto se jednoho dne beze slov vytratil ze společného bytu a ani se nerozloučil. Odešel hledat klid a našel ho v místě, kam ho již dlouho srdce táhlo – na Českomoravské Vysočině. „*Je to prostý, tichý život, ale já už po ničem jiném netoužím,*“ píše Kuděj 20. dubna 1926 svému příteli Jakubu Obrovskému, „*ted' mám konečně čas na četbu, vstávám časně, pracuji, jdu si kam chci, žádnému nezodpovědný, volný, šťastný.*

⁷ Hampl, F.: *Krátké manželství humoristovo*. Vysoké Mýto 1971, s. 8

⁸ Tamtéž, s. 13

[...] *Přátele tu už také mám. Tišší, beznároční, ochotní. Když je mi smutno, zajdu zase k nim. Rádi mne vidí, nepomlouvají. [...] Dámské návštěvy se nepřijímají. [...] Neboť: žena je zoufalstvím spravedlivého. A proto: ať žije a potrvá věčná emancipace muže!*⁹

Je patrné, že Kuděj nikdy ženy příliš nevyhledával, i když lásku zřejmě čas od času postrádal. Jako student byl zamilován do jisté Aničky, ovšem už v té době mu jeho neklidná povaha nedovolila setrvat na jednom místě, a tak před svou láskou utekl až přes oceán do Ameriky. Ve svém románu *Mezi dvěma oceány* vkládá Kuděj do úst jedné z hlavních postav svou vlastní zповěď: „*Byl jsem zamilován a ne nešťastně. Ale přece jen snad to nebylo to pravé. [...] Bylo to krásné děvče, hodné a mělo mne rádo. Byl to snad ideál ženy, o jakých mužové snívají. Ale přece jsme se rozešli. Proč? Kdo to může rozluštit. Přemýšlel jsem o tom mnoho. Dával jsem z počátku vinu jí, jak to bývá u ješitných mužů obyčejem. Ale to nebyla pravda. Ty chybičky, z nichž jsem chtěl učiniti hory přestupků a poblouznění, nerovnaly se ani z daleka dobrým jejím vlastnostem. Pak jsem obviňoval těžce sebe. Ale i já přece nejsem zlým člověkem. Vinni jsme byli oba, každý svým způsobem. Ona proto, že mne nedovedla přemoci a upoutati duševní silou, já proto, poněvadž jsem se ve svém sobectví nedovedl vzdáti svobody, již jsem nade vše miloval. Neřekli jsme si nikdy, že se rozcházíme. A přece jsme se rozešli.*“¹⁰

A stejně jako před svou první láskou, prchl Kuděj i před manželkou. Jakmile byl tedy opět „volný“, podnikl s přítelem malířem Jaroslavem Panuškou výlet Posázavím. Společně putovali po cestě, kterou Kuděj vykonal s Jaroslavem Haškem před první světovou válkou. Posázaví se svou krásnou krajinou a přírodou mělo na osudy všech tří přátel rozhodující vliv. Panuška se trvale usadil v Kochánově, kde žil a pracoval až do své smrti. V létě roku 1921 k sobě pozval na návštěvu Haška, který se následně usadil na Lipnici. Kuděj pak oba přátele jezdil navštěvovat, až jednoho dne dostal na Lipnici nabídku na místo redaktora Armádního bulletinu, pro který měl překládat anglické a americké texty, týkající se výzbroje a výstroje armád obou států. Kuděj sice místo přijal, ale opět v něm dlouho nevydržel. Po odchodu se na krátký čas usadil v Dolních Kralovicích u svého bratra Jana, který byl jmenován správcem pivovaru. Kuděj zde začal jako první překládat do češtiny sedmidílný Burroughsův román o Tarzanovi, který nakonec sám zparodoval vlastním pokračováním pod názvem *Tarzanova babička* (1926). Za překlad obdržel od Václava Havla, majitele pražské Lucerny, tučný honorář a vydal se opět na své milované toulky. Tentokrát zamířil na Podkarpatskou Rus, kde strávil krátký čas převážně sbíráním nových námětů k literárnímu zpracování (román

⁹ Hampl, F.: *Krátké manželství humoristovo*. Vysoké Mýto 1971, s. 19

¹⁰ Kuděj, Z. M.: *Mezi dvěma oceány*. Praha 1994, s. 85

Horalská republika, 1932). Po návratu do Čech se pak na mnoho let zabydlel na Českomoravské Vysočině.

Dříve zprvu nepatrné, později stále častější pobyty zapříčinily, že si Kuděj Vysočinu zamiloval. A nejenže se na ní neustále vracel, ale poslední léta svého života prožil právě v tomto líbezném kraji. Jaroslav Med v úvodu svého doslovu ke Kudějově knize *Zlý Dědek z Vysočiny* píše: „*Cit přichylnosti, který nás poutá k domovu, je zákonitý a přirozený, a chtít se mu vymknout nebo jej v sobě udusit, by bylo jistě zvrácené. Tento cit existuje i u lidí, kteří jsou zdánlivě bez domova nebo tráví svůj život v „dobrodružném cestování“.* Projeví se u nich ovšem teprve tehdy ve vší intenzitě, když se setkají s krajem, který odpovídá jejich představám a touhám.“¹¹ A tímto vytouženým krajem se pro Kuděje stala právě Českomoravská Vysočina. Našel zde nejen mnoho dobrých přátel, ale paradoxně i skutečný domov, který nikdy předtím ani nehledal. Ale i zde místa pobytu často střídal a krátkodobě přespával u svých přátel v okolí. A tak nakonec i v tomto malebném koutě světa zůstal Zdeněk Matěj Kuděj „*tulákem ustavičně křižujícím krajinu a tuláci, „lidé světoví“, byli jeho stálými hosty a přáteli.*“¹²

Podle svědectví pamětníka Josefa Smolíka přišel Kuděj natrvalo na Českomoravskou krabatinu, jak spisovatel Vysočinu sám nazýval, v roce 1936. Od té doby pobýval v Dolním Městě a v Radostovicích, a právě v této malé vesničce v blízkosti Světlé nad Sázavou se zabydlel v době německé okupace a zůstal zde až do roku 1945. Místní obyvatelé na pana Matěje, jak Kuděje všichni titulovali, s láskou vzpomínají ještě dnes. Uplynulo sice již sedmdesát let, ale přesto jim podoba a charakter pana spisovatele utkvěly v mysli. Těžko říct, zda se jejich vzpomínky dají pokládat za věrohodné, vždyť zmiňovaní pamětníci byli v té době malými dětmi, ale pokusme se, stejně jako oni, tuto skutečnost opominout. Dříve však než si vyslechneme jejich svědectví, nechme promluvit Františka Hampla, Kudějova přítele z Litomyšle a snad největšího znalce jeho díla, který na pana spisovatele vzpomíná takto: „*Byla to věru svérázná figurka! Byl oděn v kazajku upjatou ke krku, pod starými „rajtkami“ neurčité barvy nápadně tenká lýtka, sevřená ovinovačkami dole zaklesnutými v bagančatech. Jeho hůl, na konci okovaná, ťukala o dlažbu. Na hlavě nad brejlemi z temných skel seděla zelená čepice, jaké u nás doma říkali „pangrotka“.*“¹³ Takto oblečen chodil Kuděj po většinu svého života. Svědčí o tom i výpovědi pamětníků z Radostovic, kteří podobně jako pan Hampl popisují Kuděje v jezdeckých kalhotách, s podkolenkami, těžkými okovanými botami,

¹¹ Kuděj, Z. M.: *Zlý Dědek z Vysočiny*. Havlíčkův Brod 1961, s. 179

¹² Kuděj, Z. M.: *Americké obrázky*. Praha 1982, s. 13

¹³ Kuděj, Z. M.: *Safíjanská zima*. Havlíčkův Brod 1960, s. 65

v odřeném kabátě, s brýlemi na očích, na hlavě čepici se stínítkem a barevnými sojčými pírkami. Na zádech měl vždy ruksak, ale mnoho v něm nenosil. Pouze bačkory (zvané meltonky), šněrovací boty, kartáček na zuby, rum, v létě houby a pokud dostal, tak jídlo od přátel.

Nyní se tedy vraťme o několik desítek let zpět v minulosti a nechme zavzpomínat radostovské pamětníky. Nutno ještě podotknout, že všichni dotazovaní začali vzpomínat slovy „to tam ale nepišťe, je to moc sprosté“, což už samo o sobě svědčí o jistých povahových rysech spisovatele – bohéma.

Nejvíce informací poskytl prostřednictvím svých sepsaných poznámek nyní již zesnulý Josef Smolík (narozen roku 1931). I když byl v té době sotva desetiletým chlapcem, jsou jeho vzpomínky nejrozsáhlejší a nejucelenější. Kudějův přítel, továrník Josef Kolář z Kochánova, o němž se vědělo, že Kuděje finančně podporuje a je tedy takříkajíc jeho mecenášem, mu zařídil v Radostovicích bydlení. A shodou okolností právě u Smolíků. Šlo o dům číslo 5 a nesl název „Karasovna“ (viz příloha I). Pro Kuděje zde byly zařízeny dvě skromné místnosti v podkroví. V jedné měl postel, stůl a dvě židle, v druhé skladoval dříví, které zde také velmi rád štípal, když si chtěl zatopit. Pan Smolík vzpomíná, že když Kuděj jednou takhle štípal dříví, začala jim v době oběda padat do jídla omítka, až nakonec vykoukla ze stropu jedna noha. Kuděj zkrátka na pořádek moc nedbal, a když nebylo čím topit, páčil prý i prkénka z verandy. Uklízení přímo nesnášel a i čistě umytou podlahu byl schopen raději ihned začernit uhlím až byla světnice pořádně „začouzená“. Byl to tulák a tuláci přece nežijí v čistotě! Naštěstí se v bytě dlouho nezdržoval a vyrážel raději na dlouhé procházky za přáteli v okolí. Při svém návratu ale vždy zaťukal holí na okno, aby se vědělo, že je doma. Pan Smolík ho jako chlapec častokrát vyprovázel při jeho návštěvách za malířem Jaroslavem Panuškou a již zmíněným továrníkem Josefem Kolářem. Většinou bylo cílem cesty získání menšího obnosu peněz, neboť jak známo Kudějovi se jich zřídkakdy dostávalo. Když se pak vraceli k večeru domů, Kuděj prý s úsměvem na tváři říkal, že se takhle neměl ani v Americe, a pak celou cestu svému malému společníkovi o Americe vykládal. Byl to výborný vypravěč.

V Radostovicích se toho času nacházela hospoda, a proto není divu, že většina vzpomínek pana Smolíka se soustředí zejména tam. Vždyť hostince byli Kudějovým druhým domovem. Pan Smolík si chodil s ostatními chlapci do místní hospody pro limonádu, a když tam Kuděje spatřili, nebyli na pochybách, že bude o zábavu postaráno. Dlouho pak seděli v koutě a hltali každé slovo, které pan spisovatel pronesl. Jakmile prý došlo na nějakou mužskou při, byl to právě Kuděj, který ji bez mrknutí oka vysvětlil. Pan Smolík vzpomíná, že se takhle jednou strhla hádka o to, jak je nejlepší pajcovat domácí tabák. Kuděj hádku uzavřel

názorem, že „nejlepší je, když naskládáte suché listy tabáku na sebe a dáte je u dveří na zápraží vedle zdi. Když pak přijdete z hospody domů a musíte v noci z postele, tak se na tabák vymočte, on se zapará, lépe se krájí, balí a voní“¹⁴. Další hádka se prý například vedla o tom, co je růže z Jericha. I zde však Kuděj nezaváhal a spor ukončil tvrzením, že „růže z Jericha je, když dáte suchý kravský hovno na talíř a denně ho zaléváte, až se za měsíc zazelená a rozkvetne“¹⁵. Uvedené příhody se mohou jevit jako vulgární, ale právě na nich je patrná Kudějova bezprostřednost a vtip, kterými se prezentoval a které mu právem získaly mnoho milých a dobrých přátel a posluchačů zároveň. Pan Smolík dále vzpomíná, že když měl Kuděj nějaké peníze, stal se z něho velký pán se slovy „bylo huř, zas nějak bude“¹⁶. Sám si pak objednával žitnou s rumem a pivo a přátele hostil se slovy „to máte od českého Američana z Vysočiny“¹⁷. Zkrátka, když peníze měl, tak dal. Neměl, dostal od známých a přátel. A nejen proto byl místními rodáky vážen a uznáván.

V hospodském prostředí Kuděj také častokrát získával inspiraci k povídkám. Jedna příhoda ke zpracování se mu naskytla na Vánoce roku 1938, bohužel však byla tragická. Zmiňuje se o ní i pan Smolík ve svých zápiscích a Kuděj píše povídku s názvem *Láska, bože, láska!*¹⁸ Jde o klasický příběh nešťastné lásky, který má bohužel reálný předobraz. Dcera hostinských, osmnáctiletá Mařenka, byla zamilována do chudého, o čtrnáct let staršího, hajného Jíchy. Rodiče Mařenky ovšem jejich lásce nepřáli a chtěli dceru provdat lépe. Hajný však odmítnutí neunesl a se slovy „když ji nemůžu mít já, tak ji nebude mít nikdo“ Mařenku zastřelil a pušku následně obrátil i proti sobě. Celá tragická příhoda se odehrála 20. prosince 1938 na hospodském dvoře v Radostovicích, a místní pamětníci na ni ještě dnes s lítostí vzpomínají.

Podobně jako pan Smolík pamatuje na Kuděje také pan Ladislav Vaňkát (narozen roku 1925). Byl už přeci jen v té době starší, ale jeho vzpomínky se moc neliší. Bydlel v blízkosti „Karasovny“ a častokrát prý panu spisovateli „posluhoval“. Kuděj byl již na jednu nohu chromý, a tak si nechal do domu donášet mléko a dřevo. Pan Vaňkát si vzpomíná, že Kuděj byl neustále v obličeji ušmudlaný a umouněný od sazí. Hygienu nijak zvlášť neudržoval – mytí prý, podle jeho slov, škodí zdraví. Místní děti se ho kvůli jeho vzhledu zpočátku bály, ale brzy svůj názor změnil. To když si pan spisovatel prohmatl kapsy u kabátu a vyndal z nich drobné mince. Zavelel dětem „seřadit!“, hodil hrst mincí na zem a řekl „sbírejte!“.

---

¹⁴ Archív Josefa Smolíka (strojopisné poznámky z pozůstalosti).

¹⁵ Tamtéž

¹⁶ Tamtéž

¹⁷ Tamtéž

¹⁸ Povídku Kuděj neuveřejnil v žádné své knize. Její strojopis je uložen v Městském muzeu v Polné.

Stejně zacházel i s bonbóny, které kupoval speciálně pro děti. Ty ho pak za jeho dobrotu měly nesmírně rády a nemohly se již dočkat, co od něho zase dostanou.

Pan Vaňkát se také zmiňuje o další místní postavičce, o kováři Čuješovi. Čuješ pracoval u továrníka Koláře, kde se následně seznámil s Kudějem. Oba spojovala láska k hospodám a rádi se něčeho dobrého napili. Není tedy divu, že většina historek pana Vaňkáta je založena na opileckém stavu obou přátel. S úsměvem vypráví, jak nejednou byl nucen pomáhat s „odtahem“ obou pánů z hospody. S Kudějem to bylo většinou snazší, ale zato Čuješe dokázali místní chlapi pořádně potrápit. Přišpendlovali ho ke zdi za jeho dlouhý knír, pálili jej cigaretou a největší senzací bylo jeho vytažení po schodech a následné spuštění dolů. Čuješ si pak většinou druhého dne nic nepamatoval. Kuděj se s Čuješem velmi spřátelil a napsal o něm i krátkou povídku, ve které si s nostalgií připomíná svého „opilého“ kamaráda. S jistou dávkou ironie v závěru povídky Kuděj píše: „*Snad mi to odpustíš můj starý příteli Čuješi, že jsem o tobě napsal takovouhle hanebnou historii. Ale buď rád, že jsem v ní alespoň neuvedl tvé pravé jméno.*“¹⁹ Pan Vaňkát ale podobný ohled na známého kováře nebral a s úsměvem vysvětlil, jak vůbec k jeho přezdívce došlo. Čuješ se vlastním jménem jmenoval Nedvěd, ale jelikož byl rozeným Moravákem, častokrát říkal chlapcům, kteří se na něj chodili dívat, když pracoval, „Co čujete?“ (neboli Na co se díváte?).

V radostovské hospodě tehdy pracovala paní Jaroslava Puflerová (narozena roku 1921). I když je nejstarší pamětnicí a zároveň měla ke Kudějovi v hospodském prostředí de facto nejbližší, již si toho mnoho nepamatuje. Ono se ani není čemu divit, vždyť všichni dotazovaní pamětníci se shodují, že Kuděj neměl ženy moc v lásce. Neustále jim prý nadával, byl vulgární, a proto ho žádná z nich nechtěla v hospodě ani obsluhovat. Ze slov paní Puflerové si můžeme udělat obrázek, jakým dojmem Kuděj na ženy působil. Byl to prý „zamračený a ušmudlaný bručoun, který se s námi moc nevybavoval. Chodil často v zamyšlení, nepozdravil a kolikrát se dlouhou dobu ani neukázal. Zkrátka dobrodruh, takový cestující vandrák, ovšem mnohdy značně napitý.“ Sám Kuděj se podobnému „nařčení“ nikterak nevyhýbal a ve své knize *Zlý Dědek z Vysočiny* napsal: „*Zlý Dědek byl podle úsudku celého kraje naprosto nevychovaný člověk. Někdy zdravil až přemrštěně uctivě kde koho potkal, někdy přešel nevšímavě a roztržitě i kolem těch, kteří mu byli přátelsky nakloněni a když se na ně podíval, vypadalo to, jako kdyby se díval skrz skleněnou tabuli.*“²⁰

Podobně si Kuděje připomínají i paní Marie Kyselová (narozena roku 1931) a paní Anna Smolíková (narozena roku 1935). Obě se shodují v názoru, že se pana spisovatele jako

¹⁹ Kuděj, Z. M.: *Zlý Dědek z Vysočiny*. Havlíčkův Brod 1961, s. 152

²⁰ Tamtéž, s. 118

děti bály. Prý byl neustále zamračený a neodpovídal ani na pozdrav. Paradoxně ale po chvíli přemýšlení docházejí k závěru, že „na druhou stranu to byla přeci jen dobrá duše“. To když si vzpomenu, jak jim rozhazoval bonbóny a peníze. Kuděj zkrátka nastavoval dětem dvě tváře, což ostatně sám popsal slovy: „*Měl-li Zlý Dědek rád děti, o tom bylo hlavně mezi ženskými mnoho hádek a sporů. Jedna mu nadávala, že její synek dostal od něho pořádný záušek, druhá tvrdila, že dovedl prosedět u jejího nemocného chlapce celou noc. V jedné vesnici říkali, že Zlý Dědek tam vyhrožoval dětem bůhví čím, z druhé vesnice říkali, že tam v době největší nouze poděloval všechny děti na návsi cukrovím. Mládež sama nebyla také jednotného názoru na počínání Zlého Dědka.*“²¹ Paní Kyselová si dále vybavuje, jak jí dal Kuděj jednu korunu, aby mu vyzvedla kabát, který si zapomněl v hospodě. Ona mu však bohužel rozuměla, že chce koupit tabák, a tak se i stalo. Pan spisovatel se prý neuvěřitelně rozčílil a pestrými nadávkami ubohé dítě rozhodně nešetřil. Další nemilou vzpomínku má paní Kyselová na Kudějův batoh. Když totiž Kuděj obcházel vesnice, dali mu většinou jeho přátelé a známí něco dobrého k jídlu. On pak všechno házel do batohu a dále pokračoval ve svých toulkách krajem. Při příchodu domů vše z batohu vyndal na stůl a paní Kyselová si vzpomíná, že jim pak to špinavé a promíchané jídlo servíroval. Šlo zejména o jitrnice a nejrůznější druhy hub. Odmítnout si nabízené jídlo nedovolili a s nechutí ho snědli, jinak by prý pana spisovatele urazili.

Poslední dotazovanou pamětnicí je paní Ludmila Prchalová (narozena roku 1935). Bylo jí deset let, ale v mysli má stále uchovanou vzpomínku na pana Kuděje. Sama říká, že „s mistrem prožila jeden malý úsek života“. Psal se rok 1945, končila druhá světová válka a všichni v Radostovicích se těšili, až tudy projedou naši ruští osvoboditelé. Muži vyrobili velikou slavobránu z chvojí a krepového papíru a umístili ji na hlavní silnici. Kuděj, jakožto největší znalec ruského jazyka, napsal na ni oslavný nápis. Současně požádal malou Lidušku, aby se naučila ruskou báseň na přivítání, kterou sám k této příležitosti složil. Liduška pak denně chodila ke Kudějovi na zkoušky, jak se uklonit, jak mávat, jak posílat z rukou políbení. I po tolika letech si část básně pamatuje: „Zdravíme drahé soudruhy, poděkování a lásku Vám, kež zněly by jak zvony, vždyť ne já sám, jsou nás už miliony...“. Báseň však nenašla uplatnění, jelikož Radostovicemi žádní ruští osvoboditelé nakonec nejeli.

Společnou vzpomínku mají všichni pamětníci na jednu z největších Kudějových vášní, na sbírání hub. Nadšeně je Kuděj sbíral sám, ale se stejným zápalem nabádal i místní děti, aby mu nosily všechny houby, co po lese najdou. O Kudějovi se mezi místními tradovalo, že jako

---

²¹ Kuděj, Z. M.: *Zlý Dědek z Vysočiny*. Havlíčkův Brod 1961, s. 77

jediný sbíral mimo jiné i tzv. „kuřátka“. Občas posílal děti, aby hledaly speciálně jen tyto malé žluté houbičky. Sám si je pak porůznu upravoval, vařil, smažil, sušil, zavařoval a sem tam pak někomu skleničku věnoval. Místní lidé říkali těmto zavařeným houbám „kudějovky“. Paní Puflerová si pamatuje, že byly po Kudějově úpravě trochu ostřejší, ale je zřejmě jedna z mála, která darované houby ochutnala. Lidé se báli otravy, protože Kuděj sbíral opravdu vše, co uviděl. Pan Vaňkát vzpomíná, že když jednou za Kudějem přišel, všiml si plné police zavařených hub. Podivil se tomu množství, ale mistr okamžitě reagoval na údiv slovy: „Kdyby ty lidi nebyli blbý, tak by těch hub mohl každý mít. Ale jak to neznají, tak do nich kopou a pak už jsou k ničemu!“ Ale ať už je to jak chce, „kudějovky“ od stejnojmenného pana spisovatele znali všichni lidé z Radostovic i okolí.

Zdeněk Matěj Kuděj je již více jak padesát let po smrti, ale vzpomínky místních obyvatel na oblíbeného toulavého spisovatele nestárnou. Stárnou však již pamětníci a bohužel jich valem ubývá. Domek, který Kuděj obýval, je nyní přestavěn na vilu, a tak nakonec jedinou věcí, připomínající lidem jeho život v Radostovicích, zůstává informační tabule s Kudějovým portrétem (viz příloha II). Kuděj je na fotografii zachycen s milým úsměvem, ale tvář nese tíhu dobrodružného života. Tabule je dnes umístěna vedle hospody, v současnosti téměř rozpadlé, ale stále v majetku rodiny Puflerových. Kuděj tedy po letech zaujímá čestné místo vedle svého nejmilovanějšího stavení a shlíží na kolemjdoucí poutníky. A tak se Radostovice, malá víska na Vysočině, mohou pyšnit alespoň nějakou památkou na jejich nejznámějšího obyvatele.

Kuděj na své milované radostovské přátele nezapomněl a zvěčnil je ve dvou vzpomínkových knihách. První z nich je útlá humorná próza *Safijánská zima*²². Jde de facto o „prášilovské“ historky, které si za tuhé zimy vypravují lidé v Radostovicích při tzv. „doderkách“²³. Kuděj, neboli pan spisovatel, jak se v knize sám označuje, je zde pouze jedním z mnoha posluchačů a nezasahuje do jednotlivých vyprávění. Ústy starého výměnkáře Vaňkáta, ale i četníka, učitele a mlynáře, je čtenář v průhledných alegoriích seznámen se vztahem prostých vesnických lidí k povýšenosti a nadutosti Hitlera, potažmo celého německé vojska, a jeho nezdařenému tažení proti vojskům Sovětského svazu. Kuděj tedy jako nezúčastněný pozorovatel podává čtenáři zaslechnuté smyšlené příběhy, sršící humorem – historky, kterými si místní lid krátil dlouhé zimní večery. Kniha je tak studnicí síly

---

²² Původní pojmenování knihy znělo „Zima na Českomoravské Vysočině“. První vydání „Safijánské zimy“ vyšlo zřejmě bez povolení cenzury za druhé světové války a šlo o soukromý tisk. Dalším počinem byl vánoční tisk díla jako součást většího celku v roce 1957 a oficiální druhé samostatné vydání se datuje do roku 1960.

²³ „Doderky“ jsou vesnickým názvem pro draní peří.

a optimismu v těžké době nacistické okupace. Prostředí a osoby v díle zmiňované mají svůj reálný předobraz. Řada jejich potomků v současnosti stále v Radostovicích žije.

Druhou knihou je soubor autobiografických povídek nazvaný *Zlý Dědek z Vysočiny* z roku 1961. Náměty povídek, v knize obsažených, Kuděj opět vytěžil ze svého pobytu na Vysočině. Inspirací mu byl místní lid i krásná příroda, která spisovatele vybízela k nekonečným toulkám a poskytovala mu tak nepřeborné množství látky ke zpracování. Jednotlivá místa i postavy zde však oproti Safijánské zimě pozměňuje, a tak se Radostovice mění rukou spisovatele na Hostovice nebo již zmíněný kovář Čuješ je čtenářům znám pouze pod přezdívkou. Kuděj zde hojně používá názvu „Českomoravská krabatina“, což se na první pohled může jevit jako pejorativní název, avšak pravda je jinde. Kuděj tohoto označení používal s láskou, kterou choval ke svému milovanému kraji. Samotný název „krabatina“ se nese ve stejném duchu jako spisovatelův tamější „pseudonym“. Kuděj se ve své knize záměrně ironicky stylizuje do postavy nepříjemného, zamračeného a nerudného starce, a sám si dává přízvisko „Zlý Dědek“. Ovšem z výše uvedených vzpomínek pamětníků (zejména žen) je patrné, že si tak nenechává říkat náhodně. Přízvisko je založeno na skutečnosti, kterou se Kuděj prezentoval místním lidem. „*Sedával nejraději někde tiše v koutku, nevyptával se nikdy nikoho na nic a sám odpovídal na případné dotazy domorodců pokud možno kuse a krátce. Proto, ačkoli nikomu neubližoval a zdravil kde koho potkal, se o něm začaly trusit pověsti, že je skutečně nevládný, nadutý, domýšlivý a Zlý Dědek. Toto přízvisko mu zůstalo již na věčné časy, zejména když se ukázalo, že si nepřeje skutečně žádného důvěrného přátelství s místními občany.*“²⁴ Přesto, každá mince má dvě strany, a proto je více než zřejmé, že „Zlý Dědek“ je pouhá maska, kterou si spisovatel nasazoval vždy, když chtěl zakrýt svoji skutečnou povahu. Na první pohled zamračený bručoun, ovšem pod tvrdou slupkou se při bližším seznámení skrývala obětavost a zejména dobrosrdečnost. Kdo ho blíže poznal, nebyl již na pochybách, jakým dobrým, šlechetným a veselým člověkem Kuděj ve skutečnosti byl.

Zajímavým zdrojem poznání Kudějova života v Radostovicích a okolí jsou jeho deníky. Kuději si do nich téměř každý den zaznamenával nejen své každodenní činnosti a zážitky, ale také například ranní teploty a počasí. Čtyři deníkové sešity, obsahující informace od 8. března 1942 do 15. října 1944, jsou umístěny v Městském muzeu v Polné. Dalším důležitým pramenem poznání zejména Kudějova vnitřního života jsou jeho tzv. „každodenníčky“. Jeden je uložen opět v Městském muzeu v Polné a je opatřen titulem *Denní úvahy ZMK, 1950/1* a podtitulem *Hloupé myšlenky starého člověka II*. Kuděj v něm pod

---

²⁴ Kuděj, Z. M.: *Zlý Dědek z Vysočiny*. Havlíčkův Brod 1961, s. 14

pořadovými čísly zaznamenává své nápady a postřehy z let 1950-1951 (konkrétně od 22. června 1950 do 23. července 1951). Deníček obsahuje životní moudra („*Všechny velké sny lidstva se rodí z hladu.*“²⁵), subjektivní pocity („*Největším mým bohatstvím je má chudoba. Nejlepší společností má osamělost.*“²⁶), vtipné aforismy („*Kam vítr, tam plášť. Na štěstí v cizím plášti nechodím a svůj vlastní nemám.*“²⁷) a další zajímavé myšlenky, odhalující Kudějův vnitřní svět a jeho celkové duševní rozpoložení, které prožíval v poslední letech svého života („*Člověk stárne a jeho myšlenky teprve dozrávají.*“²⁸).

Z Radostovic Kuděj odešel hned po válce, v roce 1946, a odstěhoval se do blízké Ledče nad Sázavou. Zde získal byt u paní Anny Krupičkové v Havlíčkově ulici č. 161. Šlo o jednu světničku, ale i přesto, stejně jako v Radostovicích, Kuděj svým svérázným chováním dokázal bytnou pořádně potrápít, když například v létě začal v bytě pořádně zatápět jako v těch největších mrazech, a překvapeně bytné s úsměvem sdělil, že bude určitě tuhá zima, tudíž si na ni předem vytápí. Byt u Krupičků měl sice stálý (až do roku 1952), ale opět se neustále toulal po okolí a ne jeden zimní měsíc prožil také v nemocnici v Humpolci, kam ho vždy na zimu brával pan primář Melichar a na jaře jej pak propouštěl zpět „na svobodu“. Toto počínání nebylo bezúčelné, jelikož Kuděje stále trápily kruté revmatické bolesti, které se projevovaly zejména v chladném období.

Vzpomínky na Kudějův pobyt v Ledči již zpracoval Eduard Doubek, proto lze odkázat na jeho práci zveřejněnou, mimo jiné, ve sborníku *Havlíčkobrodsko*, č. 8 z roku 1993. I zde se čtenář seznámí z řadou vtipných historek a opět si připomene Kuděje jako vášnivého houbaře (výrobce zvláštního houbového likéru), jako hodného pána, který rozdává na náměstí dětem bonbóny, a zejména jako nápaditého šprýmaře, který neuvěřitelným způsobem dokáže potrápít dva ledečské řezníky a hostinské zároveň, když u jednoho si párky kupuje a ke druhému je nosí ohřívat. Vše s vysvětlením, že první umí párky sice dobře vyrobit, ale neumí je správně ohřát, přičemž druhý je ohřívá znamenitě, zato požitelné párky vyrobit neumí.

Eduard Doubek podle vyprávění Anny Krupičkové podává také svědectví o Kudějově spisovatelské činnosti a podmínkách, za nichž byl schopen literárně tvořit. „*Ve svém bytě se však v poslední době nikdy do psaní nepouštěl*“, píše Doubek, „*když chtěl pracovat, dal se za svítání vzbudit. Pak vydal strohé rozkazy, aby mu byl na zahradu vnesen stůl a židle, jakož i pořádný džbán s vodou, z kterého pak při psaní stále popíjel, ač jindy jen pouhé pomýšlení na pití vody odbýval protažením obličeje, mávnutím ruky a s odporem proneseným*

---

²⁵ Kuděj, Z. M.: *Denní úvahy ZMK*, 1950/1, heslo 1016

²⁶ Tamtéž, heslo 972

²⁷ Tamtéž, heslo 947

²⁸ Tamtéž, heslo 837

„br, voda!“ Když byly všechny přípravy ke psaní vykonány, usedl ke svým lejstrům a už se mu tužka po papíru jen kmitala. Jakmile však na ledečské kostelní věži, kam ze zahrady viděl, uhodila devátá, rozkázal zase vše ze zahrady uklidit a vydal se na své obvyklé toulky.²⁹ Jak je vidět, měl Kuděj zavedený určitý pořádek, který při psaní nekompromisně dodržoval. Jiné svědectví o jeho tvůrčí, strojopisné činnosti poskytl pan Jan Prchal, správce archivu Klubu Za historickou Polnou. Kuděj prý napsal povídku na stroji a následně do ní ručně vpisoval poznámky a opravoval chyby a překlepy. Poté dal text přečíst některým svým přátelům, a až po vyslechnutí jejich názoru práci znovu přepsal a poupravenou ji poslal vydavateli. Jako důkaz nám může posloužit úryvek z Kudějovy povídky *V kraji Huculů*³⁰ (viz příloha XVI).

Z Ledče Kuděj odešel roku 1952 do Polné a svůj ledečský byt dobrovolně přenechal nové invalidní nájemnici. Brzy ale svého činu začal litovat a chtěl se do Ledče vrátit. Vzhledem k nedostatku bytů se mu obec snažila opatřit nový pokojík v bývalém chudobinci. Avšak byt zde nedostal, jelikož se ženské osazenstvo domu vzbouřilo s argumentem, že pan spisovatel mluví moc sprostě. A tak Kuděj odešel do Polné, přičemž nezapomněl paní Krupičkové s úšklebkem sdělit: „*Tak vidíš, babo, mohlas mít na baráku desku, že tu přes dvacet let žil Kuděj, ale budeš tu mít h...*“³¹

V Polné Kuděj žil jen krátce. Pobýval zde u svého přítele z Ameriky muzejníka Bedřicha Neubauera a u rodiny Vanžurovy. Právě jim Kuděj zanechal část své literární pozůstalosti, která je v současné době uložena v Městském muzeu v Polné a v archivu Klubu Za historickou Polnou. Kuděj se zde seznámil také s tramskou legendou Bobem Hurikánem (1907-1965) (viz příloha VII). S tímto kytaristou, písničkářem a spisovatelem, vlastním jménem Josefem Peterkou, spojovala Kuděje tulácká krev, láska k přírodě a touha po cestování. Hurikán s kytarou na zádech prožil nejedno dobrodružství nejen v Evropě, ale také například daleko za severních polárním kruhem. Získával na svých cestách nejrůznější náměty, které následně zpracovával v romány, povídky a reportáže. Podobně jako u Kuděje díla vznikala ve spěchu, s cílem rychlého získání peněz, což je znát zejména na jejich úrovni. Oběma spisovatelům ovšem nelze upřít jedinečný vypravěčský talent a u Hurikána i silnou úctu k trampingu. Není tedy divu, že se dvě, tak spřízněné tulácké duše, ke konci života potkaly a spřátelily se. Bob Hurikán zemřel deset let po svém příteli. Smrt způsobil nádor na mozku, který zapříčinil i Bobovu pozdější slepotu. Z jeho nepřilíš známého díla možno

²⁹ Doubek, E.: *Z. M. Kuděj a Jaroslav Hašek ve vzpomínkách*, in: Havlíčkobrodsko 1993, č. 8, s. 62-63

³⁰ Originál celé povídky, která nebyla nikde uveřejněna, je uložen v archivu Klubu Za historickou Polnou.

³¹ Doubek, E.: *Z. M. Kuděj a Jaroslav Hašek ve vzpomínkách*, in: Havlíčkobrodsko 1993, č. 8, s. 64

jmenovat například *Dějiny trampingu*, romány *Hoši divočiny*, *Zálesák od Zlaté řeky*, *Jezdci z Arizony*, *Kouzlo hašiše* nebo cestopis *Trampem po Orientu*.

Poslední léta svého života (1952-1955) strávil Kuděj v Litomyšli, kde mu byl přičiněním přátel, zejména díky Anně Soukupové, přidělen první vlastní byt (ovšem s výjimkou v době jeho krátkého manželství). Kuděj ve svém pokojíku i nadále literárně tvořil, ale jeho zdraví už začínalo být chatrné. Stěžoval si, že ho trápí kýla a že už také špatně vidí. V červenci 1955 byl hospitalizován v nemocnici a následně operován na kýlu. Jak už ale bylo jeho zvykem, ani zde se nikterak nešetřil a odmítal poslouchat pokyny lékařů a sester. Chodil stále bos po studených chodbách, a když jej sestry napomínaly, odbýval je jak jinak než žertem: „*Proč bych se obouval? Vždyť Pán Ježíš chodil taky bos a nikomu to nevadilo.*“³² Operace kýly byla přesto provedena úspěšně, ale Kuděj odmítl zůstat připoután na lůžku v nemocničním ošetřování a po dvou dnech odešel na vlastní odpovědnost domů, ovšem s nezahojenými stehy. Vzápětí se proto kvůli dalším zdravotním problémům musel do nemocnice vrátit, ale i přes veškerou péči, která mu byla poskytnuta, zemřel 8. srpna 1955 ve věku 72 let na oboustranný zápal plic. Důstojně pochován je na hřbitově v Litomyšli.

---

³² Doubek, E.: *Z. M. Kuděj a Jaroslav Hašek ve vzpomínkách*, in: Havlíčkovobrodsko 1993, č. 8, s. 65

*„Doma v Missoule
Doma v Truckee
Doma v Opelousas
Nemám domov nijaký.
Doma v Medoře jsem.
Doma ve Wounded Knee
Doma v Ogallale
Já nemám domov žádný.“³³*

(Jack Kerouac)

AMERICKÝ NOMÁD

Kudějův osud určovaly celý život náhody, a tak není divu, že na náhodě se zakládala i jeho cesta do Ameriky. Roku 1946 napsal o svém zaoceánském dobrodružství „malý cestopis“ nazvaný *„Můj život v Americe“*, který je součástí knih *Majitel zlatých polí* (1946) a *Dobrodružné cestování* (1959). Hned v jeho úvodu píše: *„Jak jsem se dostal do Spojených států severoamerických? Jen díky náhodě, své mladistvé lehkomyšlnosti a touze po dobrodružství. Již v mladém věku hnal mě můj tulácký nepokoj za hranice vlasti.“³⁴* Právě mládí bylo tou největší silou, která Kuděje poháněla k rozšíření vlastních obzorů a nutila ho nezůstávat na jednom místě. Vždyť i samotné Kudějovo dětství bylo poznamenáno neustálým stěhováním a zřejmě tak chtě nechtě předznamenalo celý jeho další život. Ale teprve až v Americe se mladý a nezkušený muž přeměnil ve skutečného tuláka a trampa. Kuděj si postupně na dobrodružné cestování zvykl a touha po nových zážitcích a zkušenostech ho hnala stále více kupředu. A i když většinou neměl žádný určitý cíl cesty, toulavý způsob života si zamiloval a jako svůj životní styl jej nadále praktikoval i po návratu z Ameriky. Neopustil od něj pak až do své smrti.

V New Yorku přistál po deseti dnech strávených na moři na jaře roku 1903. Do nové země nepřišel sice bez peněz, ale v New Yorku *„vedl jsem nedlouhou dobu život tak rozmařilý“*, svěruje se Kuděj, *„že jsem se brzy octl na dně své peněženky. Protože jsem se styděl hledat práci mezi krajany, mezi nimiž jsem se v krátké době hojnosti vydával za zámožného, koupil jsem si za poslední dolary lístek do Chicaga, abych se pokusil o štěstí. Dojel jsem tam, maje právě půldruhého dolaru v kapse.“³⁵* Chicago bylo v té době nejvýznamnějším, vnitřně bohatě strukturovaným, centrem Čechoameričanů (stalo se tak především díky otevření železnice New York – Chicago) a z hlediska uměleckého se stala

³³ Kerouac, J.: *Na cestě*. Praha 1978, s. 318

³⁴ Kuděj, Z. M.: *Můj život v Americe*, in: *Majitel zlatých polí*. Praha 1946, s. 5

³⁵ Tamtéž

místní minoritní krajanská enkláva nejpočetnější a nevlivnější. I čeští umělci, jejichž cílem nebylo zůstat ve Spojených státech natrvalo, často se svou tvůrčí činností zamířili právě do tohoto města. A i když Chicago „*nebylo jediným centrem publikačních aktivit Čechů v Americe, velmi silný podnikatelský duch některých místních Čechů, kteří dokázali ediční činnost proměnit ve zdroj příjmů, stejně jako existence bohatě strukturované sebevědomé místní komunity, organizované v mnoha nejrůznějších spolcích, vedly k vytvoření nevlivnějšího a nejtrvalejšího střediska, v němž se v USA rodila česká kniha.*“³⁶ Původní čechoamerické písemnictví nevzniklo naráz, ale postupně se rozvinulo z koloritu chicagské žurnalistiky.

Kuděj sice v té době nebyl ještě žádným spisovatelem a nemůžeme ho tak počítat mezi chicagské umělce, avšak jeho první krůčky ke spisovatelské dráze se formovaly právě v chicagských periodikách, jmenovitě v Denním hlasateli a Spravedlnosti (viz níže).

Nutno ovšem podotknout, že výše zmíněná síla české enklávy a specifický fenomén jejích literárních aktivit v Chicagu byly z historického hlediska vymezeny velmi krátkou časovou periodou. První čeští přistěhovalci se dostali do Chicaga v polovině devatenáctého století. Jejich cílem byla většinou levná zemědělská půda, avšak s jejím postupným úbytkem se imigranti stále více soustřeďovali do měst, kde nacházeli pracovní uplatnění v rozvíjejícím se americkém průmyslu. Postupně pak začali na americkém území vytvářet „*různě rozsáhlé a strukturované přistěhovalecké komunity, které se stávaly ohnisky veškerého čechoamerického života a kultury, a tak i základnou pro komunikační uplatnění češtiny a pro její generační předávání.*“³⁷ Následovalo několik dalších imigračních vln, pro které se tyto komunity staly ceněným zázemím a po dlouhou dobu častokrát také tím jediným útočištěm v cizím prostředí. Josef Polák uvádí, že v letech 1850-1868 se do Spojených států přistěhovalo asi čtyřicet tisíc Čechů a od počátku dvacátého století stoupl každým rokem počet českých lidí v Americe o deset tisíc. Vystěhovalectví podle Poláka zapříčinili „*zlatá horečka v roce 1849, politický útlak v letech padesátých i pozdějších a pak útěk před válkou za válek s Itálií a později i s Pruskem, hospodářská bída i touha po dobrodružství a zbohatnutí.*“³⁸

Přistěhovalecké vlny vyvrcholily na přelomu devatenáctého a dvacátého století přísunem většího počtu českých intelektuálů, což mělo za následek i největší rozmach čechoamerickým komunit. Řadě z nich se pak „*podařilo vytvořit iluzi téměř samostatného*

---

³⁶ Papoušek, V.: *Česká literatura v Chicagu*. Olomouc 2001, s. 7

³⁷ Kučera, K.: *Český jazyk v USA*. Praha 1990, s. 18

³⁸ Polák, J.: *J. V. Sládek: básník domova*. Praha 1945, s. 49

českého světa v Americe, v němž česká kultura i jazyk měly základní, zdánlivě neotřesitelné postavení.“³⁹ Současně došlo ke značnému rozvoji českého písemnictví, jež vyžadovalo z důvodu postupné amerikanizace předchozích vln neustálý příliv nové české krve, která by dokázala znovu připomenout již usedlým krajanským komunitám sepjetí s jejich národním jazykem, kulturou, hodnotami a domácí tradicí. Sám proces amerikanizace byl přitom nevyhnutelný, i když se mu české komunity snažily ubránit zdůrazňováním svých národních specifik. Když pak v roce 1921 došlo ze strany americké vlády k prudkému omezení evropské imigrace, začala tolik potřebná obnova a podpora české komunity výrazně upadat. Pod vlivem amerikanizace a bez vztahu k domovu se postupně původní národní enklávy začaly rozpadat, rozptylovat a mísit se s místní anglosaskou kulturou. Vladimír Papoušek ve své knize *Česká literatura v Chicagu* (2001) pak vidí další pokus o spojení s domácí tradicí jako „mrtvý totem bez vnitřního obsahu“ nebo jako „starožitnosti, které uchováváme ze zvyku, pro estetický dojem a z nostalgie, ale nikoliv z vnitřní potřeby.“⁴⁰ Dvacátá léta předminulého století tak „představují zásadní zlom a bývají označována za „praktický konec“ českého přistěhovalectví do USA.“⁴¹

Zdeňka Matěje Kuděje bychom mohli zařadit do vrcholné vlny imigrantů, která se do Ameriky dostala na přelomu století. Nepatřil sice do její majoritní intelektuální skupiny, ale jak už bylo řečeno, postupně i on našel uplatnění v místním tisku jako redaktor. Vladimír Papoušek předkládá domněnku, že právě pod vlivem této vrcholné vlny intelektuálních imigrantů došlo k určitému zlepšení úrovně některých dobových českoamerických periodik. Do devadesátých let předminulého století byla totiž jejich největším problémem zejména úroveň jazyka a stylu, která vyplývala především z absence profesionálních redaktorů. Bohužel, se vzrůstajícím počtem přistěhovalců docházelo postupně ke stále většímu zostřování zejména náboženských, politických a sociálních sporů, které byly z rodné vlasti přeneseny společně s jejich aktéry. Z krajanské enklávy se tak postupně stávalo bojiště, které neustále nabývalo na intenzitě a ke své propagandě využívalo zejména periodika. Noviny a časopisy, původně sloužící ke „spřátelení“ českých imigrantů, se začaly zabývat aktuálními spory a současně tak hájit zájmy jednotlivých znesvářených stran.

Kuděj v Chicagu potkal řadu svých krajanů a z nezbytnosti zbavení se jazykové bariéry začal navštěvovat hodiny anglického jazyka ve volné chicagské škole. Mohl si tak udělat vlastní obrázek o „vyhlášeném“ Chicagu, středisku krajanské enklávy. Ovšem

---

³⁹ Kučera, K.: *Český jazyk v USA*. Praha 1990, s. 20

⁴⁰ Papoušek, V.: *Česká literatura v Chicagu*. Olomouc 2001, s. 13

⁴¹ Kučera, K.: *Český jazyk v USA*. Praha 1990, s. 17

mnohými opěvované město v českém mladíkovi zanechalo na první pohled spíše negativní pocity, které následně promítnul do hlavní postavy jedné své povídky: „*Chicago se mu zdálo špinavým, nevlídným, a takoví byli i lidé. I vlastní krajané. Všude plno shonu, plno čachrování, každý se hnal jenom za dolarem. Pro Františkovy sny a plány, kterými bylo jeho nitro přeplněno, neměli ti lidé nežli pokrčení rameny, ba leckde i hrubý výsměšek. Nebylo možno se někde důstojně zachytiti. A mezitím se dolary ztrácely, až jednoho dne přišel Hamáček k poznání, že se bude muset chopit hrubé práce.*“⁴²

První práci Kuděj získal záhy, již za tři dny svého pobytu v Chicagu. Pracoval jako pomocný dělník u jednoho krajana – zedníka, malíře pokojů a čalouníka v jedné osobě. V rychlém sledu pak následoval kolotoč nejrůznějších zaměstnání. Byl čističem střev na jatkách, nádeníkem v dřevařské ohradě, v chemické čistírně a umýval nádobí v jedné velké restauraci. Zde obdržel pozvání od svého bratrance, aby ho navštívil v Clevelandu. Kuděj neváhal a pozvání přijal. Ani tam však nezahálel a začal prodávat lihoviny, pracovat ve slévárně a nakonec se z něho stal příručí v lékárně a laborant v továrně na léčiva. I přes své pracovní úspěchy zatoužil po změně a nespokojenost s usedlým životem ho hnala zase o kus dál. Odjel na západ, do Detroitu, ale v opilosti byl okraden a na noc dokonce uvězněn. Poprvé v životě se pak pustil jako tramp pěšky zpět do Chicaga. Nebyl v té době ještě přivyklý tuláckému životu, tudíž dorazil ve velmi bídném stavu. Po zotavení byl zaměstnán krátký čas jako hlídač jednoho amerického milionáře. Následně využil služeb zprostředkovatelný práce a vydal se na jih do Alabamy. Zde se však ocitl uprostřed pravého pekla novodobého otroctví – v nelidských podmínkách se podílel na budování nové železniční trati. Když ani po dvou týdnech nedostal žádnou výplatu a další dny se stávaly skutečně „bídny“, odhodlal se s jedním krajanem k útěku. Podařilo se mu dostat zpět do Chicaga, kde se uchytil nejprve jako pouliční kamelot a posléze mu jeho první literární prvotina vynesla místo zpravodaje u krajaňského listu *Denní hlasatel*⁴³. Jen co si ale vydělal nějaké peníze, jeho duševní neklid ho hnál bezcílně jinam. Putoval do Milwaukee a získal zde místo ve farmářském týdeníku *Domácnost*. Další jeho pouť směřovala do Severní Dakoty, kde na ranči sloužil jako skutečný cowboy. V době finančních úspěchů vlastnil na břehu řeky Missouri ranč s pozemkem, ale i tento jeho pokus se usadit skončil nezdarem. Poté kopal rudu v Montaně, až se jako černý

⁴² Kuděj, Z. M.: *Osudy Františka Hamáčka*, in: *Majitel zlatých polí*. Praha 1946, s. 35

⁴³ *Denní hlasatel* vznikl v roce 1891 jako konkurenční deník Svornosti (prvního čechoamerického deníku). Vzhledem k široké nabídce dobových periodik dosáhl značného rozšíření a byl i přijatelný pro různě orientované názorové proudy, na které bylo české chicagské ghetto rozděleno. Jednalo se zejména o tři výrazné skupiny – katolickou menšinu, národní, volnomyšlenkářskou většinu a radikální dělnické hnutí. Deník si dokázal získat příznivce právě i mezi chicagskými dělníky, pro které byl příznivým zejména z důvodu své cenové dostupnosti. *Denní hlasatel* se v průběhu historického vývoje několikrát změnil a v jisté podobě funguje i dnes, i když ne už jako deník.

pasážer dostal do přístavního města Seattle. Dal se najmout jako plavčík na plachetní loď a doplul do San Franciska. Psal se rok 1906 a Kalifornii postihlo katastrofické zemětřesení. Kuděj neváhal a přihlásil se k záchranným pracím. Z Kalifornie pak pokračoval přes Utah, Denver a Texas do přístavního města Galvestonu. Zde se opět nechal najmout na loď a po vodách Mexického zálivu a Atlantského oceánu projel část jižního a východního pobřeží. Poznal při té příležitosti města jako New Orleans, Miami, Jacksonville, Savannah, Norfolk a Philadelphii. Nakonec zamířil zpět do Chicaga a cestou si vydělával peníze sklízením kukuřice.

Počátek dvacátého století byl definován rostoucím kapitalismem a socialistické hnutí ve Spojených státech se stále více šířilo a rostlo. Ani český mladík, jakým Kuděj v té době byl, jeho vlivu neunikl a v Chicagu se dal zaměstnat do redakce socialistického deníku Spravedlnost. Jako chudý tramp, příležitostně hledající práci, měl blízko k dělnické třídě, a proto není divu, že socialismus viděl jako dobré řešení. Vždyť i Jack London (1876-1916), Kudějův americký protějšek a tehdy již proslulý spisovatel „amerických dělníků“, stál v předních řadách socialistického hnutí. Jako tulák byl Kuděj zainteresován do života amerického lidu. Pohyboval se především v nejnižších společenských vrstvách, kde měl příležitost poznat chudobu a na vlastní kůži zakusit bídu – nedílné součásti každého prostředí, jímž vzmáhá sílící kapitalismus. Kuděj píše: „*V Chicagu mě zastihla velká finanční krize, která byla vyvolána nečekaným stažením hotových peněz a která vyvrcholila velikými sociálními bouřemi a nesmírným zbídačením amerického pracujícího lidu.*“⁴⁴ Následkem poznání těchto stinných stránek amerického života Kuděj stranil zejména chudým a zbídačeným lidem nebo tulákům bez peněz. Nikdy se nad ně nepovyšoval, byl jedním z nich po celý svůj život.

Znechucen místními poměry vydal se Kuděj do Kanady. Kanadská vláda v té době slibovala přistěhovalcům ze Spojených států veliké hospodářské výhody a ke koupi rozsáhlé pozemky za neuvěřitelně nízké ceny. Kuděj tedy využil příležitosti a se skupinou asi dvaceti českých vystěhovalců založil velkou kooperativní farmu v severní části státu Saskatchewan, v blízkosti jezer. Přestože firma prosperovala, nevydržel Kuděj delší čas na jednom místě a vydal se hledat štěstí jinač. Zamířil zpět do Spojených států, konkrétně do Oregonu, zlákan klamnou zprávou o zdejších nalezištích zlata. Přišel zde, jako spousta dalších lidí, o veškerý svůj majetek, ale touha po nových končinách ho neopustila. Jeho nová cesta napříč Státy směřovala přes Montanu do Omahy, kde získal práci na jatkách. S ušetřenými penězi dále

---

⁴⁴ Kuděj, Z. M.: *Můj život v Americe*, in: Majitel zlatých polí. Praha 1946, s. 8

putoval na východ přes Kansas City, St. Louis a Cincinnati, dokud ho v Ohiu neskolily kruté mrazy. Stal se z něho „opuštěný a osamělý tulák“, který, jak sám říká, „kráčel stále kupředu, klopýtaje a usínaje únavou. Kam jsem šel? Nevěděl jsem sám. Neměl jsem mapy, neznal jsem kraje, jímž jsem kráčel. V mé kapse nebylo ani jediného centíku, můj žaludek byl prázdný a moje tělo zesláblé. Mé šaty ošuměly a byly rozedrány noclehy v opuštěných kolnách a ve stozích stojících v polích. [...] To, po čem jsem toužil, byl kousek pokrmu a koutek, v němž bych se mohl schouliti pod střechou ke spánku.“⁴⁵ Zima a hlad Kuděje donutily vyhledat v Akronu azyl u Armády spásy. Pracoval zde jako noční kuchař v jedné místní restauraci, ale poprvé od svého příjezdu do Ameriky si zasteskl po rodné zemi. Pln touhy po domově se vypravil do New Yorku, ale dříve než mohl cokoliv podniknout, skončil v nemocnici, kam byl dovezen s těžkým zápallem plic. Svůj boj s životem však vyhrál a uzdravil se. Krátký čas pak prožil opět v kruhu svých krajanů, ale vidina milované vlastni ho lákala stále více. Po dlouhém hledání práce se nakonec nechal najmout jako dělník na nákladní loď, vezoucí do Evropy dobytek. Kuděj tedy po mnoha útrapách šťastně doplul roku 1909 do Anglie a odtud ho už dělil jen „kousek“ od rodné země. A tak se „americký nomád“ Sidney Goodday⁴⁶, jak si Kuděj nechal v Americe neoficiálně říkat, proměnil zpět v českého Matěje, ale od svých toulek již nikdy neopustil.

Dobrodružná cesta za oceánem podnítila Kudějovy první spisovatelské začátky a z hlediska celé jeho literární činnosti se právě americký pobyt jeví jako nejdůležitější. Kuděj v Americe zažil řadu humorných, ale i tragických příhod, které po svém návratu domů zvěčnil na papír.

---

⁴⁵ Kuděj, Z. M.: *V hotelu Armády spásy*, in: Americké obrázky. Praha 1982, s. 171-173

⁴⁶ Sidney Goodday (Sid) je zkomolenina Kudějova jména, pod kterou byl znám mezi přáteli v Americe a která je doložena v některých jeho povídkách.

„Víte – to je u mládeže význačný rys – touha po svobodném životě. A ten si musí člověk vykupovat tím, že se zřídka jiných radostí života, které jsou zase dopřány člověku upoutanému.“⁴⁷

(Zdeněk Matěj Kuděj)

SVĚTOBĚŽNICKÁ BOHÉMA

Rozvoj kapitalismu ve druhé polovině devatenáctého století sebou přinesl nejen převratné změny ve vědě a technice, ale bohužel docílil i několika významných negativ. Do obřích rozměrů narostly zejména rozdíly mezi majetnými, což následně vedlo k jejich samotné destrukci. Vznikly dvě antagonistické skupiny, buržoasie a dělnictvo, které zapříčinily na další dlouhá léta bouřlivý rozvoj v celé společnosti. Není tedy divu, že následky neutuchajícího třídního boje se odrazily také v literatuře, která se tak roztržila na řadu směrů. Tato rozvětvenost byla patrná zejména v poezii.

V devadesátých letech předminulého století vstupuje na kulturní scénu nová generace, jíž se v literární epoše datuje počátek moderní české tvorby. Národní literatura nejenže dohání a srovnává krok s literaturou evropskou, ale také opouští své dlouhotrvající aristokratické a vlastenecké stanovisko a obrací se k individualismu, k tvůrčím možnostem a schopnostem každého jednotlivce.

Postupně se na literární jeviště dostávají autoři, kteří začínají prosazovat spisovatele především jako buřiče. Takovýto typ „moderního“ literáta, jehož prvotním cílem je reakce na současné společenské dění, je ovlivňován stále více sílícím ideovým hnutím – anarchismem. Vzhledem k podřadnému postavení dělnictva se anarchismus jevil jako únikový východ, sloužící k osvobození proletariátu a následnému nastolení nové beztřídní společnosti. Jako první se této únikové cesty chopili básníci, a tak byl roku 1896 vydán Manifest anarchistů českých. Anarchismus nabízel mladým literátům revoluční radikalismus a volný prostor pro uměleckou individualitu. Na přitažlivosti získával také díky možnosti spojení s novými průbojnými směry moderního umění (impresionismem, expresionismem aj.). Anarchistickou tribunou se stal časopis *Nový kult* a ve středu nového kulturního dění stanul Stanislav Kostka Neumann. V jeho olšanské vile v Praze na Žižkově se následně začali scházet mladí literáti, jejichž nejvýraznějším pojítkem byl právě anarchistický boj za svobodu. Do skupiny patřili především František Gellner (1881-1914), Karel Toman (1877-1946), Fráňa Šrámek (1877-1952), Jiří Mahen (1882-1939), Rudolf Těsnohlídek (1882-1828), Josef Mach (1883-1951) a další.

---

⁴⁷ Kuděj, Z. M.: *Mezi dvěma oceány*. Praha 1994, s. 34

Všechny básníky spojoval nejen výše zmíněný časopis Nový kult a osobnost S. K. Neumanna, ale také téměř shodný věk, sociální nezajištěnost a zejména anarchistické smýšlení, jehož výrazem byl bohémský způsob života a odpor vůči všem autoritám. Autoři ve svých dílech většinou vyjadřovali nesouhlas s tradiční morálkou a vkusem soudobé měšťanské společnosti devatenáctého století. Byl pro ně podstatný moment jisté provokace se snahou dráždit měšťáky. Vznikl tak určitý typ radikála, romanticky neklidného bouřliváka, jehož dychtivá touha po životě byla zákonitě v rozporu se zklamáním ze skutečnosti.

Počátek nového století tedy z literárního hlediska obsadila generace, která svůj osud spojila s dělnickým hnutím a ve své tvorbě razila novou uměleckou estetiku opírající se o skutečnost. Literatura tak byla dovedena k realitě života, k obyčejným lidem a především k boji za zlepšení životních podmínek.

Skupina kolem S. K. Neumanna ale nebyla jediným seskupením, jehož se nějakým způsobem dotýkalo anarchistické smýšlení. Buřičské myšlenky šířili také umělci, kteří opustili vlastenecké tribuny a vyhlášené literární salóny a směřovali svá působiště do hospod, restaurací, šantánů a kabaretů. V těchto místech se počátkem dvacátého století zrodila pražská bohéma, v jejímž čele figurovala nepřehlédnutelná osobnost Jaroslava Haška. Spojení umělců s nejrůznějšími hospodami, hostinci či lokály je, ze současného hlediska, jistou zažitou tradicí. Vždyť stačí vzpomenout na vyhlášený hostinec U Zvěřinů na Vinohradech, kde schůzovala Haškova Strana mírného pokroku v mezích zákona, na staropražskou pivnici U Zlatého tygra, kterou proslavil svými návštěvami Bohumil Hrabal nebo na pražský hostinec Na Vikárce, kam rád zavítal proslulý dramatik a pozdější prezident Václav Havel. Hospody zkrátka byly v dlouhé časové periodě místem, kde se umělci setkávali s obyčejnými lidmi u sklenice piva, debatovali nad soudobými společenskými poměry a mnohdy zde získávali podnětné zdroje k sepsání svých děl. Je například známo, že Haškův nápad napsat „Švejka“ nejenže vznikl v lipnickém hostinci U Invalidů, ale „Švejk“ zde byl i z valné části napsán. Mezi pražskými nonkonformními literáty se dá se říct razilo heslo: proč z hospody odcházet, když je tu tak příjemně. Není se tedy čemu divit, když mnozí umělci se v hostinci „zabydleli“ i na několik dní. Sám Hašek počátkem dvacátého století kraloval pražské „pivní společnosti“, k níž patřil například Josef Lada, Emil Artur Longen, Franta Sauer a posléze i Zdeněk Matěj Kuděj.

Největšího rozmachu dosáhlo anarchistické hnutí v roce 1905, což bylo v době, kdy Kuděj prožíval svá dobrodružství v Americe. Nemůžeme ho tedy řadit mezi zakladatele pražské bohémy, můžeme jen potvrdit mnohými udávané tvrzení, že byl jedním z charakteristických příslušníků této generace. Generace, která ve své podstatě razila

revoluční vzdor proti konvencím, odpor k měšťácké společnosti, k její falešné morálce, pokrytectví, průměrnosti, zbabělosti a duševnímu pohodlí. Kuděj nepatřil mezi aktivně revoltující bohémy, jeho originalita tkvěla především v neuvěřitelně širokém spektru životních zážitků a zkušeností, stejně tak jako v příkladném bohémském způsobu života. Vždyť v době, kdy se sblížil se skupinou kolem Haška, měl za sebou zkušenosti, jaké nezažil žádný z českých spisovatelů před ním ani po něm – strávil šest dlouhých let v Americe v roli dobrodruha. Kuděj zkrátka prožil to, o čem druzí jen psali. Pravda, i jiní mladí umělci (např. Karel Toman) se vydávali na dobrodružné toulky po cizích zemích, ale žádný z nich ne na tak dlouhou dobu. Není tedy divu, že Kuděj po svém příjezdu z Ameriky okamžitě zapadl mezi členy již zaběhnuté hospodské bohémy. Svým přátelům u sklenice piva vyprávěl nejrůznější příběhy prožité na cestách, a když je následně začal postupně sepisovat, úspěch ho neminul. Ovšem v literárním okruhu umělců – bohémů platilo jedno markantní pravidlo, totiž, že i sebemenší finanční úspěch jednotlivce je s okamžitou platností a za jakýchkoliv okolností zůstaven ve prospěch jeho přátel. Kuděj na své první seznámení s tímto nepsaným pravidlem vzpomíná s jistou dávkou ironie: „*Dokud jsem byl obyčejným smrtelníkem, plynul můj život až na rozličné maličkosti dost klidně. Je pravda, byl jsem několikrát ve svém životě bit, zkopán, postřelen, pobodán, přejet, ale z toho jsem si nic nedělal, protože tohle se může stát každému smrtelníkovi. Když jsem dostal Zeyerovu cenu, stal jsem se smrtelníkem neobyčejným, protože se všeobecně útočí na mou kapsu...*“⁴⁸

Bohémstí spisovatelé psali své práce většinou z důvodu rychlého příjmu peněz, ale i přesto byla tvorba některých těchto buřičů jak přínosem pro anarchistické hnutí, tak i pro celou českou literaturu. Autoři svými díly přispěli zejména k vysoké umělecké úrovni anarchistického tisku a zároveň i k estetické kultivovanosti radikálního českého dělnictva. Těžiště literární tvorby se tak přesunulo do sféry sociální a do popředí vystoupily nejrůznější motivy individuální revolty, kterou ve většině případech symbolizovaly postavy vydědenců, tuláků, lidí bez domova, zkrátka, z hlediska komplexnosti šlo o lidi bez existenčního zakotvení.

Autoři se při psaní nechtěli slepě držet dobových konvencí, které v té době představoval již doznívající symbolismus nebo dekadence, ale snažili se z nich, na základě životního pocitu a vztahu ke skutečnosti, vymanit. Tento programový požadavek měl samozřejmě své opodstatnění. Autoři sami sebe vnímali spíše jako obyčejné lidi, kteří se denně střetávají s realitou života. Neřadili svou tvorbu podle určitého klíče příslušnosti

---

⁴⁸ Motl, S.: *Tváře osudu*. Praha 1992, s. 45

k nějakému všeobecně uznávanému směru a ani nechtěli zapadnout do žádného z podobných schémat. Obyčejnými lidmi byli, o obyčejných lidech psali a samotná jejich tvorba byla určena především lidem obyčejným. Z tohoto faktu zákonitě vyplynul i požadavek jisté „neliterárnosti“ děl. Lidé měli textu porozumět a ne v něm hledat nejrůznější šifry a symboly. Neznamenalo to ovšem, že všechna takto napsaná „neliterární“ díla ztrácela okamžitě svoji uměleckou hodnotu. Naopak, do literatury se s nimi dostává nový žánr, který upřednostňuje realitu života před literární fantazií. Autoři tímto svým revolučním činem dali, slovy Milady Chlībcové, *„přednost prožívání života před jeho literárním zpodobením, dobrodružství života před dobrodružstvím literatury, životní (i literární!) spontaneitě před literárností – se všemi důsledky, pozitivními i negativními, které to mělo pro jejich tvorbu.“*⁴⁹

Jak už bylo řečeno, klíčovou postavu v dílech této generace zaujímá tulák a s ním spojené tuláctví, putování. Autoři ovšem v žádném případě nepracují s tuláckým motivem čistě literárně. Téměř univerzálně předchází literárnímu vyjádření individuální zkušenost s tuláctvím. Tento empiricky podložený prvotní impuls je základnou pro nový literární typ, jaký představuje právě tulák. Základním zdrojem naší „putující“ generace již není jistá dávka tvůrčí fantazie, ale na významu nabývá autentická zkušenost. Milada Chlībcová nabízí tři významy soustředěné do obrazu tuláka, které za jistých okolností můžeme chápat v simultánní propojenosti. V prvním případě je tulák synonymem pro společenského vydědence, jde o oběť sociálního útlaku a bezpráví. Druhý význam v sobě navíc obsahuje profil tuláka jako sociálního nonkonformisty a buřiče. Třetí význam je pak chápán v obecnějším měřítku, kde se tulák stává symbolem svobodného, přirozeného života, nespoutaného konvencemi. Autoři do svých děl promítali s různou mírou platnosti tyto jednotlivé tulácké typy, přičemž častokrát do postavy tuláka ukryli své vlastní pocity sociální nezařazenosti. Motiv tuláka tak víceméně sloužil jako prostředek jisté autostylizace. V případě Zdeňka Matěje Kuděje musíme brát tyto autostylizační záměry s jistou rezervou, jelikož právě Kuděj se ve svých dílech do podoby tuláka stylizovat nemusel, on jím ve skutečném životě byl.

Pro mladé příslušníky této dobrodružné generace je největší prioritou život. Život ve své podstatě značně pestrý, s množstvím nejrůznějších možností, ale na druhou stranu současně velmi drsný. Autoři, pro něž je volnost a svoboda kyslíkem, se vydávají svéhlavě za dobrodružstvím proti životnímu proudu. Podstatné přitom je, že u nich nejde o pouhé krátkodobé vycházky do přírody, naopak, usilují o co největší soužití s přírodou. Opouštějí

---

⁴⁹ Kuděj, Z. M.: *Americké obrázky*. Praha 1982, s. 17-18

civilizaci a vydávají se na cestu téměř bez jakýchkoliv prostředků, putují pěšky a peníze získávají příležitostnou prací. Jejich pouť je víceméně bezcílná, ale o to víc dobrodružná. Svůj život spojí většinou se stejně smýšlejícími lidmi, tuláky, trampy, zkrátka z těmi nejchudšími, jimiž častokrát společnost opovrhuje. Zde si můžeme položit otázku, proč se tito bohémové takto chovali? Měli snad zapotřebí neustále se potulovat a žít svůj život bez mizivého existenčního zakotvení?

V dnešních poměrech jde o téměř nepochopitelný fakt, ovšem na počátku minulého století byla situace jiná. Z historického hlediska došlo během velmi krátkého časového úseku k převratným změnám ve vědě, technice, hospodářství, potažmo v celé společnosti. Ještě ve druhé polovině devatenáctého století panoval optimismus lidstva z budoucího vývoje, ale již devadesátá léta přinesla velkou změnu. Zesílila se propast mezi bohatými a chudými, došlo k nadřazování peněžních vztahů a nové názory zničily tradiční výklad světa a současně tak všechny náboženské koncepce. Optimismus byl postupně nahrazen novými životními pocity – pesimismem, beznadějí, smutkem a obavou z toho, že člověk ví o světě kolem sebe víc, než potřebuje ke spokojenému životu. Když se tedy vrátíme zpět k naší otázce, vrhají na ní nové informace zcela jiný stín. Už není tak těžké pochopit pocity zejména mladých lidí, vyrůstajících ve velmi bouřlivém období. V jejich postoji sílí potřeba negace tradičních a uznávaných hodnot, spojená s živým sociálním cítěním. Na povrch se dostává anarchistická kritika kapitalismu a diskriminace (což je patrné i v Kudějově tvorbě) a na významu nabývá zejména anarchistický postulát plné svobody individua, spojený s bojem za zlepšení podmínek dělnické třídy. Přenesení těchto faktů do literárního světa vyžadovalo důvěrnou znalost obyčejného lidu a jeho prostředí. Jako nástroj v literární boji pak sloužil umělcům především smích, smysl pro komično a recesi, a častý sklon k literární mystifikaci a improvizátorství. Právě buřiči používali ve své tvorbě prvky lidového humoru, což současně vyvolalo jisté plebejskému zakotvení nového typu literatury.

Konec této neklidné a revoltující generace z přelomu devatenáctého a dvacátého století nastal stejně rychle, jako začal. Jelikož nikdy nešlo o pevné seskupení umělců a skupina nebyla de facto jednotná, docházelo ke stále většímu oslabování zbývajících společných pout a postupně se každý vydal svou vlastní cestou. Revoluční elán víceméně vyprchal, životní styl bohéma se začal mnohým jevit nerozumným a došlo tedy k relativnímu „zklidnění“ dříve bouřlivých duší. Příčinu můžeme hledat ve sílící skepsi, kterou stále více pociťovali mladí umělci střetnuvší se hlouběji s realitou. Deziluze pramenící z téměř nulové revoluční perspektivy měla za následek postupný odklon a distancování se umělců od anarchismu. Bohémství tak bylo pouhou dočasnou fází vývoje, formou, kterou se projevovaly

revoluční, ale nenaplněné mladistvé touhy. S odstupem času vidíme, že právě v tomto momentě vystupuje do popředí postava Zdeňka Matěje Kuděje jakožto jistý prototyp nestárnoucího bohéma. Oproti ostatním příslušníkům pražské bohémy se Kuděj dožil úctyhodného věku, a zatímco jiní od svého rebelství opustili již v mladém věku, zůstal Kuděj tulákem a bohemem až do smrti. I když si jednou poznamenal myšlenku: „*Svobody nejsou hodni ti, kteří si ji nedovednou vybojovat, ba dokonce ani zasloužit.*“⁵⁰, nebyl nikdy řádným anarchistou a na rozdíl od jeho přátel ho charakterizovala spíše „klidná“ povaha. I přesto ale naplnil svou bohémskou filozofií života nepsaný program jedné „toulající se“ generace z přelomu století a stal se mimoděk i jejím posledním členem. V současné době však téměř zapomenutým.

---

⁵⁰ Kuděj, Z. M.: *Denní úvahy ZMK, 1950/1*, heslo 777

„Dědo, cestování nejspíš není ze všeho na světě to nejlehčí a nejradostnější.
Ale na druhou stranu zas člověk uvidí spousty zajímavých věcí, naučí
se jít na všechno sám od lesa a neohlížet se pořád jen dozadu.“⁵¹

(Jack Kerouac)

KUDĚJOVY KNIHY AMERICKÝCH DOBRODRUŽSTVÍ

I když Kudějovým prózám předcházela zkušenost novinářská, do literárního světa vstoupil roku 1913 sbírkou šesti povídek příznačně nazvanou *Bídne dny a jiné povídky*. Kniha byla oceněna cenou Julia Zeyera, určenou pro mladé literáty, a okamžitě Kudějovi vynesla popularitu a vzbudila i zájem kritiky. V rychlém sledu pak následovaly další prózy, vydávané nejdříve v novinách a časopisech, brzy poté v knižních souborech. Spíše než o klasické povídky se jedná o knihy novinových fejetonů a reportážních črt, jejichž náměty Kuděj vytěžil ze svého amerického pobytu. Kromě již zmiňované prvotiny jde o román *Mordovna* (1914), *Majitel zlatých dolů a jiné povídky* (1914), *Z nového světa* (1918), román *Mezi dvěma oceány* (1918), *Rvavý Holybee* (1921) a dvoudílný román *Král tuláků* (1923)⁵². Zmíněná díla, mnohými považována za vrchol Kudějovy tvorby, budou následně předmětem mé interpretace.

Kudějova dobrodružná literární tvorba, v níž zpracovává své bohaté tulácké zkušenosti z Ameriky, ho okamžitě zařadila k anarchisticko-bohémské generaci z přelomu století. Díky mnohým rysům, generačně programově stanoveným a obsaženým v Kudějových dílech, můžeme říci, že právě Kuděj byl jedním z nejautentičtějších členů světoběžnické skupiny. V jeho díle je obsaženo mnoho životních příhod a zkušeností, založených na osobním prožitku a majících tak skutečnou dokumentární hodnotu. Kuděj pohledem tuláka, ale postřehem reportéra odhalil převážně drsnou stránku Ameriky, která pod škraboškou dokonalosti skrývala svou pravou tvář.

Kuděj na vlastní kůži okusil tulácké živobytí a nešel tak tvrdé životní škole. Pohyboval se mezi lidmi jemu podobnými, tuláky a trampy, a poznal tak především chudobu a bídu amerického lidu. Na základě objevené silné sociální diferenciaci u něj vzrostl zájem o sociální problematiku, z čehož se zákonitě vyvinul i smysl pro anarchisticky laděné sociální buřičství. Tento Kudějův plebejský postoj se následně projevil v živém sociálním zaměření jeho děl. Kuděj se stal zastáncem chudých a zbědovaných dělníků, většinou marně se

⁵¹ Kerouac, J.: *Mag*. Praha 1984, s. 61-62

⁵² Román *Král tuláků* se dá k prózám s americkou tematikou zařadit pouze okrajově a jeho úroveň nepřekročila rámec nenáročné populární „lidové četby“, stanovené a žádané dobou.

snažících získat práci. Sám byl jedním z nich, stejně jako oni vystřídal různá zaměstnání a současně poznal americkou pracovní tvrdost a bezcitnost, proto není divu, že alespoň prostřednictvím svých děl se snažil hledat spravedlnost. Pro většinu prací si nepotřeboval nic vymýšlet, znalost rozmanitých sociálních prostředí a vrstev mu poskytla bohatý materiál a téměř nekonečný zdroj inspirace. Kuděj přitom ve svých dílech nikdy skutečnost nedeformuje a ani ji nějak nepřikrašluje, zakládá si na přirozenosti. Snaží se zaznamenat obraz skutečného prožitku tak, jak se ve skutečnosti odehrál a jaký měl přitom vliv na jednání a chování člověka. Z toho je patrná nejen Kudějova dychtivá vnímavost pro charakter každého člověka, ale současně se zde projevuje také srdečný zájem o každou krajinu, město i zážitek, jež může tulákovi nabídnout jeho cesta. A právě proto mají Kudějova díla tak zřetelné autobiografické rysy se silným zdrojem, jakým je autentický životní prožitek.

Jak už bylo řečeno, v Kudějových prózách je realisticky popsáno to, co autor na vlastní kůži při svých toulkách Amerikou prožil. Čtenář těchto povídek je jakoby vtáhnut ne do děje samotného, ale do doby, ve které se příběh odehrává. Skrz Kudějovy zážitky, zkušenosti a postřehy pak vnímá americkou situaci z čistě reálného hlediska a hledá v ní alespoň nepatrný náznak aktuálního spojení se současností. Pro čtenáře jde v tu chvíli o faktický stav, který se skutečně v minulosti odehrál a na který se nemůže s odstupem času dívat jen laxně. Společně s autorem prožívá jisté duševní napětí, které je součástí každé dobrodružné povahy, dramaticky sleduje živé sociální poměry a seznamuje se s dobovým americkým koloritem. Čtenář se tak nepřímou stává jakýmsi plebejským divákem, který je schopen s historickým odstupem posoudit neutěšenou situaci v Americe na přelomu století, původně záměrně latentní, ale autorem reálně prožitou a následně literárně zaznamenanou.

Kudějův talent tkví především ve spontánním vypravěčství, které je nasyceno bohatou životní empirií. Kuděj dokáže s ryzím vypravěčským gustem zaznamenat jednotlivé příběhy tak, jak se reálně staly. Na druhou stranu ale nedovede tento svůj jedinečný talent převést do psané podoby, a proto větší část jeho díla postrádá kouzla mluveného slova. Kuděj byl skvělý vypravěč a „*kdyby byl někdo věrně zachytil jeho řeč i s náznakem přízvuku a gest, bylo by to literární dílo daleko lepší, než je to, které napsal*“⁵³, poznamenal Kudějův pamětník a spisovatel František Hampl. Kudějův písemný projev tedy velmi kontrastuje s jeho vypravěčským umem a výsledkem je bohužel tvorba se slabou uměleckou hodnotou.

Kudějův vstup na literární scénu byl pozvolný. Po návratu z Ameriky střídal různé práce, ale jeho „stálým zaměstnáním“ zůstalo tuláctví. Začal si tedy přivydělávat sepisováním

---

⁵³ Kuděj, Z. M.: *Safijánská zima*. Havlíčkův Brod 1960, s. 66

svých amerických zážitků, které prozatím vyprávěl jen přátelům. Původní improvizované vyprávění tak podnítilo genezi povídek. Kuděj své sepsané příběhy následně posílal do novin a časopisů a s radostí sledoval, jak snadné je, na základě čtenářského zájmu, získat nemalý peněžní obnos. Psaní se tak postupně stalo základním zdrojem jeho obživy. Jako příslušník bohémské generace a tuláckého způsobu života měl neustále hluboko do kapsy. Jakmile získal nějaké peníze, téměř okamžitě je s přáteli propil. Svůj postoj k penězům ostatně latentně popsal v próze *Mezi dvěma oceány*, kde jedna z postav poznamenává ironicky: „*Eh co, peníze!*“ [...] „*Beztoho jich už nyní budeme mít takovou hromadu, že se nebudeme moci nikam hnouti strachem, aby nás někdo neokradl. Já již vidím, že to v nejbližším městečku odstůňu, poněvadž se jich budu chtít zbavit.*“⁵⁴ Metafora v ukázce uvedená je příznačná a není tedy divu, že Kuděj začal psát takřkajíc „na zakázku“ a s prvotním cílem získání peněz. Výše zmíněná neschopnost literárního záznamu tedy pramení především z časové tísně, ve které Kuděj svá díla tvořil. I když znaky příliš chvatné práce jsou patrné zejména v jeho pozdějších dílech, kdy se již živil výhradně jen psaním a v námětech mu chybělo zázemí reálných životních prožitků, americká tvorba je tímto nedostatkem literární kultivovanosti a umělecké kázně také z části ovlivněna.

Převaha autentického životního prožitku nad jeho literárním ztvárněním má za následek, že Kuděj určité „literární zákony“ téměř ignoruje a tím pádem ani nedovede plně literárně zužitkovat množství zajímavého materiálu. Zatímco jiní bohémští autoři dokázali, na základě generačního požadavku, psát svá díla záměrně „neliterárně“, Kuděj tak činí velmi těžkopádně a uměleckému obrazu se spíše vyhýbá. V dílech se mu nedaří umělecky zkorigovat svou vypravěčskou živelnost a improvizátorství a výsledkem je pak nedostatečně promyšlená kompozice, jazyková ledabylost, neustále se opakující situace a velmi slabé a povrchní prokreslení postav. Kuděj dokáže psychologicky vymodelovat pouze postavy tuláků, na něž klade, jako na hlavní hrdiny, největší důraz. Všechny ostatní postavy zobrazuje pouze v hrubých obrysech, bez jakéhokoliv hlubšího zájmu o detail.

Stejně slabé úrovně jako Kudějova vlastní tvorba dosahují i jeho překlady z angličtiny a ruštiny. Kuděj se sice naučil cizím jazykům velmi snadno, ale při překládání příliš spoléhal na své znalosti, tudíž ani nepoužíval slovníků. Jeho překlady tedy musíme brát s jistou rezervou. Čtenář totiž zaručeně nechte originál původní knihy, ale pouze jakési Kudějovo volné zpracování.

---

⁵⁴ Kuděj, Z. M.: *Mezi dvěma oceány*. Praha 1994, s. 45

Kuděj i přes viditelné literární nedostatky dokáže okořenit své prózy špetkou jedinečnosti. Touto jedinečností je míněn především vtip a humor, prvotně vyplývající z povahy a charakteru spisovatele samotného. Kuděj si troufne mísit recesi s vážností, a to i tehdy, je-li próza velmi tragická. Nechápe humor samoučelně, většinu jeho próz bychom chybně označili za „humorné“, ale bere ho jako latentní a často velmi ironický prvek, jímž obohacuje svůj často dosti krušný a starostmi sužovaný svět. Viktor Šťástka, který v Kudějově prvotině *Bídne dny a jiné povídky* hledal zdroje humoru, dochází k závěru, že komika, ať už sama o sobě, nebo ve své ironické podobě, plní v Kudějově próze tři funkce.⁵⁵ První funkcí je zobrazení lidskosti skrze humor, a to bez ohledu na to, zda se zlidštění projevuje u postav primárně kladných nebo apriorně záporných. Druhou funkcí komiky je, podle Šťástky, její „obranná schopnost“, jejímž vnějším projevem je ironický smích. Poslední místo zaujímá funkce „jakési destrukce žánrového stereotypu“, což znamená, že Kuděj svůj text záměrně destrukuje ve chvíli, kdy sám rozpozná moment jeho sklouznutí do literární vrstvy braku a kýče. Zde však musíme zdůraznit, že i přes všechny výše zmíněné a převážně v kladném smyslu míněné zdroje humoru, se Kudějovi nedaří pokaždé držet těchto schémat a bohužel se tak místy uchyluje až na samou hranici literárního vkusu. V některých humorných situacích předkládá jistá sentimentálním kliše, která jsou v rámci kompoziční výstavby použita často dosti neadekvátně.

Nutno ještě připomenout, že Kuděj ve svých knihách rád a v různých mutacích užívá spojení „život je pestrý jak americká vlajka“. Ať už se jedná o vlastní vyjádření nonkonformního způsobu života nebo jde o život hrdinů jeho próz, vždy se dá slovo „pestrý“ chápat jako synonymum pro dobrodružný, na události bohatý. A jelikož Kudějova tvorba vychází téměř pokaždé z reálně prožité události, můžeme výše zmíněné spojení modifikovat do podoby „Kudějovo dílo je pestré jak americká vlajka“. Vznikne nám tak jednoduchá rovnice, na jejímž začátku je Kudějovo dobrodružné cestování životem a na konci stojí jeho pozoruhodné dílo, které je sice v kvantitativní rovině velmi pitoreskní, ale současně kvalitativně nevyrovnané.

Kudějova americká tvorba je spíše historickým dokumentem, a tudíž se z pohledu dnešních čtenářů může jevit jako nezajímavá a zastaralá. Její aktuální čtení navíc často stěžují i archaické výrazy a slovní spojení, jež vydavatelé ponechávají bez zásahu i v některých nových vydáních knih. Kudějovo dílo je poplatné své době, kdy čtenáři nadšeně hltali dobrodružné knihy Jacka Londona a společně s ním prožívali dobrodružství v Novém světě.

---

⁵⁵ Šťástka, V.: *Zdroje humoru v Kudějově („americkém“) debutu*, in: Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století. Boskovice 2004, s. 229-234

Když pak Kuděj vydal své první dílo, z něhož vyzařovala síla subjektivity propojená v množství neuvěřitelných zážitků, čtenáři se zájmem uvítali tvorbu tohoto dobrodruha, českého Jacka Londona. Kuděj psal o svém ojedinělém tuláckém putování po Americe, kdy si místy vydělával jako námořník, zlatokop nebo kovboj, což byla zaměstnání, která se objevovala v soudobé dobrodružné literatuře a byla tedy vděčným a čtenáři vyžadovaným materiálem. Z dnešního pohledu ale jde již o zastaralá a téměř vyčerpaná témata, jejichž následkem jsou Kudějovy prózy, ve stínu zdařilejších, zařazeny na literární periferii a postupně odsunuty do zapomnění.

Ale i přes zjevné negativní stránky je Kudějovo dílo inspirované americkým pobytem tím nejzdařilejším, co autor napsal. V letech 1941-1942 tento fakt ocenil novinář a prozaik Josef Cheth Novotný (1900-1967), známý pod pseudonymem Kuzma, a pokusil se oživit Kudějovy postupně zapomínané práce. Na základě autorova svolení upravil a nově zpracoval jeho americké povídky a romány a sestavil je do čtyřdílného cyklu *Sid* (název vznikl podle neoficiálního jména, které Kuděj v Americe používal). Soubor, jehož jednotlivé svazky nesou názvy *Šťastný greenhorn* (1941), *Psancem v Chicagu* (1941), *Dlouhá stopa* (1942) a *Čest hordy* (1942), obsahuje i některé nové texty, které osobně dodal Kuděj. Toto cestopisné pásmo vydalo nakladatelství Toužimský a Moravec a doplnilo je lákavými podtituly *Pravá trampská historie* a *Knihy amerických dobrodružství*. Stejně nakladatelství vydalo roku 1946 rozsáhlý svazek povídek *Majitel zlatých polí*, který nově uspořádal sám Kuděj.

Jakéhosi uznání se Kudějovi dostalo po jeho smrti, když spisovatel František Hampl připravil k vydání soubor jeho próz a opatřil ho příznačným názvem *Dobrodružné cestování* (1959). Výbor, který vydal Československý spisovatel, byl rozdělen do tří částí (Na Divokém západě, Za ruskou hranicí a Po vlastech českých), mapujících v časové posloupnosti Kudějovy tulácké cesty, přičemž poslední část obsahuje i úsměvnou prózu *Safijánská zima*. Poslední výbor Kudějových amerických povídek byl sestaven Miladou Chlěbcovou roku 1982 a vydán nakladatelstvím Odeon pod názvem *Americké obrázky*. V roce 1994 vyšel v nakladatelstvím Volvox globator, bez podstatnějších jazykových úprav, román *Mezi dvěma oceány*. Mezi nejnovější počiny pak patří vydání *Tarzanovy babičky* (Paseka, 1999), Kudějovy humoristické parodie na sedmidílný Burroughsův cyklus o Tarzanovi, a čtvrté vydání vzpomínkové knihy na Jaroslava Haška *Ve dvou se to lépe táhne* (Tok, 2000).

Tyto postupné rehabilitace Kudějových próz jen dokazují fakt, že i přes jeho téměř zapomenuté dílo se ještě stále najde úzký okruh čtenářů, který rád a společně s autorem „dobrodružně cestuje“. Sice se tak děje jen prostřednictvím textu, ale zároveň je tím neúmyslně udržena osobnost posledního českého literárního bohéma při životě. Kuděj

setrvává v podvědomí věrných čtenářů, kteří svým zájmem bojují za jeho skromné, ale čestné místo v národní literatuře.

„Až později přijde ten den prozření, kdy poznáte,
že jste zoufalí a zubožení – a slepí a nazí a rozklepaní
a s děsivou vizáží truchlivého přízraku putujete dál
tím hrůzným snem svého života.“⁵⁶

(Jack Kerouac)

BÍDNÉ DNY a jiné povídky

Kudějův debut z roku 1913 vyšel zásluhou Fondu Julia Zeyera při České akademii a téměř okamžitě vzbudil zájem čtenářů i kritiky. K druhému a současně i poslednímu vydání *Bídných dnů* došlo roku 1918. Dvě vybrané povídky (*Bídné dny*, *Žáčkové*) se následně objevily ve výboru Františka Hampla *Dobrodružné cestování* z roku 1959 a v roce 1982 vyšly rovněž dvě povídky (*Bídné dny*, *Na dobytčí lodi*) jako součást výboru *Americké obrázky*, který uspořádala Milada Chlībcová.

Kudějova prvotina obsahuje šest povídek, jejichž náměty autor vytěžil ze svého amerického pobytu. Vesměs se dají rozdělit rovnoměrně do dvou skupin. Do první by patřily prózy, které se žánrově blíží spíše novinové reportáži a črtě než povídce. Mají svůj reálný základ a jsou de facto stylizovány jako vyprávění, jinak řečeno, jako autentický záznam skutečných příhod, prožitých samotným autorem. V tomto případě se jedná o prózy *Bídné dny*, *Na dobytčí lodi* a *Žáčkové*. Druhou skupinu by tvořily krátké a vcelku izolované povídky, v nichž už autor nepopisuje pouze své prožitky, ale jednotlivě se věnuje naprosto odlišným, ale konkrétním problémům. Kořeny těchto próz jsou opět v realitě, ale už se primárně netýkají autorovy osoby. Veskrze jde o tragické příběhy lidí, žijících víceméně na okraji společnosti a v chudobě. Bída a téměř nulové sociální zařazení silně deformuje jejich charakter a zabraňuje tak pozitivnímu náhledu na život. Jelikož jsou tyto postavy zasazeny do amerického prostředí, je autorova zkušenost s nimi opět založena na osobním reálném poznání. Naproti tomu je ale těžké posoudit věrohodnost samotných předložených příběhů z hlediska jejich dějového zakotvení. Autorovi jde tedy spíše o seznámení českého čtenáře s méně známými lidovými typy, které v Americe potkal a blíže poznal, než o události je obklopující. V jeho povídkách pak tyto lidé, žijící většinou na samé periferii společnosti, zaujímají místo kladných hrdinů – milují svobodu, jsou symbolem nezávislosti, prosazují pravdu a disponují přirozenou potřebou po spravedlnosti. Kuděj s nimi soucítí z toho důvodu, že mu jsou povahově i názorově velmi blízcí. Situace, v nichž tyto postavy prezentuje, se sice

---

⁵⁶ Kerouac, J.: *Na cestě*. Praha 1978, s. 148

skutečně odehrát mohly, ale v případě povídek *Únos*, *Černý Jestřáb* a *Lidé z lesa* jde spíše o Kudějovu reprodukci zaslechnutých vypravování, kde se realita mísí s fikcí.

Nyní se blíže podívejme na první skupinu povídek, jejichž váha spočívá především v dokumentárnosti, explicitně se projevující v postavě autora, jakožto vypravěče a současně hlavního aktéra příběhu. Za jakýsi vstup do Kudějova reálného amerického světa můžeme považovat povídku *Žáčkové*. Příběh je čistě autobiografický, neboť autor v něm popisuje zážitky z chicagské školy, kterou byl nucen navštěvovat z jazykových důvodů. V popředí jeho zájmu však nestojí ani tak záznam průběhu učení anglického jazyka, jako spíše postava mladé učitelky, do níž se zamilují téměř všichni „žáčci“. Autor se přitom distancuje od vlastního jednání tím, že ho záměrně ignoruje, a soustředí se pouze na reakce svých „spolužáků“, které často vyznívají až groteskně. Osobní postoj odhalí pouze v krátkém sdělení, v němž přizná svoji touhu naučit se anglickému jazyku, vyvolanou sympatickou učitelkou: „*Vždycky jsem pokládal angličtinu za řeč velice nelepou. Stále bylo nutno syčet, bzučet, kroutit jazykem sem i tam, polykat kusy slov, komolit je úžasně a propouštět hlásky nosem. Ale shledal jsem, že jsem se mýlil. Jaká to byla krásná, jasná a zvučná řeč, když ona mluvila! A jak pěkně a prostě se skládala slova ve věty, jak řeč plynula, tiše a příjemně jako bublání potůčku!*“⁵⁷ V příběhu vystupují také postavy, k nimž se Kuděj vrací i v pozdějších povídkách. Právě tyto jednotlivé osoby s charakteristickými vlastnostmi potvrzují svými častými literárními návraty vlastní reálný předobraz. Příkladem může být postava Martina Domka i s jeho básnickým talentem, k němuž se Kuděj následně vrací ve stejnojmenné povídce z pozdější knihy *Majitelé zlatých dolů* (1914).

Zřejmě nejzajímavějších prózou a současně i jakýmsi prototypem pravého trampského příběhu, o jehož autobiografickém základě není pochyb, je povídka *Bídné dny*. Trefný název přesně vystihuje situaci, v níž se ocitnou hlavní hrdinové příběhu – sám autor a jeho přítel Frank. Po strastiplné tulácké cestě najdou útočiště v táboře dělníků, stavějících železniční trať napříč Alabamou. Postupně zjišťují, že se nevědomky ocitli v „*brutálním pekle, v kraji bílého otroctví, které zavedly železniční společnosti, podporované státním úřednictvem.*“⁵⁸ Povídka je charakteristická zvláštním stylem vypravování, kde krátké věty, stručná, ale konkrétní sdělení a zejména využití ich-formy směřují spíše k žánru novinové reportáže. Existenciální přesvědčivost pak ještě více podtrhují realistické obrazy tuláků a lidí, žijících v bídě a nouzi. Osou příběhu je útěk dvou přátel z otrockých pracovních podmínek a jejich snaha dostat se, v roli černých pasažérů, cestujících na vagónech vlaků, do Chicaga. Právě Chicago

⁵⁷ Kuděj, Z. M.: *Žáčkové*, in: Dobrodružné cestování. Praha 1959, s. 49

⁵⁸ Kuděj, Z. M.: *Bídné dny*, in: *Bídné dny a jiné povídky*. Praha 1918, s. 44

představuje v Kudějových prózách určitou touhu, naději, základnu a v duších tuláků zejména pozitivní hodnotu, která udržuje jejich mysl v jistotě z možného návratu a jakéhosi zakotvení: „A na severu leží Chicago, město, v němž každý, kdo má dvě zdravé ruce a chuť k práci, se může uživit.“⁵⁹ ... „Ano, vlaky tu jezdí často. Možná že je to jedna z tepen, které ústí do srdce – Chicaga.“⁶⁰ Povídka je i důležitým zdrojem k pochopení myšlenkových pochodů zbídačených lidí. Kuděj tyto myšlenky zaznamenává a vyjadřuje jimi jistý rozkol v tulácké mysli. Příkladem mohou být téměř schizofrenní pocity samotného autora, ovlivněné na první pohled téměř banální situací, kterou v tomto případě představuje dilema z rozdělení posledního jídla. Na významu také nabývá Kudějovo mistrné zachycení tuláckých pudů: „Budu vám vyprávět o toulavém pudu. O chorobné toulavosti, kterou my především a kromě nás tolik ještě lidí ve Spojených státech stůně... [...] A z jakých lidí se skládá tato armáda vyvržených? Valnou většinou z lidí finančně i společensky kleslých, zločinců, alkoholiků, z lidí slabých vůbec. Nejvíce je však těch, kteří jsou nestálí. Každý jiný má naději usaditi se, zapustiti kořeny a zemřít jako klidný občan. Člověk nestálý však nikoliv. Pracuje několik měsíců na jednom místě, dobře a pilně jako každý jiný, ba ještě lépe snad. Potom však najednou ho chytne touha po změně. Brání se jí, tlumí ji – není to nic platno. Pryč musí za každou cenu. Za cenu existence, lásky, za všechno. Musí, jinak by snad zešlel. Žene ho to ven neodolatelně. Je mu třeba dlouhých pochodů, změn, fyzické únavy, bídy a hladu. Ví, že ho to nemine, že ho to donutí k potupnému plazení se a pokořování před lidmi, do kterých by jindy třeba ani nekop, s nimiž by se jinak nešpinil. Rozstonal by se, kdyby nešel – [...] Čím to je?... Je to degenerace? Či snad návrat k nomádkému pudu našich prarodičů? Kdo to zodpoví?“⁶¹ V ukázce je obsažena autentická zpověď tuláka, jehož pocity sice neustále oscilují mezi dvěma životními rovinami, ovšem jednoznačným vítězem je nestálost a touha po změně.

V další próze, *Na dobytčí lodi*, Kuděj popisuje návrat z Ameriky do vlasti a završuje tak jednu kapitolu svého dobrodružného života. Povídka má opět žánrově blíže k reportáži, což ostatně vystihuje i název podtitulu „Kus neobyčejného cestopisu“. Neobyčejné je v tomto případě pracovní prostředí, neboť Kuděj, společně s dalšími „pasažéry“, je zaměstnán na lodi Satchem, vezoucí z amerického Bostonu do Evropy stádo volů. Povídka je čistě autobiografická a čtenář ji může v uvozovkách vnímat jako „deníkový záznam“ samotného autora. Kuděj, vystupující v příběhu pod svým americkým pseudonymem jako Sidney

---

⁵⁹ Kuděj, Z. M.: *Bídné dny*, in: *Bídné dny a jiné povídky*. Praha 1918, s. 60-61

⁶⁰ Tamtéž, s. 51

⁶¹ Tamtéž, s. 81-83

Godday, realisticky zachycuje drsný život dělníků, pracujících několik dní na moři. Kuděj zaujímá k lodi, která ho po dlouhých letech strávených v cizině dopravuje zpět do vlasti, velmi vřelý cit. Loď je totiž jediným možným pojátkem s jeho domovem, a proto ji Kuděj často personifikuje v elegickém kontextu: „*Zlobí se starý Satchem – očividně se zlobí. On si nemůže poskočiti jako my. Vzal na sebe povinnost dopravit nás do Evropy, a nyní ji musí plnit. - Ubohý Satchem!*“⁶² ... „*Starý Satchem se ukláněl džentlmensky na všechny strany. Jeho parní píšťala hučela a po jeho vlajkovém stožáru běhaly vzhůru i dolů pestrobarevné praporečky.*“⁶³ Autor současně využívá krátkých a stručných vět, jimiž buď výstižně shrne momentální situaci: „*Po krmení shromažďujeme se k obědu. Strava je hrubá, ale vydatná. Lidé si již odpočinuli a jedí s chutí. A pak se ženeme nahoru na palubu. Je krásný sluneční den a mořský vzduch páchne daleko příjemněji nežli v kabině. Seznamujeme se. Jakýsi kanadský Francouz vytahuje harmoniku a spouští skočnou.*“⁶⁴, nebo mu stručná sdělení slouží ke smyslové hře, prostřednictvím níž zachycuje aktuální a prchavý okamžik: „*Slyším vedle sebe hlasy, cítím, že moji tvář skropila jakási sprška. Usazují se. Co to? Kolem je slyšeti silný hukot a starý Satchem se chvěje. Protírám si oči a hledím na moře. Oj – jak se změnilo!*“⁶⁵ Celkový ráz povídky zároveň dokresluje typický Kudějův humor. Aby zmírnil monotónní popis tvrdých pracovních dnů, umísťuje autor mezi zkušené dělníky i několik mladých studentů, kteří se, ve snaze dostat se do Evropy, dají lstí najmout na loď. Netuší, jaká náročná práce je čeká, a jejich krkolomné začátky jsou tak současně i komickým prvkem nahrávajícím autorovu vtipu. Například po zjištění pravé totožnosti studentů dochází k následující humorné situaci, kterou Kuděj zdůrazňuje závěrečným smíchem: „*Coulihan sledoval pozorně Duffův výklad. Potom vybuchl: „Tak to tu máme půl univerzity. No – to budou i ti volové mluvit latinsky, než dojedeme do Liverpoolu.“ Duffy se dal do smíchu.*“⁶⁶

V další trojici povídek už Kuděj figuruje pouze jako vypravěč, který do příběhu místy zasáhne svým subjektivním komentářem, ale v obecné rovině se soustředí na jeden konkrétní problém, týkající se lidí z určitých a vzájemně odlišných sociálních skupin a prostředí. Povídku *Lidé z lesa* Kuděj prezentuje jako příběh, který někde zaslechl a který se tedy zřejmě skutečně stal. Kompozice stojí na jednoduchém základě a není nikterak závažně propracována. Jádrem je souboj lidí ze dvou odlišných sociálních skupin. Na jedné straně stojí tzv. „lesní lidé“, nebo-li lidově řečeno dřevorubci, žijící v lese mimo společnost a trávící

⁶² Kuděj, Z. M.: *Na dobytčí lodi*, in: Bídny dny a jiné povídky. Praha 1918, s. 228

⁶³ Tamtéž, s. 239

⁶⁴ Tamtéž, s. 227

⁶⁵ Tamtéž, s. 230

⁶⁶ Tamtéž, s. 224

většinu svého času drsnou a úmornou prací. Tento svázaný způsob života je silně deformující, neboť brání kontaktu s jinými lidmi a udržuje tak „lesní lidi“ v uzavřené, ohraničené skupině. Lidé jsou pak odkázáni sami na sebe, žijí v jakési pevné pospolitosti, kde platí dvě základní pravidla: vzájemná podpora a pomoc za jakýchkoliv okolností. Občasný střet s „civilizací“ u nich vyvolá zvířecí pudy, jejichž vnějším projevem jsou náhodné rvačky, agresivita, alkoholické opojení a sexuální touha. Protichůdnou skupinu představují farmáři z blízkého městečka Jacksonville, kteří k „lesním lidem“ chovají velmi negativní postoje, nevyhledávají společná setkání a snaží se zabránit jakémukoliv možnému kontaktu. Ústředními postavami příběhu jsou farmář Vondra a „lesník“ Jonathan Bartley. Původ jejich sporu je autorem pouze nastíněn, k bodu zlomu dochází v momentě tragédie jednoho z nich. Bartley je svědkem požáru, který postihl Vondrovu farmu, a stane se zachráncem celé Vondrovy rodiny. Příčina požáru není nikterak vysvětlena, ale o její objasnění autorovi ani nejde. Tragédii využívá pouze k proměně mentality obou znesvářených skupin. Vondra a s ním i ostatní lidé poznávají ve chvíli osobního neštěstí i kladné vlastnosti „lesních lidí“, jimiž dříve opovrhovali. „Lesní lidé“, u nichž autor po celou dobu zdůrazňoval sílu, statečnost a drsnou povahu, se v momentě jim projevené vděčnosti vyděsí a utečou. Celý příběh má tedy značně sentimentální konec. Obraz „lesních lidí“ se zásadně promění ve chvíli, kdy pomohou nepříteli a stanou se skutečnými hrdiny. Současně je také prvotně záporná postava farmáře Vondry autorem polidštěna a dochází tedy k vzájemnému usmíření obou skupin.

Povídka *Únos* je zprvu psána také v sentimentální rovině s určitými romantickými rysy, ovšem od šťastného konce autor v tomto případě záměrně opouští. Důvodem je apel na pravdivost: „*Mám vypravovati dále? Idylka skončila sňatkem, mohl by tedy být konec historie. Ale v zájmu pravdy třeba dopovědět konec, méně romantičtější začátku.*“⁶⁷ Povídka je tedy klasickým romantickým příběhem s tragickým koncem. Děj je opět zbaven přílišných detailů, autor se soustředí zejména na hlavní hrdiny a pokouší se je alespoň povrchně prokreslit po stránce sociální a psychologické. Významově důležitou roli zde hraje americké prostředí, které příběhu dodává punc jedinečnosti a liší se jím od množství podobných sentimentálních próz. Děj je zasazen do Chicaga (konkrétně do české čtvrti Plzeň), centra Čechoameričanů, kosmopolitního města, jež má velký vliv zejména na rozvoj a postavení mladých, a v našem případě českých, lidí. Autor využívá latentního pozadí příběhu a ukazuje na něm na jedné straně, jak moc je láska deformována penězi, předsudky a společenským postavením, na straně druhé odhaluje absurditu státní moci, která umožní bez jakéhokoliv

---

⁶⁷ Kuděj, Z. M.: *Únos*, in: *Bídny dny a jiné povídky*. Praha 1918, s. 75

bližšího zkoumání sňatek dvou nezkušených a zbrkle jednajících lidí. Autor de facto odsuzuje takovéto neuvážené chování tím, že nechává hlavní hrdinku Bělu zemřít. Vinu přitom přikládá především americkému byrokratickému systému, k jehož zobrazení využívá ironický kontext.

Tragický závěr má i poslední povídka *Černý Jestřáb*. Kuděj se zde zabývá tématem, ve své době hojně diskutovaným a mnoha autory popsaným, totiž osudem amerických Indiánů na počátku minulého století. Ostentativně, s úmyslem obhajoby, se snaží vzbudit ve čtenáři zájem o aktuální a problematickou situaci Indiánů v Americe a v nostalgické rovině odhalit příčiny postupného zániku indiánského světa. Jeho plamenný projev je nutno ocitovat: *„Tak je to v Americe zvykem. Jinobarevní lidé jsou jen o málo lepší nežli dobytek. Zákonem jsou sice postaveni každému občanu na roveň, ale v praxi narážejí na hroty opovržení každou chvíli. To ještě černoch je váženější než Indián. Toho dovedli vykořistiti a mohou si jím dát sloužiti. Nigger vykonává poslušně a bez reptání jako stroj i nejohavnější práci. Jinak s Indiánem, jenž se k ničemu nehodí. Má chvíle, kdy se v něm probudí cit uražené lidskosti. Stane se zlým, vymkne se vši disciplíně a – vzbouří se nebo prchne. Indián je nepotřebný. Vyhubili ho, zničili ho, ale otroka se jim nikdy nepodařilo z něho udělati. Proto hyne, vymírá a mizí opovrhován a zanedbáván. A žádná kultura, žádná pseudohumanita mu nepomůže. Zmrzačili ho, zdegenerovali, a nyní občas pokrytecky zasténají u jeho lože. I léky mu podají časem, nevhodné a nedobře připravené. Umírá a nevidí jich. Jeho zraky jsou upřeny kamsi ke Věčným Lovišťm, jimž nerozumíme. Umírá tiše a stoicky. Nepřeje si pomoci Bledých Tváří. Nemůže jich zdolat, zahnat a vrátit se ke svému životu, ke své kultuře. Přehlíží je lhostejně. Nechce ani žádných léků, ani mastiček. Otrávnili ho nedůvěrou. Rudý muž nevěří, a proto raději umírá mlčky, jak se na muže sluší.“*⁶⁸ Jde o Kudějův první pokus obhájit právo Indiánů na existenci a později se ve svých dílech k tomuto problému ještě několikrát vrátí, nejpodrobněji v románu *Mezi dvěma oceány*. Povídka *Černý Jestřáb* je jakýmsi vhledem do života obyčejného zcivilizovaného Indiána, který již bezmála zapomněl indiánské zvyky a tradice, a stal se obětí vypočítavosti „bílých lidí“. Kuděj se v příběhu opět nezabývá přílišnými detaily, děj situuje stručně, ale výstižně. Hned v první větě se čtenář dozví, že Černý Jestřáb je zcivilizovaný Indián, žijící naprosto obyčejným životem, ale poznamenaný bídou a chudobou. Kuděj se snaží předložit pravdivé, téměř naturalisticky uchopené informace o reálném zázemí potomků indiánského kmene, žijícího původně v hojnosti na rozlehlých pláních Montany, a důrazně přitom odmítá romantickou představu Indiána,

---

⁶⁸ Kuděj, Z. M.: *Černý Jestřáb*, in: *Bídny dny a jiné povídky*. Praha 1918, s. 125-126

prezentovanou v mnoha románových dílech. Skutečnost je od té literární naprosto odlišná a Kuděj na ní chce tímto způsobem upozornit: „*Byl to tedy skutečný, existující Indián, degenerovaný, všivý a špinavý.*“⁶⁹ V postavě Černého Jestřába je obsažen jakýsi prototyp zotročeného Indiána, který se zprvu snaží ubránit neúprosnému vlivu civilizace, ale postupně mu stále více podléhá. Propadá pozlátku alkoholového opojení, k němuž ho dovede mocný a prohnáný kramář Cummings. Úpadek Černého Jestřába je v tomto případě nevyhnutelný, neboť stále více podléhá závislosti na alkoholu, začíná mu být lhostejný osud jeho ženy i dětí a stále více času tráví se svým hamižným „přítelem“ Cumingsem, který ho postupně připraví o veškeré peníze a majetek a stáhne ho tak až na samé dno. Už Josef Václav Sládek popsal, jak „bílé lidé“ dovedli Indiány vykořisťovat: „*Evropané přinesli Indiánům palné zbraně, železo a kořalku. Za to dá Indián co má kůže, a pronásleduje zvěř více než jindy, aby si jen co nejvíce bělochem přinášených věcí zaopatřiti mohl.*“⁷⁰ Černý Jestřáb v sobě přeci jen objeví, ovšem pod vlivem alkoholu, náznak indiánské hrdosti a odhodlá se k vražedné pomstě. Kuděj popisuje hrůznou vraždu Cumingse velmi chladným a brutálním způsobem: „*Obrovské tělo se zachvělo, zakolísalo a kleslo k zemi. Svítlna třeskla o podlahu, rozbila se a zhasla. V nastalé tmě vrhl se Indián na padlého znovu. Bodal zuřivě. Jeho nůž vjížděl do měkkého masa, narážel na kosti, prořezával chrupavky, ale nedbal a bodal stále, brodě se v krvi nenáviděného člověka.*“⁷¹ Černý Jestřáb sice obhájí svoji indiánskou hrdost, ale je přistižen při činu a odsouzen na deset let do vězení. Pasivně přijme svůj rozsudek, ale zároveň se u něho projeví hluboko zakořeněná duše pravého Indiána, vyznačující se instinktivní láskou k půdě, a Černý Jestřáb zatouží po „širém nebi a nekonečné prérii“, nejdůležitějším tom bohatství jeho předků. Nevědomky tak volí smrt a umírá ve šťastném poblouznění. Kuděj celou povídku uzavírá jakousi univerzální indiánskou kapitulací před dobovou majoritní xenofobií: „*Nenapravili ho. Zemřel raději. To proto, že byl Indián, poločlověk, polozvíře. Příslušník rasy vymírající, neschopné a zločinné.*“⁷²

Všechny prózy z knihy *Bídny dny a jiné povídky* jsou nejen Kudějových prvním oficiálním literárním počinem, ale zároveň tvoří i jakýsi reprezentativní vzorek jeho pozdější tvorby. Hodnota těchto povídek tkví především v zachycení nejrůznějších, značně diferenciovaných a přitom reálných lidových figurek, tvořících komplexně velmi pestrou a dynamickou galerii literárních postav.

---

⁶⁹ Kuděj, Z. M.: *Černý Jestřáb*, in: *Bídny dny a jiné povídky*. Praha 1918, s. 123

⁷⁰ Sládek, J. V.: *Na hrobech indiánských*. Praha 1951, s. 49

⁷¹ Kuděj, Z. M.: *Černý Jestřáb*, in: *Bídny dny a jiné povídky*. Praha 1918, s. 132

⁷² Tamtéž, s. 135

*Byla to země bohatství, svobody, slávy – šťastná země,
o níž tolik nešťastných mladých duší snilo.*⁷³

(Z. M. Kuděj)

MAJITEL ZLATÝCH POLÍ

Zdeněk Matěj Kuděj uspořádal roku 1946 rozsáhlý svazek, který opatřil názvem *Majitel zlatých polí*. Začlenil do něj převážně své dřívější prózy ze své druhé povídkové knihy *Majitel zlatých dolů a jiné povídky* z roku 1914 a přidal k nim i některé nové práce. Jak napovídá podtitul, kterým Kuděj svůj výbor opatřil, jedná se víceméně o prózy dobrodružné a fantastické. Vesměs by se povídky v knize obsažené daly rozdělit do čtyř skupin.

Příběhy jedinců, mladých českých mužů, kteří se rozhodli nabýt vytouženého štěstí v daleké Americe, tvoří první skupinu povídek, jež jsou svým námětem pro Kuděje typické (*Majitel zlatých polí*, *Osudy Františka Hamáčka*, *Martin Domko*). Jde o prózy zčásti autobiografické, neboť Kuděj v nich zužitkoval své zkušenosti z vlastní mladistvé cesty za oceán. „*Vábilo mne cestování*“, pronáší autor ústy jedné své hlavní postavy, „*peněz jsem měl sice dost, ale já se chtěl pokusit o to, procestovat kus světa zadarmo. Ve Spojených Státech to není těžké. zejména cestuješ-li po nákladních vlacích. Vyhledáš si prostě vhodný vůz, schováš se v něm a pak jedeš. Přejde-li na to některý zřízenec, nemusíš zoufat. Půldolar to spraví.*“⁷⁴ Opět se zde objevuje příznačný motiv tuláctví a putování, charakteristický pro Kudějovy hlavní postavy. Už úvodní věta jedné povídky čtenáři napoví, že se bude jednat o tulácký příběh: „*Vyprávěl jeden chudě oděný, nepatrný, sešlý človíček svou historii.*“⁷⁵ Okrajové místo v těchto prózách zaujímají také ženy, ovšem jejich role není nikterak podstatná. V Kudějově pojetí je pro ženské pohlaví příznačná nestálost a nevěra, proto autor umisťuje své ženské hrdinky pouze na dějovou periferii – rychle se objeví a stejně rychle a nenávratně také zmizí.

Druhou skupinu povídek tvoří krátké příběhy s tragickým koncem a v mnoha případech s téměř hororovými prvky (*Ledový hrob*, *Pro kus chleba*, *Ruka*, *Síla předtuchy*, *Cowboy*). Tragika je zde umocněna smrtí, jež zasáhne buď přímo samotné hlavní hrdiny, pocházející z chudých poměrů, nebo jejich blízké. Kuděj nečekaně pracuje s momenty hrůzy a děsu, které ve formě drastických popisných pasáží umisťuje do závěrů povídek. Mistrně přitom využívá svého reportérského postřehu, s nímž ve zkratce dokáže okomentovat momentální situaci. Příklad můžeme nalézt v krátké povídce či spíše reportážní črtě, které dal

⁷³ Kuděj, Z. M.: *Osudy Františka Hamáčka*, in: *Majitel zlatých polí*. Praha 1946, s. 30

⁷⁴ Kuděj, Z. M.: *Majitel zlatých polí*, in: *Majitel zlatých polí*. Praha 1946, s. 21-22

⁷⁵ Tamtéž, s. 11

autor prostý název **Ruka**: „Záchranka přijíždí. Z vozu vyjmají voskované plátno a kladou je na zem. A na ně skládají podivnou hmotu, kterou prve vytáhli. Je to rozbitý trup muže, na němž se směšně kývá jedna noha. Opět hlasy. Našli hlavu s kusem plece a s rukou křečovitě sevřenou a plnou hlíny. Hledá se dál. Rozednilo se již úplně. Nalézají druhou nohu, čepici, rozbitou dýmku... Doktor stojí nad krvavými ostatky a bafá netrpělivě z doutníku. Úředník, dohlížející na „práci“, kleje a láteří.“⁷⁶ V povídce **Pro kus chleba** Kuděj vylíčil s osobním zaujetím sociální poměry v Americe na počátku dvacátého století. Reálné bídné postavení chudých českých dělníků, kteří se vydali do ciziny zbohatnou, je v silném kontrastu s představou, s níž do Ameriky odjížděli. Vidina lepších zítřků a snazších výdělků tak naráží na tvrdou realitu. Hlavní hrdina povídky, český dělník Staněk, nostalgicky konstatuje: „Ještě v Čechách – tam to ušlo. Ale zde jako by se vše rozplývalo. Sotva vydělal několik dolarů, již se nahromadily dluhy a vše pohltily.“⁷⁷ Staněk se snaží získat práci, aby uživil rodinu, ale v davu stejně smýšlejících lidí najde pouze smrt: „Před samými vraty ležel v podivné poloze obr, který Staňka oderval od mříže. Z hlavy, s níž se svezl široký klobouk, teklo zvolna několik praménků krve po zsinalé tváři. Obušek policisty rozrazil lebku a zabil na místě jako blesk. A pod tělem obra vyčuhovalo cosi špinavého a rozedraného. To bylo vše, co zbylo z nešťastného Staňka.“⁷⁸ Téměř hororové stopy nese povídka **Ledový hrob**, jejímž hlavním hrdinou je český hoch Šimáček, žijící v Kanadě. Za veliké sněhové bouře, kdy je jeho dům naprosto zasypaný sněhem a tím pádem i odříznut od okolního světa, porodí jeho žena mrtvé dítě a sama následně zemře. Šimáček se kvůli sněhovému závalu nemůže dostat z domu, proto je nucen několik dní strávit s mrtvolami v uzavřené místnosti. Nakonec danou situaci psychicky nevydrží a pohřbí těla ve sněhu. Podobného zaměření je i povídka **Síla předtuchy**, odehrávající se v jedné americké márnici. Příběh je autobiografický, neboť Kuděj v něm vystupuje jako přímý účastník, vzpomínající na prožitou událost. Opět zde vystupuje do popředí reportážní zkratka, ve které autor dokáže skloubit momentální lidské pocity s téměř hororovými prvky. Hlavní hrdinkou je v tomto případě nečekaně žena: „Byl to strašný pocit. Chtěla jsem jíti dále, ale nebylo možná. Musila jsem zůstat. A najednou slyším nějaký hlas. Byl zřetelný v tom tísnivém tichu, které tam panuje. Opakoval stále jednu větu: „Zde se shledáme, matko.“ Pojala mne strašná hrůza. Chci sklopiti hlavu, abych nemusila vidět, ale víčka se mi místo toho rozevírají. Musím hledět do skříně. A tam – tam leží on – můj syn, zsinalý, se střelnou ranou v levém spánku. Zuby měl vyceněné, jako by se vysmíval, a jedno

⁷⁶ Kuděj, Z. M.: *Ruka*, in: *Majitel zlatých polí*. Praha 1946, s. 121-122

⁷⁷ Kuděj, Z. M.: *Pro kus chleba*, in: *Majitel zlatých polí*. Praha 1946, s. 67

⁷⁸ Tamtéž, s. 69

oko – patrně zasažené výstřelem – dívá se na mě hrozivě.“⁷⁹ Celá povídka je prodchnuta iracionálním a čtenářsky napínavým námětem, který ovšem Kuděj v závěru racionálně vysvětlí. Namísto vhodnějšího otevřeného konce je tedy záhada autorem zbytečně objasněna.

Do třetí skupiny povídek patří příběhy, které by se svým námětem dali zařadit do populární lidé četby. Autor se v nich nechal inspirovat již existujícími literárními postavami a analogicky tak rozvinul svůj vlastní příběh. Jedná se o prózy *Podivný Robinson*, *Cabbageheadský Sherlock Holmes* a *Historie jedné Marie Panny*.

Zatímco se děj povídek obsaženým v prvních třech skupinách odehrává na americké půdě, čtvrtý soubor obsahuje prózy, které Kuděj zasadil do domácího prostředí (*Nový Paracelsus*, *Křišťálový hranol*, *Paměti ošetřovatele I. a II.*). Jde o prózy fantastické, s tragickým závěrem, kompozičně shodně uspořádané, ale z hlediska svého dějového umístění nebudou předmětem našeho bližšího zájmu.

V řadě výše uvedených povídek Kuděj pracuje se zajímavými zápletkami, které však nedokáže více rozvinout. Z tohoto problému jakéhosi ustrnutí v jednom bodě a neschopnosti originálního pokračování pak pramení značná stereotypnost jeho děl. Kudějovy prózy se tak stávají pouhou zábavnou četbou, nevyžadující náročného čtenáře.

---

⁷⁹ Kuděj, Z. M.: *Síla předtuchy*, in: *Majitel zlatých polí*. Praha 1946, s. 127

„...nevyrušujte nás tu z našeho klidu,
který nás stojí tolik alkoholu.“⁸⁰

(Z. M. Kuděj)

MORDOVNA

Próza Mordovna je prvním románovým počinem Zdeňka Matěje Kuděje. Kniha byla napsána v roce 1914, tedy v raných začátcích autorovy spisovatelské dráhy. Kuděj se tentokrát nezabývá líčením tuláckých dobrodružství a nestřídá různá prostředí, jak je jeho zvykem, ale naopak, hlavní linii příběhu situuje na jedno konkrétní místo, které v tomto případě symbolicky představuje Mordovna. Název sám o sobě evokuje určitou drsnost prostředí se zjevnými pocity marnosti, zmaru a bídy. Z laického pohledu Mordovna de facto asociuje mučírnu, žalář, vězení, zkrátka prostředí, mající na člověka destruktivní vliv s víceméně smrtelnými následky. Přesto po zjištění pravé totožnosti tohoto ničivého místa nejsme daleko od pravdy. Mordovna sice není v Kudějově pojetí typickým žalářem, ale představuje místo, které si hlavní hrdinové dobrovolně zvolili za své útočiště a přizpůsobili mu postupně celý svůj život. A i když jde ve skutečnosti o obyčejný dvoupokojový byt v jednom newyorském činžáku, díky svým obyvatelům se stává symbolickým „peklem zlomených nadějí a ztracených existencí“⁸¹.

Příběh se odehrává v prostředí Čechoameričanů a jak už je pro Kuděje typické, jedná se o prostředí periferní, kam patří lidé z těch nejnižších sociálních vrstev, lidé trpící bídou a chudobou. Kuděj však nepředstavuje své hrdiny prvotně v těchto nedostatečných podmínkách, ale jde mu o komplexní zachycení jejich života. Jedná se o Čechy, kteří se vydali do Ameriky hledat štěstí a pracovní příležitosti, ovšem jejich neklidná, bouřlivá, vznětlivá a především nestálá a lehkovážná povaha propojená s přehnanými představami zapříčiní osobní sociální pokles. Od počátečních drobných úspěchů je tak jen krůček k postupnému, ale neodvratnému úpadku a k životu v bídě, nouzi a alkoholovém opojení.

Kuděj v románu pracuje celkem s osmi postavami, přičemž každá je vylíčena v kontextu svého životního příběhu. Všechny osoby jsou spjaty téměř stejným osudovým rámcem a liší se pouze pracovním uplatněním. První zmínku Kuděj věnuje osudu českého kněze Hřabla. Farář Hřablo je prototypem věčně nespokojeného a vznětlivého člověka, který nedokáže žít v pokojném duchovním klidu. Nese v sobě jisté tulácké prvky, a proto není divu, že nevydrží dlouho na jednom místě: „*Hřablo se počal nudit. Jaký to prázdný a bezúčelný*

⁸⁰ Kuděj, Z. M.: *Mordovna*. Praha 1914, s. 34

⁸¹ Tamtéž, s. 6

život vedl zde v tom hloupém, hornickém městečku. A bylo to stále tak hnusně stejné, až k zoufání. Stále jej obtěžovali takovými nudnými záležitostmi, že se div nerozlítit. Bylo nutno aspoň na dva, na tři dny na vzduch.“⁸² Farář si tak brzy svým chováním rozhněvá většinu lidí z okolí a neustálé spory s jeho osadou ho donutí k odchodu. Vzápětí však potkává druhého hrdinu románu, Jana Zimoleza, a spřátelí se. Zimolez je znamenitý obchodník zabývající se reklamními výrobky pro oblast medicíny, a aby v rozjetém americkém průmyslu uspěl, řídí se heslem: „Nedovedeš-li okrásti druhého, okrade tě on. [...] Ale takový jest již běh světa a kdo se ho nenaučí znáti, pohlíží na rozličné věci jinak, nežli brejlemi zděděné morálky.“⁸³ Zimolez společně s Hřablem založí v New Yorku obchod, který sice zprvu prosperuje, ale v důsledku bezstarostného života, podmíněného řadou podvodů, a lehkovážnosti majitelů postupně krachuje. Oba přátelé se tedy pod vlivem hlubokého sociálního poklesu stěhují do Mordovny, která se jejich přítomností mění v nepořádné, špinavé a zatuchlé doupě, ale současně se stává i jakousi vítanou zastávkou tuláků, lidí zbídačeným a hledajících pomoc. Mordovna pro tyto lidi představuje jistotu a útočiště a nahrazuje jim v momentální neutěšené situaci vlastní rodinu. Kuděj trefně vystihuje nepsané pravidlo Mordovny, které platí kolektivně nejen pro všechny její obyvatele, ale současně i pro návštěvníky a hosty: „Víš to je náš spolek zde. Účel je vzájemná podpora. Ach jak my se ti bratříčku podporujeme. Dollar máš ... a kamarádi žízní. Pálí tě v kapse jako hříšné svědomí. Co budeš dělat s tím kouskem kovu? Poneseš ho do banky? Zpronevěří ti jej. Schováš ho snad doma? Vloupá se k tobě někdo a ukradne ti ho. Či se jím můžeš zachrániti? Ne, ani tebe nevytrhne. Jsi ničema. Klouzáš po šikmé ploše dolů a nemůžeš se zadržeti. A s tebou letí tvoji kamarádi. Také takoví darebáci, jako jsi ty. Drží se tě a všichni jedete dolů. Kam? I kdož by si tím lámal hlavu. Jednou zajdeme všichni. Je dobře nemyslit. Koupíme za dollar chvilku zapomení. K tomu je vlastně na světě dollar, abychom ho propili a zapomenuli, že klesáme, že toneme...“⁸⁴ Postupně tak Kuděj získává prostor pro představení dalších postav, jejichž osud je víceméně spjat právě s prostředím Mordovny.

Zajímavou postavou je Zimolezův přítel, redaktor a spisovatel Vrčil. Kuděj prostřednictvím této postavy čtenáři ukazuje, jak vratká a mizivá je americká kariéra a štěstí a jak může dříve úspěšný člověk onemocnět bídou a nedostatkem. Vrčil se tak nechtěně stává třetím obyvatelem Mordovny, ovšem mírně odlišným od svých spolubydlících. Vystupuje spíše jako pozorovatel a rozumný pomocník v nouzi, který i přes svoji ušlechtilou povahu je

---

⁸² Kuděj, Z. M.: *Mordovna*. Praha 1914, s. 10

⁸³ Tamtéž, s. 14

⁸⁴ Tamtéž, s. 23

nucen žít na místě, „*kde se vše pomalu rozkládá, hasne a hynie*“⁸⁵. Čtenář ve Vrchilových životních osudech a charakteru může nalézt rysy podobné samotnému Kudějovi: „*Vrčil se bavil rád a uměl o všeličems zajímavě vyprávěti. Procestoval Ameriku křížem krážem, znal kraje, lidi i poměry a měl takový podivný, přitrpký humor, že se časem musil člověk bezděčně zasmáti.*“⁸⁶ Zbylými členy Mordovny jsou pak vesměs lidé, kteří tak či onak zažili kariérní vzestup a následný bolestivý pád. Patří mezi ně „továrník“ Mládek, pomocník Stehlík, architekt Šustera a jeho přítel Dusil. Tito lidé sice nejsou stálými obyvateli Mordovny, ale rádi ji navštěvují pro pocit bezpečí, jistoty, zázemí, zkrátka přichází mezi duše, které jsou jejich srdcím blízké. Všichni obyvatelé Mordovny totiž postupně ztrácejí, nebo již ztratili svůj životní program a cíl, a jelikož současně odmítají jakoukoliv pomoc, stává se možnost návratu do normálního života pouhou rozmazanou skvrnou nad jejich dalšími osudy. Například v momentě, kdy do Mordovny přichází Zimolezova dívka, vstupující do příběhu jako anděl z nebe a snažící se svého milého přivést zpět do běžného života, odpovídá jí Zimolez slovy: „*Ne, je pozdě. Ani nevíš jak jsem hluboko. Tisíc metrů pod úrovní člověka. Jen jdi sama a buď ráda, že se sem nepřimícháš. Jsme zlí lidé, alkoholicí, trhani.*“⁸⁷ Neschopnost životní změny pak ještě více podtrhuje nepsané heslo ztroskotanců a lidí žijících takřkajíc na dně, totiž, že peníze jsou tu proto, aby se propili.

Peníze na alkohol představují ovšem jen jednu stranu mince. Tu druhou vymezuje něco silnějšího a pro tulákovu povahu i důležitějšího a podstatnějšího, co je zakotveno v pravém a nefalšovaném přátelství. Právě přátelství a pocit soudržnosti a sounáležitosti jsou tou nejvyšší hodnotou tuláků a chudáků. Kuděj tento fakt prezentuje na příkladu, kdy se Šustera vzepře řádu Mordovny a pokusí se o změnu a návrat do normálního pracovního života. Podporu nachází v rozumném Vrchilovi, který na přátele apeluje slovy hájícími Šusterovo procitnutí: „*Ne, Šustera není takový. Vždyt' byl pořádný člověk dokud sem nezapadl. Ano, vy jste ho tu zkazili, naučili chlastu a lenosti. Každého tak otrávíte.*“⁸⁸ Tulácký pocit soudržnosti a pravého přátelství tak nabývá na síle ve chvíli, kdy všichni členové Mordovny věnují své poslední peníze ve prospěch přítele, aby mohl začít nový a solidní život. Šustera tak od přátel odchází s řadou otázek a s přesvědčením, že „*jej již vyhostili. Stal se pořádným člověkem a proto jej vyvrhli ze středu svého. Ach, proč se tak tvrdošijně hubí. Takoví hodní hoši to jsou. Jak je to možné, že oni právě jdou po tak zoufalé cestě, že stále klesají, a že jsou tak hrozně neschopní života. Proč se nevzmuží a nezačnou život jiný, jako on*

---

⁸⁵ Kuděj, Z. M.: *Mordovna*. Praha 1914, s. 26

⁸⁶ Tamtéž, s. 17-18

⁸⁷ Tamtéž, s. 34

⁸⁸ Tamtéž, s. 38

sám.⁸⁹ Šusterovy prosby jsou nakonec přeci jen vyslyšeny a přičiněním Mládků začínají všichni pracovat v jeho novém podniku na zubní pasty. Podnik prosperuje, a tak se následný blahobyt projeví i na vnější úpravě Mordovny. Místo Šustery zaujme nový člen Kejřík, který přijíždí z Klondyku a seznamuje tak přátele se situací na Aljašce. Kuděj tak využívá prostor k dobovému autentickému záznamu o zlaté horečce, která na počátku dvacátého století zachvátila Ameriku.

Čtenář pod vlivem náhlého úspěchu „Mordovny“ může dojít k závěru, že vše je v nejlepším pořádku a román tak může skončit šťastně. Kuděj však dokáže velmi rychle střídat stavy štěstí, pohody, úspěchu a radosti s momenty smutku, beznaděje a postupného ztroskotání. Pod jeho taktovkou tak nečekaně dochází k bodu zlomu, a to ve chvíli, kdy Mládek spáchá sebevraždu, jelikož byl zákeřným Kejříkem podveden a okraden. Jeho čin autor vysvětluje jako nezbytný, neboť jen sebevraždou mohl dojít k vlastnímu ospravedlnění a vyhnout se podezření ze spolupráce s podvodníkem Kejříkem. Smrt přítele zapůsobí jako bumerang a okamžitě se vše vrátí do starých kolejí: „*Jsmo zase Mordovna. Pít se půjde. [...] Mordovna se znovu proměnila v peklo. Pili bezuzdně, plakali, křičeli, blábolili, až konečně usnuli všichni úplně spiti. Od té doby nastal úpadek, nezadržitelný a hrozný úpadek Mordovny.*“⁹⁰ Závěr románu je pak více než tragický, neboť autor nechává jednotlivé postavy napospas vlastnímu osudu. Mládek, jak už bylo řečeno, spáchá sebevraždu, Vrčil a Stehlík zemřou, cynický Hřablo se zblázní a Zimolez s Dusilem jen nenávratně a nevysvětlitelně zmizí. Jediným přeživším a sociálně zajištěním zůstává Šustera, který se jako první a jediný dokázal vymanit ze zaběhlého životního rytmu Mordovny.

Kuděj čtenáři nikterak neskrývá autentičnost a realistický základ příběhu. Naopak. Sám v závěru románu přiznává, že prózu sepsal na základě Šusterova vyprávění a Vrčilova deníku, nalezeného v jeho pozůstalosti. Díky bohatému a pestrému zdroji informací tak ve svém románu docílil autentického popisu osudu mladých lidí, kteří se vydávají do „země Svobody“ s mladistvými ambicemi, nadějemi, touhami a přehnaným očekáváním a které tím pádem nárazem na americkou realitu, tvořící z obyčejných lidí životní ztroskotance, odkáže na samé sociální dno. Kuděj tedy tímto svým románovým počinem nastavuje realistické zrcadlo, v němž se odráží dobová situace v Americe na počátku dvacátého století: „*Tu bídu, všechnu tu ohyzdou pravdu o Americe vyzpívám. Ach, kam jsme to až zapadli? Proč je tu životní boj tak krutý? Bud' zblbnout, anebo se piják z tebe stane. Zahyneš tak jako tak. Bud' bídou*

---

⁸⁹ Kuděj, Z. M.: *Mordovna*. Praha 1914, s. 47

⁹⁰ Tamtéž, s. 70

a nedostatkem, anebo tě v některé továrně rozerve na kusy nějaký stroj. A i když vydržíš, co tě čeká. Ochuravíš, seslábneš a potom někde na ulici...“⁹¹

---

⁹¹ Kuděj, Z. M.: *Mordovna*. Praha 1914, s. 23-24

„V Praze nepobyl jsem dobu dlouhou,
do ciziny láká mne to zas.
Znovu puzen neurčitou touhou,
dále slyším slibující hlas.“⁹²

(Josef Mach)

MEZI DVĚMA OCEÁNY

Próza *Mezi dvěma oceány* je prvním rozsáhlejším literárním počinem Zdeňka Matěje Kuděje, zvyklého do té doby psát jen novinové články a krátké příběhy. Kniha byla poprvé vydána roku 1918 Ústředním dělnickým knihkupectvím, nakladatelstvím a antikvariátem Antonína Svěčeného jako románová příloha Týdenní kroniky (svazek 6). Ta samá instituce vydala text ve stejné podobě znovu roku 1922. Nového vydání se román dočkal až po více než sedmdesáti letech, v roce 1994, zásluhou nakladatelství a vydavatelství Volvox globator, které se současně postaralo o minimální zásah do textu. Poslední vydání z roku 1994 tedy vychází z původního textu z roku 1918 a je ponecháno bez podstatnějších jazykových úprav. Čtenář se tak seznámí s dobovým pravopisem jak slov českých, lišících se zejména psaním příslovečných spřežek a užíváním hlásek s a z v předponách (např. ztrávit večer, shroutit se), tak i výrazů přejatých z americké angličtiny. Narazí v textu na slova typu tramway, amateur, prairie, bouillon, coyot, chek, roulette, yachta, sergeant, chauffeur aj. Bez úprav ponechala redakce také Kudějovy časté poznámky pod čarou, vysvětlující význam anglických slov nebo popisující dobové americké reálie. Pro dnešního čtenáře jde fakticky o známé jevy, ale počátkem minulého století lidé v Čechách neznali například „Durrham Bull“ („durrhamský býk“ – americký cigaretový tabák) nebo nevěděli, kdo je Rockefeller (americký petrolejářský magnát) nebo Friedrich Weyerhauser (majitel největší rozlohy lesů ve Spojených státech) aj. Následná interpretace knihy *Mezi dvěma oceány* bude vycházet z nového vydání z roku 1994.

Čtenář, který blíže nepoznal Kudějovy povídkové práce, je schopen po přečtení této knihy s přesvědčením tvrdit, že jde o román. Oproti tomu můžeme poznamenat, že se jedná o „román“ pouze v uvozovkách. Přestože mnohé náměty a témata v příběhu obsažená jsou nová, i rozsáhlost textu odpovídá žánrově románu, ale v komplexní rovině jde spíše o skupiny zřetězených povídek, objevujících se ve dřívějších Kudějových pracích, odkud byly buď převzaty ve stejné podobě, nebo nově tématicky přizpůsobeny. Příkladem mohou být dvě samostatné povídky *Strach* a *Samotář*, uveřejněné nejprve časopisecky v letech 1914-1916, později v knize *Z nového světa* (1918). Celkový ráz tohoto námi označeného „románu“ mimo jiné dokresluje jeho volná kompozice, která ještě více podtrhuje povídkový charakter textu.

---

⁹² Mach, J.: *Francie*, in: *Života běh*. Praha 1980, s. 66

Jednotlivé kapitoly tak můžeme vnímat jako solitární povídky, mající však pevné zázemí v postavách hlavních hrdinů. I přes výše zmíněné argumenty přesto zůstaňme u označení román, neboť pod tímto žánrem je kniha od svého počátku předkládána veřejnosti, a to nejen vydavateli, ale i samotným autorem.

Román nese podtitul „Dobrodružství Čecha v dálné cizině“. Již z názvu titulu knihy můžeme vydedukovat, že onou cizinou je míněna Amerika, stát ležící mezi dvěma oceány, Tichým a Atlantským, a současně také místo Kudějova dlouholetého pobytu. Ovšem výše zmíněný podtitul se může jevit jako zavádějící, neboť ústřední románovou postavou není Čech jeden, ale hlavní aktéři jsou dva. Nabízí se nám hned tři možné způsoby vysvětlení a chápání uvedeného podtitulu. Zaprvé můžeme vnímat onoho „Čecha“ jaksi univerzálně, nebo-li, s jistou nadsázkou, jako kteréhokoliv našince, blíže neidentifikovaného, prožívajícího dobrodružství v cizím a vzdáleném světě. Zadruhé se název přeci jen může vztahovat k příběhu samotnému, přičemž je zde autorem vyzdvihován jeden ze dvou hlavních hrdinů. Tento aspekt však po přečtení knihy nabízí řadu otázek, neboť oba čeští hrdinové jsou po celou dobu postaveni vesměs na totožnou úroveň, což dokazuje hned první věta románu, ve které autor čtenáři sděluje fakt, že: „*Oba hrdinové tohoto vypravování seznámili se v Chicagu.*“⁹³ Určujícím momentem pro pochopení podtitulu se tedy může jevit skutečnost, že jeden hrdina v závěru románu nešťastně zahyne a do rodné země se tak již nikdy nevrátí, zatímco o druhém se autor zmiňuje v posledních odstavcích již čistě retrospektivně a stručně popisuje jeho nový život po návratu do Čech. V názvu podtitulu tedy figuruje spíše postava tohoto přeživšího hrdiny, opět ale s jistou polemickou otevřeností. Třetí možný způsob v sobě nese určité autobiografické prvky, neboť oním „Čechem“ může být míněn samotný autor. Jisté je, jako ostatně v jiných Kudějových knihách, že příběh má svůj předobraz v realitě. Kuděj vychází převážně z vlastních zkušeností a do jednotlivých postav románu promítá své zážitky a názory. Realita je zde ve střetu s fikcí, a tak se výše zmíněný podtitul nemusí vztahovat konkrétně k příběhu samotnému, ale de facto k jeho autorovi. Román tak může být vnímán čistě autobiograficky.

Jak už bylo řečeno, hlavními hrdiny příběhu jsou dva Češi, které autor hned v úvodu představuje v kontextu amerického prostředí, přičemž nikterak nekonkretizuje, jak dlouho se v daném prostoru nacházejí. Kuděj se příliš nezabývá bližší charakteristikou obou hrdinů, pouze stručně zmiňuje jejich cíle, záměry a tužby, jež je donutily opustit „Starou Vlast“ a zkusit štěstí v „Novém Světě“. U staršího a moudřejšího Jirky Marvana šlo veskrze o tužby

---

⁹³ Kuděj, Z. M.: *Mezi dvěma oceány*. Praha 1994, s. 7

tulácké, neboť „jeho dobrodružná povaha nedala mu setrvati nikdy dlouho na jednom místě“⁹⁴ a vábilo ho velice, když „člověk nikdy nevěděl, co ho druhého dne potká a to bylo to nejzajímavější“⁹⁵. Vojta Dušek, mladší a neostřílený český dělník, nespokojený se svou prací, „vystěhoval se do Ameriky hledat štěstí. Na počátku měl o něm přehnané představy, jako všichni krajané, jimž Amerika z dále připadá jako země, v níž létají pečení holubi přímo do úst, později však se na vlastní oči přesvědčil, že tomu tak není a že se tam musí pracovat právě tak, neřkuli více, aby člověk uhájil svoji existenci.“⁹⁶ Dušek je zaměstnán v jednom chicagském hostinci jako číšník, ale s prací není příliš spokojen, zato s chlapeckým nadšením poslouchá dobrodružná vyprávění místních štamgastů, zejména ta Marvanova. Duškovo nadšení se postupně mění v touhu po dobrodružném cestování napříč Amerikou, a tak se po krátkém přemlouvání Marvana, vydávají oba hrdinové na společnou cestu. Marvan v roli zkušeného průvodce – tuláka a Dušek coby „čistý „zelený brčál“, majíce ještě „kufr na nádraží“, jak se odbornicky říká v tulácké hantýrce naprostým nováčkům“⁹⁷. Oba hrdinové v sobě rovněž nesou jisté autobiografické prvky samotného autora. Dušek znázorňuje Kudějovy začátky v Americe a jeho počáteční nezkušenosti v roli trampa, zatímco druhý hrdina je ztělesněním Kudějovy získané tulácké moudrosti, kterou autor s odstupem času promítá právě do postavy Marvana.

Látku románu tvoří tulácká dobrodružná cesta z Chicaga na západ, přes státy Wisconsin, Minesotu, Severní Dakotu, Montanu, Oregon a Washington, do kalifornského San Franciska. Příběh se odehrává v rozmezí jednoho roku, a i když tuto skutečnost Kuděj blíže nespecifikuje, můžeme se na základě popsaných dobových reálií domnívat, že se jedná o dobu od jara 1905 do dubna 1906. Určujícím momentem je přitom zemětřesení v San Francisku, které postihlo Kalifornii 18. dubna 1906. Cesta tedy začíná na jaře, neboť právě jaro vzbuzuje v tuláckých duších jakýsi chtíč po nekonečných toulkách přírodou: „*To jaro mrška mne už táhlo ven, jako magnet. Nu, nyní se aspoň vytoulám zase do sytosti*“⁹⁸, říká Marvan před cestou. Oba dobrodruzi putují sami jen krátce. Hned v jejich první zastávce, v Millwaukee, se k nim přidává parta amerických tuláků, z nichž dva, Kazatel a Cavendish, se stanou dalšími důležitými postavami, doprovázejícími oba hrdiny na jejich dobrodružné pouti. Jsou to právě oni, kteří prozatím nezkušeného Duška seznamují s tuláckými zákonitostmi, jelikož

---

⁹⁴ Kuděj, Z. M.: *Mezi dvěma oceány*. Praha 1994, s. 7

⁹⁵ Tamtéž

⁹⁶ Tamtéž

⁹⁷ Tamtéž, s. 14

⁹⁸ Tamtéž, s. 8

„v táborech trampů panují zákony velmi se lišící od zákonů ostatní společnosti.“⁹⁹. A tak se postupně pod jejich dohledem stává i nováček Dušek pravým trampem, který už ví, že k tulákovi určitě nepatří kufr, movitý majetek ani velký obnos peněz, že všechno patří všem a že například na osobním vlaku může cestovat „načerno“ pouze dvojím způsobem – buď na střeše vagonu, nebo na vodní nádrži lokomotivy. Autor těmito fakty promítá do literárního díla množství jedinečných zkušeností, které nasbíral při svých skutečných toulkách Amerikou. Postavy Kazatele a Cavendishe se objevují také v dalších Kudějových pracích, a to se stejnými, nebo podobnými rysy, z čehož můžeme soudit, že oba tuláci mají svůj předobraz v realitě. Zřejmě šlo o Kudějovi skutečné přátele, kteří ho doprovázeli na jeho vlastních dobrodružných cestách a byli mu tak současně zdrojem inspirace.

Všechny aktéry příběhu spojuje jakýsi tulácky podivný, romantický pohled na život, který byl vlastní i samotnému Kudějovi. Autor ústy Marvana, Kazatele i Cavendishe vysvětluje příčiny tulácké počinání a de facto tím skládá dohromady celý svůj tulácký životní program. Kazatel promlouvá slovy: „*Jsem prostý člověk – tramp. Chodil jsem kdysi do školy, ale všechno, co jsem se tam naučil, jsem bohudíky zapomněl. [...] Život mě však potom učil. Potloukal jsem se dlouho světem a myslím, že jsem viděl ve svém životě více zemí, nežli má americká vlajka hvězd.*“¹⁰⁰ ... „*Pokusil jsem se usadit se někde a žít životem pořádného občana. Ale to již nešlo. Zvykl jsem příliš tuláckému životu. A tak se toulám a toulám již po mnoho let, měně stále místa i zaměstnání, a budu se toulati tak dlouho, až se nade mnou smiluje milosrdná smrt, která vše smiřuje a plní klidem.*“¹⁰¹ Ústy Marvana autor vysvětluje své tulácké pudy: „*Mně to nedá. Sám nevím, co to je, ale jak někde zasednu do teplého hnízda a zdržím se v něm několik měsíců, již mne všechno píchá. Vždy zmocňuje se mne taková nespokojenost a nepokoj, že nemohu vydržeti. Nejednou jsem již proti tomu bojoval, ale nebylo to nic platné. Nakonec jsem vždycky přece utekl.*“¹⁰² Všechny autorovy jednotlivé zpovědi jsou komplexně obsaženy v tulácké písni, kterou nostalgicky zpívá Cavendish: „*Jsem jenom tulák ubohý, jenž věčně bloudí světem – Sám opustil společnost, když se mu počalo hnusit sobectví lidí, když ho vše zklamalo, čím byli šťastni jiní lidé. Pocítil touhu po něčem novém a lepším. Touhu po svobodném životě pod širým hvězdnatým nebem... [...] Čím byly malé bolesti, potkávající ho cestou, čím byly mu úskoky, čím hlad a žízeň, čím sterá nebezpečí číhající na něho, proti pocitu volnosti a svobody, který venku naplňoval jeho bytost. Jen venku na svobodě mohl se stát člověkem šťastným, když odvrhl předsudky, kdy se přetrhaly svazky*

⁹⁹ Kuděj, Z. M.: *Mezi dvěma oceány*. Praha 1994, s. 14

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 81

¹⁰¹ Tamtéž, s. 129

¹⁰² Tamtéž, s. 85

i závazky, kdy se ocitl sám, anebo ve společnosti stejně odhodlaných svobodných lidí. Jen venku na svobodě zpívá volný pták píseň o štěstí, a tak je to i s člověkem. [...] A proto jde bezejmenný – tulák světem. Všichni ho pokládají za ubohého a nešťastného, ale ve skutečnosti je on jediný šťasten.“¹⁰³ Kuděj do postav svých hrdinů promítá vlastní tulácké pocity, které jsou víceméně symbolem přirozeného a svobodného života, nespoutaného společenskými konvencemi.

Z románu *Mezi dvěma oceány* se čtenář dozví, že tulácký život je značně pestrý, nabízí nejrůznější příležitosti, ale současně dokáže být i velmi drsný. Do důsledku Kuděj tuto drsnou stránku života naplnil v momentě smrti téměř všech zásadních postav románu. Nechal přežít jen tuláckého nováčka Vojtu Duška, který ještě nedokázal svoji tramskou osobnost naplno rozvinout a v životě zažít to, co jeho starší a ostřílení druzi. Kuděj dodržel i v momentě smrti schéma sepětí tuláka s přírodou, když nenechal své hrdiny zemřít přirozenou cestou, ale vlivem nějaké přírodní katastrofy. Jediný Cavendish doplatí na pomstychtivost přetvářky schopného šerifa a je jím nečekaně postřelen. Kazatel, Marvan a Dušek pokračují v další cestě a místo Cavendishe zaujme švédský tulák Olafson. Po mnoha peripetiích pak dochází v závěru knihy i k jejich smrti. Olafson zahyne na rozbouřeném moři při zkáze lodi, Kazatel a Marvan umírají při zemětřesení v San Francisku¹⁰⁴ (viz příloha XIII). Kuděj této „neobyčejné, ohromné a úžasné katastrofě“¹⁰⁵, která postihla paradoxně jedno z nejkrásnějších amerických měst – „hrdou královnu Tichého Oceánu nebo Neapoli Spojených Států“¹⁰⁶, věnuje v románu podstatně dost místa, neboť se stal jejím skutečným svědkem. Účastnil se jí jako dobrovolník při záchranných pracích a odnesl si tak mnoho zážitků a zkušeností, objevujících se v podobě reálných informací i v samotném románu.

V San Francisku se tedy uzavírá nejen dobrodružné cestování několika tuláků, ale také celý románový příběh. Ještě před smrtí Marvana dochází mezi oběma českými hrdiny

¹⁰³ Kuděj, Z. M.: *Mezi dvěma oceány*. Praha 1994, s. 49-50

¹⁰⁴ Zemětřesení v San Francisku, které udeřilo dne 18. dubna 1906, patří mezi jednu z nejhorších přírodních katastrof v historii Kalifornie a celých Spojených států. Otřesy začaly v 5 hodin 12 minut místního času a trvaly zřejmě pouhých 45-60 vteřin. Během tohoto okamžiku však stačily zbořit a poničit mnoho budov, zejména stojících na nezpevněných půdách. Moderní železobetonové budovy většinou otřesům odolaly bez vážnějších problémů, bohužel však na mnoha místech vypukly požáry způsobené přerušným plynovým potrubím a poškozenými komíny. Do boje s ohnivým živlem se okamžitě zapojila policie, armáda a dobrovolníci. Armáda zajistila stany a přiděly potravin pro lidi, kteří ztratili střechu nad hlavou nebo byli evakuováni. Několik hodin po zemětřesení vyhlásil starosta San Franciska Schmitz dekret, ve kterém varoval obyvatelstvo, že policie a armáda mají rozkaz zastřelit každého, kdo bude přistižen při rabování nebo jiném závažném násilném činu. Až na pár výjimek se tak obyvatelstvo města chovalo velmi ukázněně a dbalo pokynů policie a armády. Otřesy a jejich výsledný požár, který zuřil čtyři dny, za sebou zanechaly ohromující ztráty. Zničeno bylo 80 % města, včetně historického jádra, a zemřelo přes tři tisíce lidí. Celkové škody dosáhly 524 milionů tehdejších amerických dolarů. Po této katastrofě následně došlo k vybudování moderního a bezpečnějšího San Franciska. (Zedník, J.: <http://rebel.ig.cas.cz...>)

¹⁰⁵ Kuděj, Z. M.: *Mezi dvěma oceány*. Praha 1994, s. 209

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 177

k rozhovoru o jejich možném návratu do Čech, při němž Marvan paradoxně předkládá pochyby a otázky ohledně tuláckého způsobu života: „*Já – nevím. Vždyť tam budeme cizinci. Člověk i svůj rodný jazyk pomalu v cizině zapomíná. Víš – já bych se rád vrátil, ale co tam začít? Můj život je takový celý nějaký nemocný. Nic dokonalého – nic celého. Vše se tak nějak shroutilo, všechno, co jsem kdy vykonal, neslo na sobě takové zjevné stránky zmrzačení. Čím to je. A tohle toulání se světem – co to je. Nespokojenost sebou samým. Člověk utíká sám před sebou –.*“¹⁰⁷ Tyto pesimisticky laděné obavy však Marvana opouští v momentě smrti, když radí Duškovi, aby nezanevřel na rodnou zemi: „*...Čechy – to ani nevíš, hochu, jak jsou krásné. Ted' ti budou desetkrátě milejší, než ti bývaly. Naučil jsi se skromnosti a odříkání – nebude ti těžko vpraviti se tam do nových poměrů. Budeš je míti rád, uvidíš. Ale ne už takovou všední, omrzelou láskou, jako je milují naši krajané a rodáci, kteří tam žili a nikdy jich ještě neztratili, ale jako milenec svoji milenkou, k níž se vrátil po dlouhé době rozluky s toužícím srdcem. Všude dobře, doma nejlépe, pamatuj si to.*“¹⁰⁸ Tímto životním moudrem Kuděj završuje své dílo a na poslední straně věnuje už jen letmou, víceméně nepodstatnou zmínku o životě Vojty Duška po návratu do rodné země.

V komplexní rovině by se dal román *Mezi dvěma oceány* také s jistou nadsázkou chápat jako cestopis, neboť téměř do detailu mapuje Kudějovu skutečnou cestu na americký Západ. Nechybí zde pasáže popisující jednotlivá americká města, jejich obyvatele, národnostní minority, zvyky a tradice. Román je tedy současně cenným dokumentem o americkém životě na počátku dvacátého století. Amerika přitom v české literatuře nebyla v době vydání díla žádným novým tématem, ale v Kudějově románu je přesto něčím jedinečným. Nejedná se zde o opěvovanou zemi nových možností, ale o prostředí, nazírané ze zcela jiného úhlu pohledu, totiž očima tuláků. Kuděj zaznamenává své první dojmy z jednotlivých amerických měst, přičemž si všímá nejen jejich vizuální stránky, ale informuje také o historii, hospodářské situaci, kultuře a dalších zajímavostech. Čtenář se tak dozvídá, že například Milwaukee bylo v dané době „*krásné, čist'oučné město, jakých v průmyslové Americe uzříš po řídce.*“¹⁰⁹ Větší pozornost je pak věnována známým městům, jako jsou Helena, Portland, Tacoma, Seattle a San Francisco.

Kromě amerických měst si Kuděj všímá také jejich obyvatel. Jedná si přitom zejména o lidi z nižších sociálních vrstev. Hrdinové románu jsou tuláci, kteří si potřebují občas přivydělat nějaké peníze a příležitosti k jejich získání většinou hledají právě u obyčejných

---

¹⁰⁷ Kuděj, Z. M.: *Mezi dvěma oceány*. Praha 1994, s. 159

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 219

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 12

lidí, živících se nanejvýš potřebnou, ale často „otrockou“ prací. V románu jsou tak zahrnuty vhledy do života obyčejných farmářů, námořníků, dřevorubců a dalších lidí ze slabších sociálních skupin, s nimiž se Kuděj nejenže setkal, ale také okusil strasti jejich náročné práce. Získané zkušenosti z jednotlivých zaměstnání následně dopodrobna popsal ve svých jednotlivých prózách. V románu *Mezi dvěma oceány* nechává hrdiny vykonávat práci dřevorubců, sklízečů jahod, námořníků nebo pomocných sil v dřevařském skladišti. Vesměs jde o velmi náročná zaměstnání, kde pouze výdrž a zvyk je jistým vítězstvím.

Při charakteristice amerického života Kuděj nezůstává pozadu ani v kritice dobových a všeobecně převažujících názorů, týkajících se negativního pohledu na národnostní minority, konkrétně na Indiány, Číňany a Japonce. Kuděj se projevuje jako jejich silný zastánce a v obhajobě je důsledný. V jeho počínání je zakořeněn jistý romantický ideál, který provází řadu spisovatelů z přelomu století, zajímajících se především o osudy neznámých, domorodých Indiánů, žijících již téměř civilizovaně, ale stále utlačovaně v severní části Ameriky. Prvním českým autorem, zabývajícím se indiánskou minoritou, byl ve druhé polovině devatenáctého století Josef Václav Sládek. Při svém americkém pobytu (1868-1870) se seznámil s indiánskými kmeny a následně je ve svých dílech (*Na hrobech indiánských, Americké obrázky*) vylíčil v jisté elegicky laděné rovině „jako duchovně bohatý „národ“ určený k zániku“¹¹⁰. Příčiny hledal v odvrácené stránce americké demokracie, založené na brutálním a krvavém potlačení původních obyvatel Ameriky, za jejichž práva se snažil bojovat: „A vždyť v tom rudém člověku bije také lidské srdce a má touhy, snahy jako my, cítí bol i radost jako my a miluje ty své širé nespoutané kraje víc než my své a přece musí zhynout, poněvadž my máme více civilizace a lepší zbraň, zhynout co psanec na půdě, jež náležela mu do věků...“¹¹¹. Podle Sládka se americká „volnost a svoboda“ prezentovaná světu v žádném případě netýkala ani Indiánů ani například Číňanů a černochů. Veskrze šlo o malé národy a etnika, bojující za svoji svobodu proti cizí přesile, ale současně zjišťující, že každá jednáni jsou pouhou přetvářkou, pokud se svoboda nepřizná všem etnikům a rasám. Zbývají jim tedy jen dvě možnosti: buď válčit s přesilou, nebo se zcivilizovat a postupně asimilovat.

Kuděj při svých cestách Amerikou zavítal do největší indiánské rezervace v Montaně. Osud Indiánů mu nebyl lhostejný, a tak v románu *Mezi dvěma oceány* podává o indiánských kmenech věcné informace, většinou již všeobecně známé (líčí například porážku generála Custeru v bitvě u Big Hornu nebo počátky kolonizace), ale doplněné o subjektivní, soucitné a značně emotivní stanovisko. Ústy Kazatele srovnává životní úděl lidí „bílých“ a „rudých“,

---

¹¹⁰ Papoušek, V.: *Česká literatura v Chicagu*. Olomouc 2001, s. 33

¹¹¹ Sládek, J. V.: *Na hrobech indiánských*. Praha 1951, s. 44

příčemž stojí jednoznačně na straně Indiánů: „*Oni byli vždy trpícími, jim se ubližovalo. Indiáni byli oloupeni o půdu, bohatství a svobodu, a aby tento zločin byl zakryt, líčilo je bílé plemeno, které je oloupilo, jako smečku bídníků, lupičů, žhářů a vrahů. Ovšem že našlo ochotného sluchu u ostatních bělochů, a celý svět přijal tuto báčorku za pravdu. A zatím byla pravda zcela jiná. Indiáni byli mírumilovný, skromný národ, poctivý a skromný a bránili se jen, když byli nemilosrdně pronásledováni a hubeni proti smečce darebáků a vyvrhelů, kteří si přikládali rudé jméno průkopníků a nositelů kultury.*“¹¹² Do románu Kuděj současně vložil jakýsi solitární příběh nesoucí název „*Kazatelovo vypravování o Šedivé lišce*“. Jedná se o rozsáhlé (do čtyř kapitol rozdělené) a značně sentimentální extempore, ve kterém Kazatel vzpomíná na své manželství s Indiánkou. Vcelku jde o klasický romantický příběh s pevnou kompozicí, jehož jádrem je nepřející láska dvou mladých lidí. Na jedné straně stojí arogantní a majetnický národ bílých osadníků a na straně druhé podrobený kmen hrdých Indiánů. Vidina šťastného konce je zde ovšem záměrně potlačena, neboť autor potřebuje zdůvodnit podstatu Kazatelova tuláckého života. Příběh tedy končí nadmíru tragicky – Kazatel (tehdy ještě užívající vlastní jméno Edward Parker) v děsivé bouři a pod vlivem řádícího tornáda ztrácí nejen svou mladou indiánskou manželku, ale také vlastní dítě. Postupně propadá beznaději, straní se čím dál více lidem a končí jako zapřísněný tulák.

Do stejně bouřlivé obhajoby se Kuděj pouští i v případě Číňanů a Japonců, kteří ostatně v románu nacházejí také své uplatnění. Kuděj tentokrát ústy Marvana atakuje dobový a všeobecně uznávaný americký diskriminační pohled na „žlutý národ“, který na přelomu století tvořil téměř desetinu obyvatelstva Spojených států amerických. Marvan ve své plané obhajobě definuje Číňany jako skromné, mírumilovné, neškodné, poslušné, ale utlačované otroky moderního věku. Kuděj tedy v případě obou etnik vystupuje jako zastánce utiskovaných minorit, v jejichž osudech vidí patrně analogii s vlastní zkušeností v cizí zemi. Kuděj poznal život v čínských čtvrtích stejně jako v čechoamerických komunitách, tudíž mohl porovnávat stanovisko amerického lidu k oběma menšinám. Mnoho rozdílů zřejmě nenašel, jelikož většinové názory byly spíše diskriminační. Lidé v příslušnicích minorit viděli jakési „parazity“, kteří nejsou vítáni, ale přesto si uzurpují nárok na část jejich území.

Kuděj se prostřednictvím těchto rámcových popisných pasáží, jimiž informuje čtenáře o americké realitě, jakoby zřídka své pozice vypravěče, odvrací se od jednotlivých postav a vystupuje nad vlastní příběh jako subjektivní informátor. K následnému opuštění od autorské řeči mu většinou stačí strohá zmínka určená čtenáři: „*Ale opusťme nyní již líčení*

---

¹¹² Kuděj, Z. M.: *Mezi dvěma oceány*. Praha 1994, s. 80-81

*katastrofy samé a vraťme se k hrdinům našeho románu.*¹¹³ Tyto Kudějovy stylizační proměny mají však za následek i nevhodnou koordinaci mezi vypravěčskou formou. Autor například začíná kapitolu větou v nečekané ich-formě a čtenář tak může nabýt dojmu, že vypravěč se rázem stal i samotným aktérem příběhu: „*Jeli jsme hanebně pomalu a špatně složená prkna nás nemilosrdně tlačila.*“¹¹⁴ V další větě ale následuje okamžitý přesun do er-formy, v níž je román celkově psán: „*Marvan, Cavendish i Líný Pat proklínali Kazatele, že jim špatně „ustlal“, ale Vojta Dušek byl přímo nadšen.*“¹¹⁵

Autor místy navazuje i přímý kontakt se čtenářem, což mnohdy probíhá formou otázky: „*Ale bylo to zbytečné, úplně zbytečné, neboť ten dům neexistoval právě tak, jako už vlastně neexistovalo skoro celé San Francisko vůbec. „A proč neexistovalo?“ ptáte se. Protože bylo za krátkou dobu několika dní proměněno...*“¹¹⁶ Často se v textu objevují také narážky na budoucí dění, jimiž autor udržuje čtenáře v jistém napětí: „*Ted' nic nepotřebuji – až příležitostně*“, řekl Kazatel. „*Ale to splníš bez odporu – ne?*“ „*Ano. Zcela určitě. A byť to bylo cokoliv*“, odpověděl Marvan s nadšením, netuše, že toto přání bude vysloveno za velice tragických okolností a že bude strašné, úžas vzbuzující. Nevěděl to ani Kazatel. *Ale nač předbíhati událostem.*“¹¹⁷ Autor narážky využívá ale i k povrchnímu sdělení následných událostí a ponechává tím čtenáře v částečné nevědomosti: „*A to se holečku, myslím mylíš. Ti dovedou po suchu plavat ještě lépe než po moři. Na to bych chtěl vsadit krk, že nepřijdou.*“ „*Tak vsad'!*“ *Krk sice maat Betings nevsadil, ale vsadil dva dollary. A ty dva dollary prohrál, ačkoliv kuchař měl za tři dny na výhru právo jen částečné.*“¹¹⁸ Další možností je, že se někdy tyto autorovy náznaky změň v jasný pohled do blízké budoucnosti, a čtenář je tak pouze udržován v očekávání, kdy se předložená skutečnost stane: „*Olafsona spoutali v jeho cele, a hlídku převzal jiný námořník. I Olafsona hlídali, neboť se báli, že vyvede nějakou hloupost. Starý Hans Zimmermann, který přežil zkázu „Wynnie“ a Olafsona, ho hlídal. A Hans potom vypravoval často, že to byl sám „Klabautermann“, který se Olafsonovi zjevil, a ne rum.*“¹¹⁹

Jak už bylo jednou zmíněno, Kudějova tvorba trpí nedostatkem literární kultivovanosti a umělecké kázně, a i román *Mezi dvěma oceány* není výjimkou. Obsahuje řadu stylistických chyb – například souvětí: „*Maje dlouhé nohy, odvažoval se odvážných skoků, jakých se*

---

¹¹³ Kuděj, Z. M.: *Mezi dvěma oceány*. Praha 1994, s. 210

¹¹⁴ Tamtéž, s. 17

¹¹⁵ Tamtéž

¹¹⁶ Tamtéž, s. 206

¹¹⁷ Tamtéž, s. 199

¹¹⁸ Tamtéž, s. 179

¹¹⁹ Tamtéž, s. 202

neodvažovali ani staří dřevorubci.“¹²⁰, kde se hned třikrát opakuje stejné slovo, je jen výrazem Kudějova způsobu psaní ve spěchu. Kuděj svá díla zakládal převážně na vypravěčském talentu a autenticitě prožitku, což mělo bohužel za následek i další negativum, totiž, že nedokázal některé slibné momenty svých próz patřičně využít a více je rozvinout. Příkladem může být krátká příhoda o zachráněném námořníkovi, který byl vyloven téměř v bezvědomí a se značnými psychickými následky z moře. Kuděj po celou dobu ponechává nejen čtenáře, ale i své románové hrdiny v nejistotě a otázkách, kdo onen zachráněný vůbec je. Vysvětlení se však nikdo nedočká, neboť námořník umírá dříve než stačí cokoliv říct. Kuděj se pak již k této „nerozluštitelné tragédii“ více nevrací.

Pokud však odhlédneme od některých literárních nedostatků, jimiž je román *Mezi dvěma oceány* poznamenán, získáme zajímavý zdroj informací o části Kudějovy skutečné americké cesty.

---

¹²⁰ Kuděj, Z. M.: *Mezi dvěma oceány*. Praha 1994, s. 45

*„Ale nebylo to pravda, jak si o tom v Čechách
vyprávěli poblouznilí lidé. Zde v Americe nelítali
pečení holubi do úst, ne – rozhodně ne.
Bylo zde nutno pracovat a těžko pracovat,
chtěl-li se člověk domoci jakéhos takého
blahobytu.“¹²¹*

(Z. M. Kuděj)

Z NOVÉHO SVĚTA

Kudějova kniha *Z Nového světa* vyšla roku 1918 a obsahuje prózy s širokým spektrem námětů, ve většině případech otištěné zprvu časopisecky. Více než kde jinde mají tyto povídky mnohdy nezastřenou podobu novinové reportáže, což je zřejmé i z příznačného podtitulu „Americké obrázky“. Pojítkem mezi jednotlivými povídkami a současně i přímým aktérem příběhů je postava samotného autora. Prózy jsou tedy ve většině případů opět čistě autobiografické, neboť Kuděj v nich nikterak nezastírá reálnou přítomnost své vlastní osoby a v příbězích vystupuje pod svým americkým pseudonymem jako Sidney Godday. Námětová pestrost pak pramení především z realistického zachycení nejrůznějších pracovních prostředí, náležitých spíše do nižší sociální sféry. Kuděj se ve své epické projekci pohybuje v prostoru amerických venkovských farem, dělnických továren a dalších typicky „tuláckých“ míst. Často také využívá svého reportážního postřehu k popisu jednotlivých amerických měst, jejichž podoba je zachycena v celoamerickém kontextu: „*Jako všechna rychle vzniknuvší města bylo i Gary velice nespořádané, plné kontrastů a podivností, s jakými jest možno setkat se toliko v zemi chvějící se stále horečkou chvatu a nepokoje.*“¹²²

Do prostředí venkovských stavení a farem je umístěna například povídka *Sklizeň kukuřice* nebo *Jackovo prasátko*. Jde o humorné tulácké historky, místy značně sentimentální, které však nepřekračují rámec lidové četby. Zajímavým dokumentem je povídka *V chemické čistírně*, odehrávající se v dobovém prostředí jedné z amerických dělnických továren. Autor zde popisuje své těžké začátky v „Novém světě“, kde jen trpělivostí a pílí může být člověk skromně odměněn. V úvodu příběhu Kuděj pesimisticky hodnotí svoji tehdejší situaci: „*Bylo to daleko, velmi daleko odsud, ve velikém jednom městě Spojených států na jezeře Michigan. Nevím, proč bych zatajoval jeho jméno. Bylo to špinavé Chicago, veliké středisko Čechů, kteří přišli do Americky hledat cosi velmi problematického –*

¹²¹ Kuděj, Z. M.: *Domů*, in: Dobrodružné cestování. Praha 1959, s. 127

¹²² Kuděj, Z. M.: *Honba na člověka*, in: Americké obrázky. Praha 1982, s. 93

to jest štěstí.“¹²³, avšak ihned ji doplňuje optimistickým pohledem na věc: „*Já jsem byl bohudík také jedním z takových hlupáků, [...] ale štěstí jsem hledal vytrvale.*“¹²⁴

Některé povídky v knize obsažené jsou specifické absencí fabule. V případě prózy *Honba na člověka* se spíše než o rozvinutí nějakých dějových zvrátů jedná o reportážní vylíčení konkrétní dramatické události, které byl autor aktérem a mohl tak následně podat čtenáři informace nejen z pozice očitého svědka, ale současně i novináře. Celá povídka je proto složena z jakýchsi prchavých momentů, vypovídajících o nezastřeném novinářském poslání samotného autora – vypravěče. Podobné dějové absence Kuděj dosáhl i v povídce *Strach*, která je de facto pouhým pocitovým záznamem dvou konkrétních zážitků. Hned v úvodu autor seznamuje čtenáře se svými nesčetnými dobrodružstvími, díky nimž se častokrát ocitl v ohrožení života, ale i přesto nikdy nepocítil pravý strach. „*Můj život nebyl právě jedním z nejkliďnějších. Byl jsem neklidné povahy a prodělal jsem mnoho rozmanitých dobrodružství. Přitom ocitl jsem se nejednou v nebezpečí života. Byl jsem postřelen, pobodán, shozen z jedoucího vlaku, přejet vozem, spadl jsem z tramvaje a potloukl se do bezvědomí, ba jednou ocitl jsem se dokonce v nebezpečí, že uhořím [...] Nestalo se mi nic více, než že mi žárem byly sežehnuty vlasy a obrví a že jsem několik dní trpěl hroznými bolestmi hlavy a očí, které se mi podlily nepěkně krví. – Ale všechny tyto příhody snesl jsem chladnokrevně a nikdy jsem nepozbyl duchapřítomnosti. – Ba pamatuji se, že jsem se nebál, ani když jednou v noci vystoupili na mne v Chicagu z temné uličky dva lupiči a obírali mne, nasadivše mi na spánek revolver. Vědělť jsem, že mne nezabijí, nebudu-li se brániti. – A vůbec před lidmi neměl jsem strachu. Ať už byli jacíkoliv, přece to byly rozumné bytosti a bylo možno vždy najít nějaký způsob, jak z nebezpečí vyvážnouti. Horší bylo, když nebezpečí trvalo delší dobu, když ti hrozilo od bezvědomého nějakého předmětu a když jsi byl úplně sám, odkázán jen na vlastní energii.*“¹²⁵ Strach tedy, podle vlastních slov, pocítil Kuděj na svých dobrodružných cestách pouze dvakrát, což byl i důvod k napsání povídky *Strach*. Kuděj zde líčí zmíněné dva životní momenty, které ho málem připravily o život a ve kterých v obou případech hrál hlavní roli vlak – nejvýznamnější dopravní prostředek amerických tuláků. Jeden z těchto zážitků Kuděj použil i v románu *Mezi dvěma oceány* a vtiskl tak své děsivé pocity a myšlenky z jízdy pod vlakem do jedné z hlavních postav. Z této projekce autentického zážitku do literární postavy je patrné, že okamžik mezi životem a smrtí byl pro Kuděje opravdu silným životním zlomem.

---

¹²³ Kuděj, Z. M.: *V chemické čistírně*, in: Americké obrázky. Praha 1982, s. 27

¹²⁴ Tamtéž

¹²⁵ Kuděj, Z. M.: *Strach*, in: Americké obrázky. Praha 1982, s. 146

Jako poslední můžeme zmínit povídku, která byla také včleněna do románu *Mezi dvěma oceány*, a to v téměř identické podobě. Hlavní dějovou linií zde tvoří výjimečně extempore, které je do povídky *Samotář* vloženo a představuje tak de facto její základ. Jde o příběh poustevníka žijícího v lese, který vypráví přítomným tulákům svoji tragickou životní historii.

Kudějova námětová pestrost, které v knize *Z Nového světa* dosáhl, je skutečně pozoruhodná a dokazuje jen realitu dobového amerického koloritu. Mnohost námětů ovšem nezaručuje jejich nevyčerpatelnost, což je bohužel patrné v Kudějově pozdější tvorbě, jejíž negativní stránkou je právě stále častější opakování některých situací, postav a zejména slovních frází.

„Až budu za mořem s trakařem,
povezu soudeček s monajzem,
sláva ti – soudečkú,
máš dobrou kó-óřaličkú,
sláva ti – soudečkú,
máš dobrou kó-o-řá-a-lí-ičku.“¹²⁶

(Z. M. Kuděj)

RVAVÝ HOLYBEE

Kudějův soubor povídek *Rvavý Holybee* vyšel roku 1921, tedy více než deset let po návratu autora z Ameriky. Jde o poslední zdařilejší povídkový cyklus, těžící z Kudějových zaoceánských dobrodružství. Jednotlivé příběhy se odehrávají převážně v Chicagu a v Severní Dakotě. Opět zde vystupuje do popředí zejména autenticita prožitku provázaná reportérským postřehem. Kniha obsahuje deset povídek, které se dají rozdělit do tří skupin podle tématického zaměření.

Do první skupiny patří příběhy s čistě autobiografickými zážitky autora, zachycujícími jeho jednotlivé životní momenty v Americe (*Milionářův hlídač*, *V hotelu Armády spásy*, *Domů*, *Indián*). Vrcholu realistického popisu aktuální situace Kuděj dosáhl ve své zřejmě nejzdařilejší povídce *V hotelu Armády spásy*. Příběh je neobyčejný zejména psychologickým prokreslením vlastní postavy, což není pro Kuděje typické. Autor v povídce nikterak nezastírá epickou autenticitu své osoby, prostřednictvím níž čtenáři s reportážním zanícením sděluje konkrétní citový stav zbědovaného a hladového tuláka, bloudícího v cizině: „*Doma! A kde byl můj domov? Tisíce a tisíce mil daleko za ohromným mořem. To zde – to byla cizina, tvrdá, nevlídná, bezcitná a chladná.*“¹²⁷ Kuděj výstižně popisuje nejen své momentální myšlenky, ale také svět, který ho obklopuje. Tento svět se skrz tulácké oči jeví nevlídným a bezcitným a vybízí tak ubohou tuláckou duši k řadě otázek, týkajících se osobních a také společenských problémů. „*Nohy, obuté v rozbité a rozmočené boty, klouzaly po mazlavém blátě a chvílemi zapadaly do něho tak hluboko, že se zdálo, že je není možno ani vytáhnouti. Tělo, znavené a vyčerpané dlouhým pochodem a oděné lehkými, ošumělými šaty, chvělo se zimou. Oči se klížily ospalostí a nebyti deště [...] byl bych snad usnul i v chůzi. [...] já, opuštěný a osamělý tulák, kráčel jsem stále kupředu, klopýtaje a usínaje únavou. Kam jsem šel? Nevěděl jsem sám. Neměl jsem mapy, neznal jsem kraje, jímž jsem kráčel. V mé kapse nebylo ani jediného centíku, můj žaludek byl prázdný a moje tělo zesláblé. Mé šaty ošuměly a byly rozedrány noclehy v opuštěných kolnách a ve stozích stojících v polích. [...] byl jsem jen ztraceným*

¹²⁶ Kuděj, Z. M.: *V hotelu Armády spásy*, in: Americké obrázky. Praha 1982, s. 211

¹²⁷ Tamtéž, s. 174

tulákem, vyvrhelem lidské společnosti, jemuž se každý vyhne, když se s ním setká na osamělých místech, a jemuž věnuje pozornost jen šerif nebo jiný policista, který bdí nad bezpečností druhých lidí a jenž je povinen očišťovat svěřený mu kraj od podobných podezřelých individuí, která jsou schopna všeho, když bída a hlad dolehnou mocněji. [...] to, po čem jsem toužil, kousek pokrmu a koutek, v němž bych se mohl schoulit pod střechou ke spánku. [...] Ve svém bědném stavu nehrozil jsem se ani vězení, ani ztráty osobní svobody. Co mi byla platna, když jsem hynul.“¹²⁸ Uvedenou ukázkou lze chápat jako autobiografické svědectví jednoho životního okamžiku samotného autora. Okamžik, v němž do popředí vystupuje osobní bída, nouze, utrpení a ztráta iluzí, tedy faktory, které naplní tuláckou duši prázdnotou a následnou životní kapitulací. I přesto, že Kuděj popisuje vlastní tíživé zkušenosti, dokáže se nad ně s odstupem času povznést, což dokazuje místy zřetelný vtíp, jímž obohacuje celkovou pochmurnou atmosféru povídky. Příkladem může být jedna z řady ironických poznámek o tuláckém ošacení a obutí: „Nu – pij a jez a já ti zatím seženu nějaké boty. V těch tvých křápech bys už daleko nedošel. I náš švec, který viděl již mnoho ve svém životě, než se stal u nás poručíkem všech příštípků, se vyjádřil, že podobných naběraček ještě neměl nikdy v rukou. Měl bys si to dát patentovat. Boty bez podešvu, to je opravdu poslední vymoženost dvacátého století.“¹²⁹ Dalším prostředkem jakéhosi „uvolnění“ je autorovo ojedinělé užití metafor a poetických pasáží, jimiž příběhu dodává jisté literárně-estetické naplnění. Záchranu ve své tíživé situaci Kuděj nakonec nachází v Armádě spásy – americké „noclehárně“ poskytující tulákům útočiště ve chvílích utrpení a ztroskotání.

Další povídka těžící z autorovy životní zkušenosti se příznačně jmenuje *Domů*. Jde o paralelní příběh k povídce *Na dobytčí lodi* z Kudějovy prvotiny *Bídné dny a jiné povídky* (1913). Touha po rodné zemi a domovu je zde rámcově doplněna o příběh mladého hochy Tomáše, který se velmi silně touží dostat zpět do vlasti, ale téměř v cíli paradoxně umírá u evropského břehu pádem z lodi. Jde o tragickou povídku o nenaplněné lidské touze a silné lásce k domovu. Významné místo zde zaujímají především krajané, kteří dokáží člověku alespoň okrajově připomenout domácí kořeny.

Trefně nazvaná povídka *Milionářův hlídač* je záznamem jednoho z řady Kudějových pracovních uplatnění. Na první pohled se může jevit zaměstnání milionářova hlídače jako prestižní, ale v autorově případě šlo o náročnou a stresující zkušenost, jelikož jeho zaměstnavatel trpěl záchvaty a halucinacemi. Každopádně tato příležitost obohatila Kudějův pestrý pracovní rejstřík. Důkaz o jiném Kudějově zaměstnání nalezneme také v povídce

¹²⁸ Kuděj, Z. M.: *V hotelu Armády spásy*, in: Americké obrázky. Praha 1982, s. 171-174

¹²⁹ Tamtéž, s. 187

Indián, ve které autor vystupuje jako novinář. Celkově se jedná spíše o méně zdařilou povídku, kde zamýšlená vtipná zápleтка nevyznívá příliš komicky. Zajímavost příběhu tkví zejména v typickém reportážním postřehu, který je z hlediska autorovy novinářské role na místě. Kuděj jako přímý účastník příběhu detailně popisuje chaotickou situaci, zapříčiněnou alkoholem.

Právě motiv alkoholu je příznačný pro druhou skupinu povídek, sledujících životní příběhy Kudějových amerických přátel. Povídky si jsou navzájem velmi podobné a nepřinášejí vcelku nic nového ani příliš zajímavého. Autor v nich vystupuje jako přímý účastník, popisující své osobní zážitky s typickými americkými farmáři, jejichž největší vášní je alkohol. Kořalka tyto lidi postupně ovládá, ničí, podněcuje v nich agresi a je tím pádem příčinou mnoha tragických událostí. Zároveň je však důležitou součástí jejich životů, je zkrátka něčím, bez čeho se američtí dělníci a farmáři počátku dvacátého století neobejdou. Mezi tyto „farmářské příběhy“ patří *Rvavý Holybee*, *Napravení Johna Hammocka mladšího* a *Jak pozbyl Old Warsity prstů*.

Poslední skupinu uzavírají povídky, ve kterých je sice opět podstatným motivem alkohol, ale odlišnost spočívá ve faktu, že se zde Kuděj netypicky zaměřil na osud ženských hrdinek (*Láska Alice O'Healyové*, *Žena, která dovedla zachrániti*, *O lásce oddané*). Příběhy si jsou vcelku velmi podobné a nemají nikterak náročnou kompozici. Hlavní hrdinky jsou většinou škaředé ženy hledající s velkými obtížemi lásku. Jejich snahy ovšem končí nadmíru tragicky – v jednom případě propadnutím alkoholu, v druhém smrtí a ve třetím celoživotním utrpením.

Komplexně by se dalo říci, že se Kuděj v knize *Rvavý Holybee* orientoval na rámcové zachycení životních okamžiků rozmanitých amerických figurek – typických postaviček farmářů a farmářek, dělníků, tuláků, ale i lidí z vyšších společenských vrstev. Jedná se tedy o sociálně pestré dílo, které čtenáři dokáže přiblížit životní osudy lidí v Americe na počátku předminulého století.

„Ze starých vlastí lodí zatím plují
sem přes oceán, jenž je kdesi v dálce.
Město plá světly: krásný drak v své sluji
hltavě čeká na přistěhovalce.“¹³⁰

(Josef Mach)

DALŠÍ ČECHOAMERICKÁ PRÓZA NA POČÁTKU 20. STOLETÍ

Přelom devatenáctého a dvacátého století je významným mezníkem v čechoamerických literárních souvislostech. Právě v této době se řada českých spisovatelů vydávala přes oceán nejen za dobrodružstvím, ale zejména za cenným poznáním nového prostředí, které z literárního hlediska znamenalo tematicky silný zdroj inspirace. Díky těmto smělym autorům máme v současné době zaznamenán autentický obraz čechoamerického života na počátku dvacátého století. Jde sice o vhléd nepříliš hluboký ani výrazně strukturovaný, ale v rovině obecných informací dostačující.

Zajímavým, ale v současné době již téměř zapomenutým čechoamerickým autorem byl **Jan Havlasa**, vlastním jménem Jan Klecanda (1883-1964). Klecanda cestoval na počátku dvacátého století po celém světě a z těchto dobrodružných výprav následně vznikla řada jeho prací, nesoucích zřetelné autobiografické rysy. V Americe žil v letech 1904-1910, působil zde především jako redaktor a reportér místního tisku a současně sepisoval pestré příběhy vlastního života. Jeho prózy představují typ nenáročné dobové četby, těšící se ve své době široké čtenářské obliby. Svůj díl na tomto faktu mají zejména čtenářsky vděčná schémata, prostoupená řadou dobrodružných prvků, s nimiž Klecanda pracoval. Význam Klecandova díla z hlediska jeho čechoamerické tvorby tkví především v propojení romantických a dobrodružných zápletek s aktuálním místním koloritem. Podstatná je přitom snaha o věrohodné vylíčení každodenního života v kontextu amerického prostředí. Klecanda zaujímal skeptický názor na americké češství a jeho pohled na čechoamerickou společnost byl překvapivě velmi kritický. Celé „*čechoamerické prostředí viděl jako místo devastující lidskou identitu, jako místo odnárodnění jedince. S úzkostí sledoval rozpad rodinných vztahů, nízkou kulturní úroveň komunity, vulgaritu místního tisku, který je vizitkou celé enklávy*“¹³¹. Znatelná je i Klecandova nespokojenost s českým jazykem, který se v jeho pohledu mísí ve velkém množství s cizím prostředím. V protikladu k všeobecně přijímanému dobovému názoru, totiž, že v Americe člověk získá štěstí a majetek, staví Klecanda odpozorovaný fakt ztráty lidské identity, národního zázemí a odcizení se češství.

¹³⁰ Mach, J.: *Noc v Chicagu*, in: *Života běh*. Praha 1980, s. 100

¹³¹ Papoušek, V.: *Česká literatura v Chicagu*. Olomouc 2001, s. 84

Havlasovy kritické náhledy na čechoamerické prostředí jsou zřetelné i v jeho díle. Důkazem může být povídkový soubor *Půlnoční vítr*, vzniklý na počátku dvacátého století, který komplexně spojuje autorova zásadní myšlenka, že „*Amerika je veliká, a pokud jsem mezi Čechy, vlastně vůbec nejsem v Americe.*“¹³² Neboť „...*ať se vrátím kam vrátím, nějaký Číšek vždy vyskočí na scénu jako čertík z kouzelné skříňky, jež není docela nic kouzelná, – po případech objeví se tu najednou hned dva, tři Češi, a pak jsem obyčejně svědkem zuřivé hádky nebo alespoň vzájemného osočování a nikoli právě duchaplného špičkování. Vedle těchto nahodilých krajanů jsou tu ještě české osady, zcela spořádané, po celé Americe, jsou takřka na denním pořádku, ať už jedu Texasem nebo Nebraskou. Jsou v nich hodní lidé, o tom nemůže být pochyby: ale já chci cizinu, nikoli paskvil na vlast i na cizinu, ať už jakkoli dobře míněný.*“¹³³ Vzhledem k tématu a autorovu „protičechoamerickému“ přesvědčení jsou povídky psány v tragické rovině a většina z nich je zakončena náhlou a nečekanou smrtí. Osou jednotlivých příběhů je většinou nenaplněná nebo nešťastná láska, která vyústí v tragický závěr. Drásavá situace, jež dožene hlavní hrdiny k osudovému činu, je způsobena neutěšeným a trýznivým čechoamerickým prostředím a zejména jeho vlivem na nezakotvenou lidskou duši. Většina povídek je psána ich-formou, což svědčí o jisté autobiografické rovině, která je obsažena v převážné části příběhů a ve které autor vystupuje pod svým americkým pseudonymem jako Mr. Ondřej Zachar. Příkladem může být povídka *Mužské srdce*, kde více než na děj samotný je nutno se soustředit právě na rovinu autobiografickou. V rámci dějové části se nejedná o nikterak závažnou kompozici. Havlasa využívá typický příběh o nešťastné lásce, v jehož závěru se čtenář dočká překvapivého rozuzlení, které však již víceméně očekává. Za povšimnutí ovšem stojí část druhá – autobiografická. Autor, Mr. Zachar, odjíždí na kalifornský ostrov Santa Catalina, aby se odpoutal od českého prostředí a zažil „pocit dokonalé ciziny“. Hříčkou osudu je ovšem vtažen do tajemného milostného trojúhelníku a stává se tak součástí dějové linie. V příběhu následně vystupuje nejprve jako pozorovatel, posléze i jako rádce a přesvědčivý řečník, jež dovede změnit lidskou nejistotu v odvážný čin.

Havlasovy příběhy obsahují mimo jiné řadu dobových reálií a cenných informací, přibližujících situaci v čechoamerických komunitách na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Příkladem může být povídka *Sám a sám*, kde starý Čechoameričan, který do Ameriky přijel v roce 1859, vypráví: „*Tehdy, zdá se mi, nedovedli jsme ještě tak rychle zapomenout a přivyknout cizině, jako většina těch dnešních přistěhovalců. Ale konec je přece jen stejný: i když my ještě zůstali Čechy, naše děti už byly českými Američany a naši vnuci jsou*

¹³² Havlasa, J.: *Dva stíny v okně*, in: *Půlnoční vítr*. Praha 1918, s. 158

¹³³ Havlasa, J.: *Mužské srdce*, in: *Půlnoční vítr*. Praha 1918, s. 34-35

Američany českého původu. A pravnucci? Well – budou asi Američany s českým jménem, ač-li si jména nezmění...“¹³⁴ Z ukázky je patrná Havlasova vize amerického češství, které postupně ztrácí svou reálnou podstatu a vytrácí se do nenávratna.

Dalším ze spisovatelů, kteří navštívili Ameriku na počátku dvacátého století, byl **František Sokol-Tůma** (1855-1925). Jeho americká tvorba je zachycena v dvoudílném reportážním cestopisu nazvaném *Z cest po Americe* (1910), jehož jednotlivé kapitoly byly původně otištěny v periodikách. Sokol-Tůma byl ve své době nejen známým spisovatelem a hercem kočovných divadelních společností, ale také významným a oblíbeným recitátorem děl českých básníků (zejména Svatopluka Čecha a Jaroslava Vrchlického). Roku 1891 obdržel nabídku z Ameriky, aby pro čechoamerické krajany uspořádal recitační vystoupení. Nabídka ho lákala, ale přednost dal své milované Moravě. Právě Morava a převážně Valašsko byly pro Sokola-Tůmu nejen oblíbeným krajem, ale také inspiračním zdrojem pro vlastní literární tvorbu. Jako autor lidových naturalistických románů a divadelních her z moravského prostředí měl blízko k tvorbě svého vrstevníka Petra Bezruče (1867-1958). Vynikl také jako redaktor moravských časopisů (Ostravan, Horník). I když nabídce z Ameriky dlouho odolával, rozhodl se nakonec „zemi volnosti a svobody“ navštívit a jako literát studovat tamější poměry. Stalo se tak roku 1904 a Sokol-Tůma vyrazil za oceán s obavou, „*aby ten nový svět nezklamal mne, aby ona svoboda neotrávila můj názor na ideál svobody, abych nevrátil se – vrátím-li se vůbec – o jednu a to největší životní naději chudší.*“¹³⁵

Ve svém obsáhlém a hodnotově velice rozporuplném dvousvazkovém díle podává Sokol-Tůma formou reportážních črt jakousi mozaiku složenou z drobných událostí všedního amerického života. Realisticky zaznamenává subjektivní dojmy, které v něm Amerika, její obyvatelé, města, národnosti, politické a sociální poměry zanechali, a skládá tak v celek barvitý a živoucí obraz americké země. S velikým zanícením přitom hájí dokumentární hodnotu své práce a předpoklad, že účelem jeho knihy není vnucování nějakých názorů, ale pouhé objasnování faktů. Skrze svoje záznamy podává skutečný americký život, který neodpovídá fantastickým a vybájeným představám, převažujícím ve všeobecném českém podvědomí. Sokola-Tůmy se v Americe hluboce dotýkaly osudy českých lidí, kteří do nového světa přicestovali s touhou po lepším životě, záhy a často však nahrazenou velkým zklamáním, pramenícím z těžkých pracovních podmínek a obtížného přizpůsobení se cizímu prostředí. Ve svém díle autor tudíž nahlíží na americký život i z odvrácené strany, přičemž hlavní negativum vidí v sílící propasti mezi bohatými a chudými a největší zlo spatřuje

¹³⁴ Havlas, J.: *Sám a sám*, in: Půlnoční vítr. Praha 1918, s. 238

¹³⁵ Sokol-Tůma, F.: *Z cest po Americe I*. Ostrava 1910, s. 8

v hromadění majetku. Pro uchycení se v Americe je podle Sokola-Tůmy důležitá obchodní podnikavost a znalost místních poměrů, jelikož jakákoliv jejich kritika vzbuzuje v Američanech silnou nedůtklivost. Autorova prvotní osamělost a zoufalá nejistota z cizího světa se postupně mění v jedinečnou příležitost, zaznamenat své zážitky a zkušenosti způsobem zkušeného novináře.

Z další tvorby Sokola-Tůmy, psané pod vlivem amerického prostředí, můžeme jmenovat třídílný román *Vystěhovalci*, *Celibát*, *Hyeny* nebo drama *Sven Stendal*. Sokol-Tůma razil celoživotní názor, že spisovatel zastává roli buditele a učitele národa a svým dílem, které má být veskrze tendenční, má sloužit společenskému zájmu.

Významným čechoamerickým literátem byl v současné době nepříliš známý spisovatel, novinář a překladatel (autor anglicko-českého slovníku) **Václav A. Jung** (1858-1927). Jung dokázal dvěma svými tematicky propojenými romány, *Na prahu Nového světa* a *Rodina Petra Běla*, proniknout přímo k mentalitě čechoamerických lidí. Zatímco první část románu je laděna satiricky, v odlehčeném ironickém tónu, druhá část je znatelně dramatičtější a tragičtější. Jung přitom v obou pracích vynikl originálním líčením amerického života. První díl je věnován pohledu do života čechoamerických žurnalistů, jejichž chamtivost, touha po majetku a opakované ideové rozpory vytvářejí model odsouzeníhodné měšťácké společnosti, charakteristické svým planým čecháckovstvím. Jung pohrdal stereotypem v moderním měšťáckém světě, proto svůj druhý románový díl zasadil do prostředí českých farmářů v oblasti Nebrasky a Jižní Dakoty, na jejichž drsných a nezidealizovaných osudech vyzvedl hodnotu lidství. Poameričťování Čechů netypicky zhodnotil jako kladný proces, jehož přičiněním se odkrývají reálné vlastnosti českých přistěhovalců. Jung tak svým nepatrným románovým dílem dokázal vystihnout hloubku přistěhovalecké problematiky pramenící z otázky amerického češství. Oběma romány se podrobně zabývá Vladimír Papoušek ve své knize *Česká literatura v Chicagu*, na kterou je možno odkázat.¹³⁶

---

¹³⁶ Papoušek, V.: *Česká literatura v Chicagu*. Olomouc 2001, s. 84-94

ČECHOAMERICKÁ POEZIE NA POČÁTKU 20. STOLETÍ

Čechoamerická poezie existovala ve Spojených státech již ve druhé polovině devatenáctého století, ovšem její skutečný vzestup lze datovat až do devadesátých let. Podíl na této skutečnosti má zejména narůstající počet evropských intelektuálů imigrujících do Ameriky. Značná část této tvorby souvisí se stále sílícími rozpory mezi jednotlivými větvemi čechoamerické komunity. Znatelné jsou rozpory zejména s katolickou menšinou, projevující se například v některých básních Josefa Macha. Poezie tak začala plnit především funkci obrannou, sloužila danému účelu. Na počátku dvacátého století postupně vznikají básně, které v individuálním měřítku reflektují život českého člověka v cizí zemi a zaměřují se na specifickou americkou tematiku.

Významným a velmi plodným čechoamerickým spisovatelem byl Václav Miniberger, píšící své básně pod pseudonymem **Jan Harris Zachar**. Do Ameriky přijel jako devatenáctiletý mladík v roce 1902. Postupem času prošel výraznou mentální proměnou, která vyvrcholila vlastní identifikací s americkým prostředím. V komplexní rovině je tak dílo Jana Harrise Zachara přesvědčivým literárním dokladem postupného zžití se s Amerikou, pramenícího ze stále intenzivnější dekonstrukce češství v rámci amerického prostoru. Zachar kromě svých klíčových básnických knih *Echa prérií a babylonských věží* (1915) a *Maláta* (1914) vydal v roce 1912 u pražského nakladatele Antonína Reise sbírku *V zemi cizozemců zpíváme*. Dílo věnoval „Tomáši G. Masarykovi, českého národa upřímnému a poctivému služebníku, jež cizina mne naučila ctít“¹³⁷. Hned v prologu sbírky autor poukazuje na svízelný fakt, kterým vystihuje, jak obtížné je vydávat díla přes oceán, když na české půdě existuje bohatě strukturovaná domácí tvorba. Ústy fiktivního českého nakladatele pronáší:

*„Co to? Verše? Z Ameriky?
Pošlete to zpátky s díky!
Česká Amerika at'
básnickou svou tiskne mlád!
Verš bych vydal od Machara,
ale básně od Zachara – –
... Sdělte mu, že píše krásně,
že však moje kapsa mělká,
nadprodukce že zde velká...“¹³⁸*

¹³⁷ Zachar, J. H.: *V zemi cizozemců zpíváme*. Praha 1912

¹³⁸ Zachar, J. H.: *Nakladatel.*, in: *V zemi cizozemců zpíváme*. Praha 1912, s. 7

Již samotný titul sbírky napovídá, jakého zaměření budou jednotlivé básně. Zachar patří mezi realisty, stejně tak, jako jeho inspirační vlivy, k nimž patří zejména básník J. S. Machar. Po deseti letech strávených v Americe je stále ještě patrná Zacharova niterná touha a stesk po rodné zemi. Rozervané pocity člověka žijícího v cizině, slabost z neznáma a neschopnost jakékoli pozitivní změny vyplynou v kauzálním měřítku v nostalgickou vzpomínku na dětství a silnou touhu po domově. V básni *Návrat* autor vyjádřil svoji naději slovy spojenými v melancholickém kontrastu:

*„A já těším se... A přec se tajně bojím,
že moje radost v nich se rozplyne,
že nevydám se snad už z Ameriky,
a nespátřím že Čechy... Nikdy ne?!“¹³⁹*

Na naléhavosti získávají verše, v nichž Zachar vzpomíná na rodnou zemi v době ohrožení válkou. Básně tak plní apelovou funkci a slouží k posílení a povzbuzení národního sebevědomí v tíživé válečné atmosféře. Zachar se velmi rád vrací do minulosti, kde hledá inspirační zdroje, a zdůrazňuje výchovnou funkci dějin. V následujících verších promlouvá k čechoamerickému lidu a vyzývá ho k aktivnímu jednání:

*„Lide český, lide v Americe,
každý, když se Čechem zověš rád,
uč se, pracovat jak víc a více,
uč se z dějin, kterak bojovat.“¹⁴⁰*

Zacharův realismus je patrný především v kritice zapírání češství. Nositeli tohoto znaku jsou podle autora zejména mladí lidé, kteří razantně odmítají svůj český původ a považují se za rodilé Američany:

*„Jste krásná, avšak neumíte česky
a angličtina vaše nezralá,
krev svoji zapřít dovedete hezky
a jiná v cévy vám se nevsála.“¹⁴¹*

---

¹³⁹ Zachar, J. H.: *Návrat*, in: V zemi cizozemců zpíváme. Praha 1912, s. 14

¹⁴⁰ Zachar, J. H.: *Nad našimi dějinami*, in: V zemi cizozemců zpíváme. Praha 1912, s. 28

¹⁴¹ Zachar, J. H.: *Jste krásná, slečno*, in: V zemi cizozemců zpíváme. Praha 1912, s. 15

Stále více sílí vliv na Zacharovu tvorbu má americké prostředí a současně tak autorova postupná identifikace s ním. Zachar se začíná ztotožňovat s americkým občanem a narůstá u něj láska k nové zemi. Široké prerie, typické pro americkou krajinu, se básníkovou rukou mění v symboly volnosti a svobody, na což je autor patřičně hrdý. Celkový ráz Zacharovu přesvědčení pak dodávají verše, v nichž kolektivní subjekt prostřednictvím apostrof oslavuje velikost Ameriky a věří v její lepší budoucnost:

*„Probouzí se.. Dali jsme se při tom do zpívání,
neboť nechceme svou radost nosit potají.
Hlučně zdravíme Tvé, Ameriko, z mrtvých vstání,
Země Veliká, slavnější již dnové čekají!“¹⁴²*

Jan Harris Zachar byl talentovaný básník a prozaik první poloviny dvacátého století, který ovšem nezanechal ve veřejném podvědomí trvalou stopu. Jinak tomu bylo u Josefa Macha, významného básníka anarchistické generace, rovněž trávícího několik let za oceánem.

Josef Mach (1883-1951) byl od mládí přítelem Františka Gellnera a s bohémskou družinou kolem Jaroslava Haška ho v umělecké rovině sblížovalo mimo jiné ztotožnění literatury s autentickým životem, v životní rovině pak zejména heslo anarchistického seskupení vyjádřené osobními verši: „*Odvahu a sílu pro budoucí činy / dodávaly nám hlavně lihoviny*“.¹⁴³ Mach ve svých verších využívá náměty z všedního dne a zachycuje tak konkrétní chmurnou skutečnost a věčnost vlastního života. Kontrastem k této neutěšené životní realitě jsou humoristické a satirické prvky prostupující jeho tvorbou a osvětlující ji. Machovy básně tedy vyznívají jako vzpomínkové zповědi, pozvolna přecházející do sféry komiky.

Josef Mach odjel do Spojených států amerických v roce 1912 a usadil se tam na celých deset let, přičemž většinu času strávil v čechoamerických komunitách v Chicagu a v New Yorku. V jeho verších Amerika ztělesňuje princip svobody, čili osvobození se od životních problémů každodennosti, jimiž byl v českém prostředí vystaven. Mach ve svých „amerických básních“ subjektivně komentuje život Čechů v Americe a vypovídá tak o dobové životní, ale i osobní problematice. Oproti Janu Havlasovi, který se díval na rozpínající se čechoamerickou minoritu skepticky a snažil se vyhybat kontaktům s krajany, Josef Mach naopak tato setkání vítá:

---

¹⁴² Zachar, J. H.: *Probouzí se*, in: V zemi cizozemců zpíváme. Praha 1912, s. 37

¹⁴³ Mach, J.: *Anarchisti*, in: Života běh. Praha 1980, s. 71

„Mezi lidem jiným mravů, řeči
v cizině-li žiješ delší čas,
cítíš radost dvojnásobně větší,
krajana když náhle uzříš zas.“¹⁴⁴

Josef Mach se za první světové války účastnil československého osvobozující hnutí v Americe. Důkazem je vlastenecká sbírka *Americké verše z doby válečné* (napsaná v letech 1914-1919, vydaná 1924). Jednotlivé příležitostné básně, v nichž autor propaguje především osvobozující myšlenky, byly původně otištěny v čechoamerických periodikách, do kterých Mach přispíval. Josef Mach sám v předmluvě sbírky zdůrazňuje spíše dokumentární hodnotu básní na úkor té literární, jež byla ve vypjaté válečné atmosféře potlačena. Amerika byla zemí svobodných možností a myšlenek, proto mohl básník napsat vše, co cítil a prožíval. Machovy verše jsou tedy psány pro svou dobu a pro konkrétní čtenáře, kteří dané aktuální situaci a problematice rozuměli, jelikož v ní sami žili a prožívali ji. Básně jsou přitom nejen satirické, ale současně i oslavují český národ, jeho tradice a významné národní představitele. Hlavním cílem je především povzbuzení českého lidu v době ohrožení válkou.

Známé jsou také Machovy rozpory s čechoamerickou katolickou minoritou, což se odrazilo i v jeho tvorbě. Sbírkou *Americké verše z doby válečné* proto obsahuje významný oddíl pamfletů proti Františku Iškovi, kazateli náboženské společnosti Svobodná Obec, která sdružovala čechoamerické nevěřící. Iška svým materialistickým názorem brojil proti národní osvobozovací akci a postavil se na stranu Rakouska. Mach k Iškovi zaujímá razantně odmítavý postoj a upozorňuje na nežádoucí účinky kazatelova působení a silného vlivu na řadu Čechoameričanů:

„Jen Iška věří, kaplan nevěry,
jenž dříve kaplanem byl víry,
a když nemůže výtí s pátery,
tož aspoň vyje s oficíry.“¹⁴⁵

Josef Mach se ve svých básních snažil veskrze vyhovět vkusu čechoamerického publika, které potřebovalo jistou dávku povzbuzení a současně i potvrzení správnosti vlastního rozhodnutí. Ačkoli tedy není Machovo dílo nikterak literárně významné, na důležitosti nabývá z hlediska dobové čtenářské potřeby:

¹⁴⁴ Mach, J.: *Krajan*, in: *Života běh*. Praha 1980, s. 47

¹⁴⁵ Mach, J.: *V cizích službách*, in: *Americké verše z doby válečné*. Praha 1924, s. 47

*„Šum jen dále nocí temnou
košatá a krásná lípo,
nejkrásnější ze všech stromů,
pod níž vždycky usednouti
může člověk v Americe,
když se zachce mu jít domů!“¹⁴⁶*

---

¹⁴⁶ Mach, J.: *Mánesovy obrázky*, in: Americké verše z doby válečné. Praha 1924, s. 84

„Před náma byl ještě větší díl putování,
ale co, cesta je život.“¹⁴⁷

(Jack Kerouac)

ZÁVĚR

Zdeněk Matěj Kuděj byl bezpochyby jedním z výrazných představitelů anarchisticko-buřičské generace, která počátkem dvacátého století vystoupila ze stínu a svým programově nepsaným světoběžnictvím a tuláctvím kladla důraz na svobodné a nekonformní vztahy ve společnosti. Přestože Kuděj stál spíše na periferii své generace, naplnil její program vlastní životní praxí a především tuláckým a bohémským životním stylem. Osudová nezakotvenost, otevřenost světu a jeho podnětům a prostá snaha trávit den ze dne v pohybu ho vyzbrojila neobyčejnou životní zkušeností a zároveň v něm probudila silné sociální citění. Kuděj byl tulákem putujícím z místa na místo, žil tak, jak sám uznal za vhodné. Častokrát přitom na svých toulkách přechodně bydlel nebo přespával u přátel a známých, a když se pak ve stáří vždy na krátký čas usadil na nějakém místě, ochotně pomáhal tulákům a trampům, kteří hledali přístřeší: „Zlý Dědek byl velikým přítelem těchto skutečně sociálně slabých, ponížených a utištěných lidí. Proto se někdy, zejména v jarních a podzimních měsících, dveře s nimi u něho ani netrhly“¹⁴⁸, napsal Kuděj ve svém vzpomínkovém souboru povídek *Zlý Dědek z Vysočiny*.

Zdeněk Matěj Kuděj viděl zvláštní půvab především v toulání se neprobádanými zákoutími rozmanité přírody. Jeho životní podstata tedy vycházela z Rousseauovského modelu, toužícímu po přirozeném světě, který symbolizuje pravá a nefalšovaná příroda. Moderní civilizace je naproti tomu podmíněna striktním dodržováním přesně daných pravidel a lidé si na předložený stereotyp již tak zvykli, že ani netouží po jakémkoliv individuálním vymanění. Žijí v chaotickém světě, který je plný lži a fikce a ve kterém sami vystupují pouze jako herci s maskami pokřiveně nasazenými. Stávají se tak pouhými bludnými dušemi, jdoucími slepě a tupě se stádem. Kuděj tento fakt, apelující na nutnost změny, hlásá v jakémsi osobním tuláckém manifestu, který je součástí románu *Mordovna*: „Příliš nepřirozeně žijeme, příliš mnoho komedie hrajeme. Naučili jsme se chodit po jistých cestičkách tak, že se nám zdá každé šlápnutí mimo nich zločinem. A náhle vybočíš náhodou, šlápneš vedle, podíváš se blíže, pozorněji ... opravdu. Vždyť jsi vlastně správně. – Začneš prohlížeti ty vyšlapané cestičky. Ne, již nejsou tak pěkné, jak se ti dříve zdávalo. Je tu plno bláta a kalu a duše se

¹⁴⁷ Kerouac, J.: *Na cestě*. Praha 1978, s. 270

¹⁴⁸ Kuděj, Z. M.: *Světoví lidé*, in: *Zlý Dědek z Vysočiny*. Havlíčkův Brod, 1961, s. 45

špiní. A ty naše vyhlášené pravdy se najednou stávají lži a to co bylo za lež vyhlašováno je pravdou. Zlo stane se dobrem, ohavnost promění se v krásu. Chaos, chaos, vše se ti splete. Ani nedovedeš na konec posoudit, jednáš-li dobře, nebo špatně.“¹⁴⁹

Kuděj byl člověkem svobodomyšlným, plebejským a v jistém smyslu i proletářským. Ačkoli, a možná právě proto, že sociálně patřil k chudší vrstvě, prožil celý svůj život v neklidu a v touze po dobrodružství. Z mnohotvárnosti a různorodosti životních zkušeností a z podrobné znalosti jednotlivých lidských typů v kontextu rozmanitých sociálních prostředí pramení náměty většiny Kudějových děl. V komplexní rovině nepředstavuje jeho tvorba nikterak závažný a v dobovém měřítku ojedinělý literární počín. Kuděj se vesměs ze své literární práce živil, proto psal většinou ve spěchu, s cílem rychlého získání peněz. Jeho dílo je tudíž na jednu stranu umělecky slabé, ale na straně druhé je nutno vyzvednout jistou dokumentární hodnotu a sociologickou věrohodnost. Právě reálný podklad Kudějových próz, jejich autenticita a autobiografický základ jsou významnými činiteli, díky nimž Kudějovo dílo ještě natrvalo nezapadlo v zapomnění.

Jádro Kudějových prací tkví především v jedinečném a spontánním vypravěčství, které je podloženo bohatou životní empirií. Kudějův vypravěčský talent však naráží na problém následného písemného zpracování postrádajícího již kouzla mluveného slova. Výsledkem je pak celkově nižší umělecká hodnota literárního díla. Jistou výjimku tvoří Kudějovy prvotní prózy, jejichž náměty autor vytěžil ze svého šestiletého pobytu v Americe, a které tvoří vrchol jeho tvorby. V pozdějších pracích potom již opakovaně pracuje se stejnými zápletkami, které ovšem nedokáže nově uchopit, a na základě tohoto problému je možné zaznamenat značnou stereotypnost většiny textů. Kuděj dokáže čtenáři předložit zajímavou zápletku, ale není už schopen ji více rozvinout a originálně zpracovat, ustrne v jednom bodě. Zřetelné jsou tyto rysy například v románu *Mezi dvěma oceány*, který je de facto poskládán z jednotlivých, nově zřetězených Kudějových povídek.

Klíčovou postavou a zároveň i výrazným motivem Kudějových děl je tulák a s ním spojené tuláctví. Autor realisticky a současně s jistou dávkou humoru a ironie popisuje, co na vlastní kůži prožil na svých dobrodružných cestách. Čtenář pak skrz Kudějovy autentické zážitky a postřehy vnímá celou předloženou literární situaci z čistě reálného hlediska a společně s autorem je schopen prožívat jisté duševní napětí a dramaticky sledovat živé sociální poměry, skrz něž se seznamuje s dobovým koloritem daného prostředí.

---

¹⁴⁹ Kuděj, Z. M.: *Mordovna*. Praha 1914, s. 30-31

Jak už bylo řečeno, pro Kudějovu tvorbu je typická stereotypnost obsahu a zároveň jednoduchost formy. Ale i přes viditelné literární nedostatky Kuděj dokáže své prózy podepřít o pilíř jedinečnosti, totiž o vtip a humor přímo pramenící z autorovy vnitřní potřeby. Kuděj žil v době, která umělcům sloužila pouze k tomu, aby paralyzovala individuální tvořivé plány a zabránila tak jejich seberealizaci. Humor, typický pro bohémskou generaci, tedy Kudějovi sloužil nejen jako zbraň v soukromém životě, ale i v jeho literární projekci.

V povědomí současných čtenářů je Zdeněk Matěj Kuděj téměř neznámou osobností. Příčina tkví především ve skutečnosti, že většina jeho knih se nedočkala dalších vydání. Kudějova díla byla psána pro danou dobu a v ní také zanikla. A zejména následkem pozdějších, méně zdařilých prací postupně upadlo v zapomnění i Kudějovo vrcholné dílo s americkou tematikou. Některé práce (nejnověji *Tarzanova babička*, 1999), přesto bývají sem tam připomínány v nových vydáních, což svědčí alespoň o částečném zájmu ze strany vybrané skupiny čtenářů.

Zdeněk Matěj Kuděj byl poslední členem jedné nonkonformní umělecké generace z počátku dvacátého století, která preferovala drsný a autentický tulácký život před jeho literárním ztvárněním. Kuděj se díky své bohémské životní filozofii stal jejím výrazným představitelem, ovšem v současné době téměř zapomenutým. Jeho zkušenostmi protkaná osobnost by se dala charakterizovat třemi slovy – nestálostí, svobodou a lidstvím.

KUDĚJOVA BIBLIOGRAFIE

- Americké obrázky*, Praha 1982 (výbor)
- Bídne dny a jiné povídky*, Praha 1913, 2. vydání – Praha 1918
- Dobrodružné cestování*, Praha 1959 (výbor)
- Dobrodružství Jendy Smolíka v Americe*, Praha 1917
- Dolores* (román vycházel v plzeňském deníku Nová doba)
- Golem* (parodie, která nevyšla tiskem)
- Hlavolam a jiné humoresky*, Praha 1917
- Horalská republika*, Praha 1932
- Hostem u báťušky cara*, Praha 1914 (povídky)
- Hostem u báťušky cara*, Praha 1947 (reportáž)
- Humoresky*, Praha 1916
- Když táhne silná čtyřka*, Praha 1930, 2. vydání – Ostrava 1948
- Král tuláků I, II*, Praha 1923, 2. vydání – Plzeň 1933
- Křišťálový hranol*, Praha 1918
- Ku-klux-klan*, Praha 1916
- Macíček*, Praha 1938
- Majitel zlatých dolů a jiné povídky*, Pardubice 1914
- Majitel zlatých polí*, Praha 1946 (výbor)
- Mánin první prázdninový den*, Praha 1918
- Mariánská huť*, Havlíčkův Brod 1964
- Mezi dvěma oceány*, Praha 1918, 2. vydání – Praha 1922, 3. vydání – Praha 1994
- Mistr Matěj Knejp*, Praha 1928
- Mlynář a jeho dcera a její dítě* (parodie, která nevyšla tiskem)
- Mordovna*, Praha 1914
- Na frontě a doma*, Praha 1916
- O Fyláskovi*, Praha 1919, 2. vydání – Praha 1929, 3. vydání – Vimperk 1948, 4. vydání –
Vimperk 1992
- Plojhar XX. století*, Praha 1929
- Podivný Robinson*, Praha 1916
- První cesta Dicka Dawieho*, Praha 1917
- Rvavý Holybee*, Praha 1921

Safiánská zima (1. vydání vyšlo za druhé světové války jako soukromý tisk, bez povolení cenzury), 2. vydání – Havlíčkův Brod 1957, 3. vydání – Havlíčkův Brod 1960
Sid: Šťastný Greenhorn, Praha 1941 (výbor)
Sid: Psancem v Chicagu, Praha 1941 (výbor)
Sid: Dlouhá stopa, Praha 1942 (výbor)
Sid: Čest hordy, Praha 1942 (výbor)
Strejcové a tetky, Praha 1924
Tarzanova babička, Praha 1926, 2. vydání – Litomyšl 1999
Tisíc nesmrtelných, Praha 1920
Ve dvou se to lépe táhne, Praha 1923, 2. vydání – Praha 1924, 3. vydání – Praha 1929, 4. vydání – Praha 1971, 5. vydání – Praha 2000
Ve dvou se to lépe táhne – ve třech hůře, Praha 1927, 2. vydání – Plzeň 1929
Z nového světa, Praha 1918
Zlá svoboda, Pacov 1919
Zlý Dědek z Vysočiny, Havlíčkův Brod 1961
Znamení ďáblovo, Pacov 1918 (někdy též jako *Ďáblovo znamení*)

POUŽITÁ LITERATURA

Primární

- Havlasa, J.: *Půlnoční vítr*. Praha: F. Topič, 1918
- Kuděj, Z. M.: *Americké obrázky*. Praha: Odeon, 1982
- Kuděj, Z. M.: *Bídny dny a jiné povídky*. Praha: A. Srdce, 1918
- Kuděj, Z. M.: *Denní úvahy ZMK, 1950/1*. Městské muzeum v Polné, k. č. Po-20/B/88
- Kuděj, Z. M.: *Dobrodružné cestování*. Praha: Československý spisovatel, 1959
- Kuděj, Z. M.: *Láska „bože“ láska!* (povídka). Městské muzeum v Polné, k. č. Po-20/B/106
- Kuděj, Z. M.: *Majitel zlatých polí*. Praha: Toužimský a Moravec, 1946
- Kuděj, Z. M.: *Mezi dvěma oceány*. Praha: Volvox globator, 1994
- Kuděj, Z. M.: *Mordovna*. Praha: Nakladatelství Mladých Proudů, 1914
- Kuděj, Z. M.: *Rvavý Holybee*. Praha: nákladem vlastním, 1921
- Kuděj, Z. M.: *Safijánská zima*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1960
- Kuděj, Z. M.: *Zlý Dědek z Vysočiny*. Havlíčkův Brod, 1961
- Mach, J.: *Americké verše z doby válečné*. Praha 1924
- Mach, J.: *Života běh*. Praha: Československý spisovatel, 1980
- Sokol-Tůma, F.: *Z cest po Americe I*. Ostrava: nákladem vlastním, 1910
- Zachar, J. H.: *V zemi cizozemců zpíváme*. Praha: Antonín Reis, 1912

Sekundární

- Archív Josefa Smolíka (strojopisné poznámky z pozůstalosti)
- Buriánek, F.: *Generace buřičů*. Praha: UK, 1968
- Čapek, T.: *Moje Amerika*. Praha: Fr. Borový, 1935
- Doubek, E.: *Z. M. Kuděj a Jaroslav Hašek ve vzpomínkách*. Havlíčkovobrodsko, 1993, č. 8, s. 58-66
- Hampl, F.: *Krátké manželství humoristovo: o Z. M. Kudějovi*. Vysoké Mýto: Vzorná městská lidová knihovna, 1971
- Hampl, F.: *Poslední literární bohém Z. M. Kuděj*, in: *Safijánská zima*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1960, s. 63-84
- Hrbek, A.: *O životě Z. M. Kuděje*, in: *Dobrodružné cestování*. Praha: Československý spisovatel, 1959, s. 355-365
- Hurikán, B.: *Dějiny trampingu*. Praha: Novinář, 1990
- Chlíbcová, M.: *Jeden z putující generace*, in: *Americké obrázky*. Praha: Odeon, 1982

- Janka, O.: *Příběhy českých cestovatelů zapomenutých i nezapomenutých*. Třebíč: Akcent, 2001
- Kerouac, J.: *Mag*. Praha: Práce, 1984
- Kerouac, J.: *Na cestě*. Praha: Odeon, 1978
- Kučera, K.: *Český jazyk v USA*. Praha: UK, 1990
- Kudrnáč, J.: *Zdeněk Matěj Kuděj a jeho Tarzanova babička*, in: *Tarzanova babička*. Litomyšl: Paseka, 1999, s. 511-520
- Lexikon české literatury*, s. 1042-1044
- Martínek, V.: *F. Sokol-Tůma: Život a dílo*. Ostrava, 1957
- Med, J.: *Několik slov o Zlém Dědkovi z Vysočiny*, in: *Zlý Dědek z Vysočiny*. Havlíčkův Brod, 1961, s. 179-182
- Motl, S.: *Tváře osudu*. Praha: AZ Servis, 1992
- Novotný, V.: *Problémy a příběhy*. Praha: Cherm, 2001
- Papoušek, V.: *Česká literatura v Chicagu*. Olomouc: Votobia, 2001
- Polák, J.: *J. V. Sládek: básník domova*. Praha: Fr. Borový, 1945
- Pytlík, R.: *Toulavé house*. Praha: Mladá fronta, 1971
- Růt, P.: *Velká kniha o hově*. Praha: Havran, 2001
- Sládek, J. V.: *Na hrobech indiánských*. Praha: Československý spisovatel, 1951
- Svozil, B.: *Tvář reality*. Praha: Československý spisovatel, 1986
- Šťástka, V.: *Zdroje humoru v Kudějově („americkém“) debutu*, in: *Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století*. Boskovice: Albert, 2004

Internet

- <http://www.zmkudej.wz.cz> [1. 3. 2009]
- <http://1906-san-francisco-zemetreseni.navajo.cz/> [1. 3. 2009]
- http://cs.wikipedia.org/wiki/San_Francisco [1. 3. 2009]
- <http://rebel.ig.cas.cz/popular/SF1906.php> (Zedník, J.: *1906: Zkáza a smrt v San Francisku*. MF Dnes, 15. dubna 2006) [1. 3. 2009]

SEZNAM PŘÍLOH:

- I. Dům v Radostovicích, který Z. M. Kuděj obýval (fotografie z roku 1978 a 1995)
- II. Informační tabule v obci Radostovice s Kudějovým portrétem
- III. Z. M. Kuděj jako „kopuletitý“
- IV. Korespondence Z. M. Kuděje
- V. Fotografie Z. M. Kuděje
- VI. Z. M. Kuděj s Jaroslavem Haškem
- VII. Z. M. Kuděj s Bobem Hurikánem
- VIII. Z. M. Kuděj v pracovně
- IX. Kresba Václava Bubeníčka
- X. Parte k úmrtí Z. M. Kuděje
- XI. Kudějova dobrodružná cesta po Spojených státech a Kanadě v letech 1903-1909 (tabulka)
- XII. Kudějova dobrodružná cesta po Spojených státech a Kanadě v letech 1903-1909 (mapa)
- XIII. Následky zemětřesení v San Francisku z 18. dubna 1906
- XIV. Titulní listy k vybraným Kudějovým knihám
- XV. Stránka z knihy *Majitel zlatých polí* s Kudějovým věnováním
- XVI. Úryvek Kudějovy strojopisné povídky *V kraji Huculů* s autorovými vlastnoručními škrty a doplňky

PŘÍLOHY:

I.

Dům v Radostovicích, nazývaný „Karasovna“, který Z. M. Kuděj obýval za okupace. Fotografie z roku 1978. Z domácího archívu rodiny Adamovi.

Tentýž dům v roce 1995. Z domácího archívu rodiny Adamovi.

II.

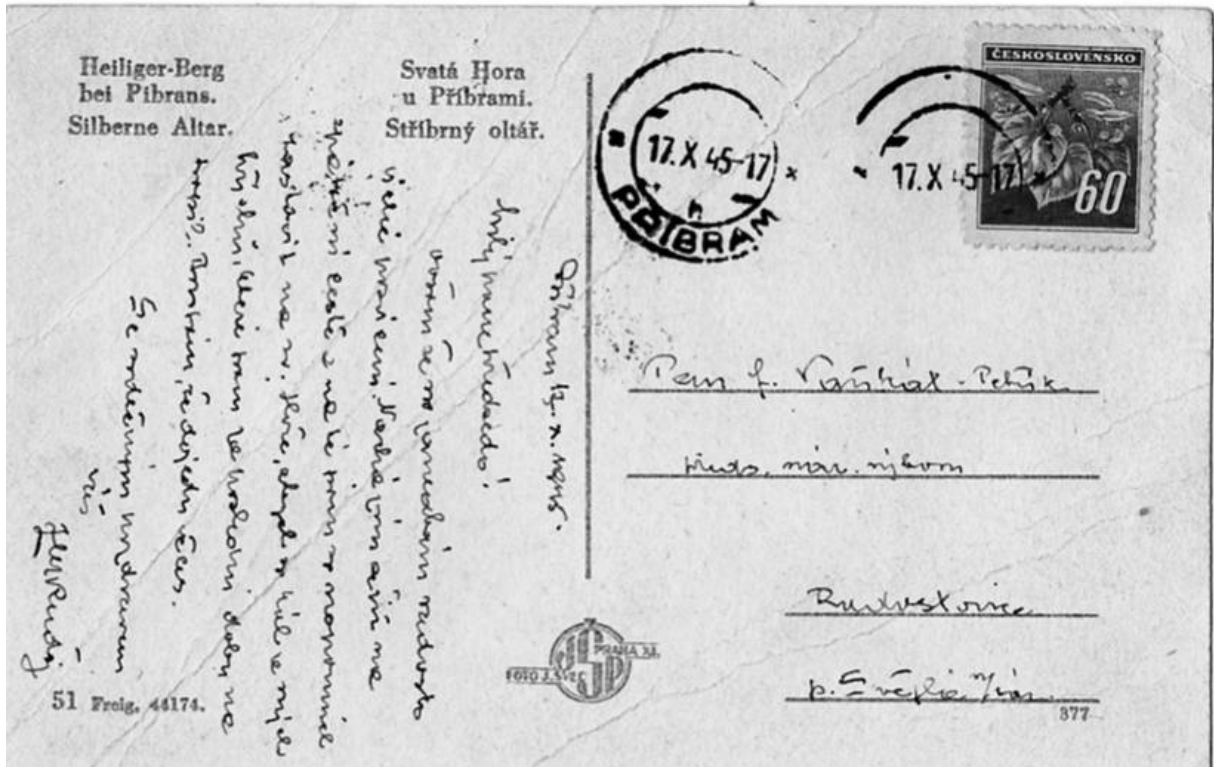
Informační tabule v obci Radostovice připomínající svého slavného obyvatele. V pozadí pozůstatek chátrajícího hostince, kde byl Kuděj častým hostem.

III.

*Z. M. Kuděj jako „kopuletitý“ (ve svých šedesáti letech).
Z archívu paní Marie Puflerové (obyvatelka Radostovic).*

IV.

Pohlednice psaná Z. M. Kudějem. Z archívu pana Ladislava Vaňkáta (obyvatel Radostovic).

Milé tatínko Vaňkátoví!

Právím Vás o velikém křesťanství. Postarali jsme se třetí den v noci žít v mnoha křesťanství a bolestmi ve své věci, které jsou nyní v práci, tímto Vás o křesťanství, které má jak vím velmi dobrou starost, řízení. - Jistě jsem právě jeho státní, ale nyní máme le i tak, které křesťanství.

Děťmám Vám budem a budu se hledět odvolat i osobně Vám odložit

Jaroslav Kuděj

Radostovice, o velikém odchodu Rusů, dne 13. října 1945.

Dopis psaný Z. M. Kudějem. Z archívu pana Ladislava Vaňkáta (obyvatel Radostovic).

Radostovice, koncem čer. ma 1896
p. Sufleⁿ/s^r

Motto: Perchita ad te domat homine
animo meo
ex ~~tu~~ seruitudine, nationis nostrae.

Milý Teofil!

Před svým odjezdem na Slovensko, kde budu filmovat
mých. Lístek "konstrukčních" doporučení k^o se^o Fr^o p^o Marii
Puflerové z obce Radostovic, v^o m^o jsem prošel poměrně
klidně poslední pole svého osobního života.

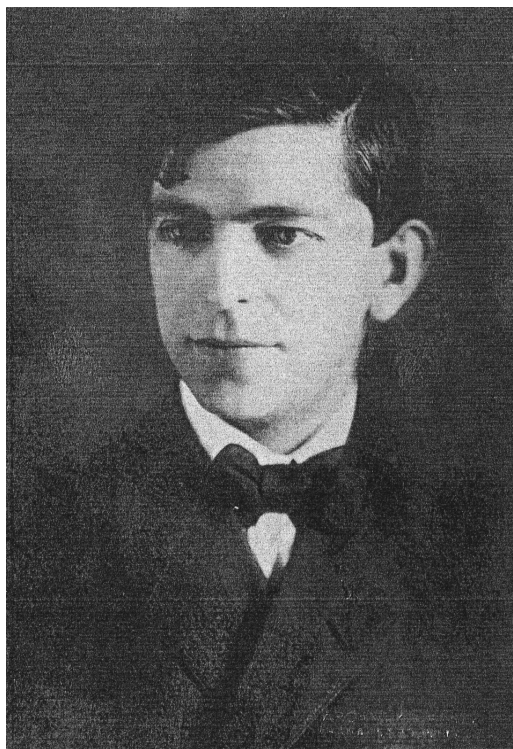
Právě měněte sebe, h^o b^ožka i podím

Vždy Vaše oddaný

Jedlička Matěj Rudý.

Kudějův dopis panu MUDr. Teofilu Prusíkovi. Z archívu paní Marie Puflerové (obyvatelka Radostovic).

V.

*Z. M. Kuděj před odjezdem do Ameriky.
Z archívu pana Jana Prchala (archív Klubu
Za historickou Polnou).*

*Z. M. Kuděj se svým „mecenášem“
továrníkem Josefem Kolářem.
Z archívu pana Jana Prchala (archív
Klubu Za historickou Polnou).*

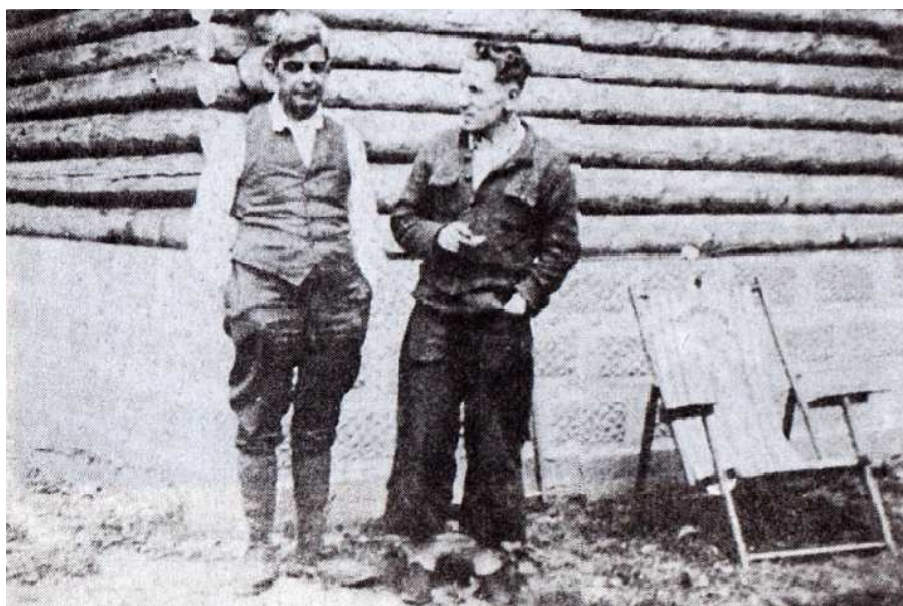
*Z. M. Kuděj na procházce. Z archívu pana
Jana Prchala (archív Klubu Za historickou Polnou).*

VI.

*Z. M. Kuděj (vpravo) s Jaroslavem Haškem
v dámských šatech v Novém Jáchymově.
(Zdroj: Pytlík, R.: Toulavé house. Praha 1971)*

VII.

*Z. M. Kuděj (vlevo) s Bobem Hurikánem.
(Zdroj: Hurikán, B.: Dějiny trampingu. Praha 1990)*

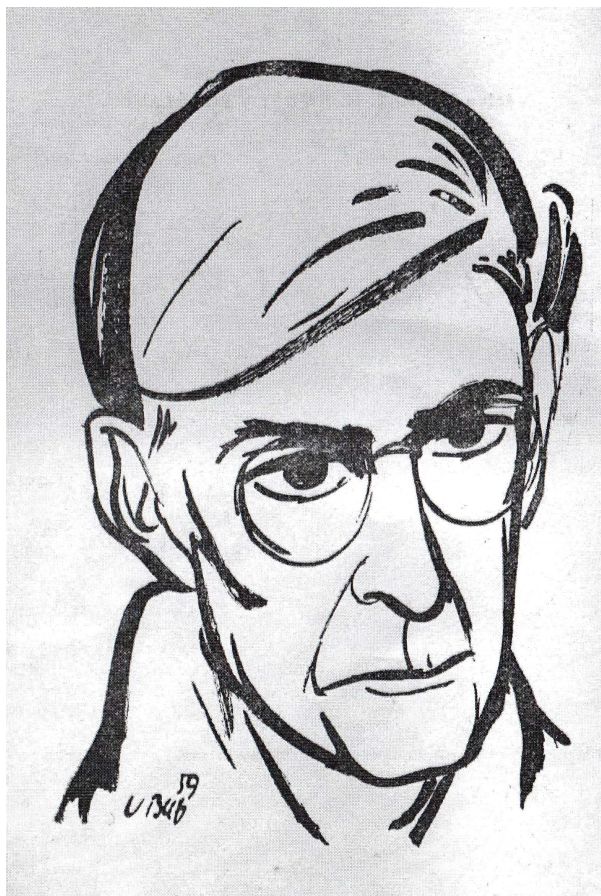

VIII.

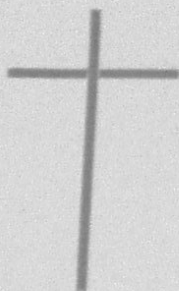

*Z. M. Kuděj ve své pracovně. Fotografie z roku 1921.
(Zdroj: <http://www.zmkudej.wz.cz/uvod.htm> [1. 3. 2009])*

IX.

*Portrét Z. M. Kuděje nakreslený Václavem Bubeníčkem v roce 1959.
Z archívu pana Jana Prchala (archív Klubu Za historickou Polnou).*

Jiří Wolker:

Až umřu,
 nic na tomto světě se nestane a nemění
 jen srdcí několik se zachvěje v rose,
 jak k ránu květiny.
 Tisíce umřely, tisíce umřou,
 tisíce na smrt jsou znaveni,
 neboť v smrti a zrození
 nezůstal nikdo jediný.

Oznamujeme všem přátelům a kdož ho znali, že
 dne 8. srpna 1955 zemřel ve věku 74 let náš
 milovaný bratr, švagr a strýc, pan

Zdeněk Matěj Kuděj, spisovatel.

Pohřeb našeho drahého zesnulého bude konán
 ve čtvrtek dne 11. srpna 1955 o 14. hodině
 z kostelíčka sv. Anny na hřbitově v Litomyšli.

Zádušní mše sv. bude sloužena v pátek dne 12.
 srpna 1955 o půl 7. hodině ráno v piaristickém
 chrámu Páně v Litomyšli.

V Litomyšli dne 10. srpna 1955.

Jménem příbuzenstva:

Jan Kuděj,
 bratr.

*Parte k úmrtí Z. M. Kuděje v roce 1955.
 (Zdroj: Muzeum ve Světlé nad Sázavou)*

XI.**Kudějova dobrodružná cesta po Spojených státech a Kanadě v letech 1903-1909
(tabulka)**

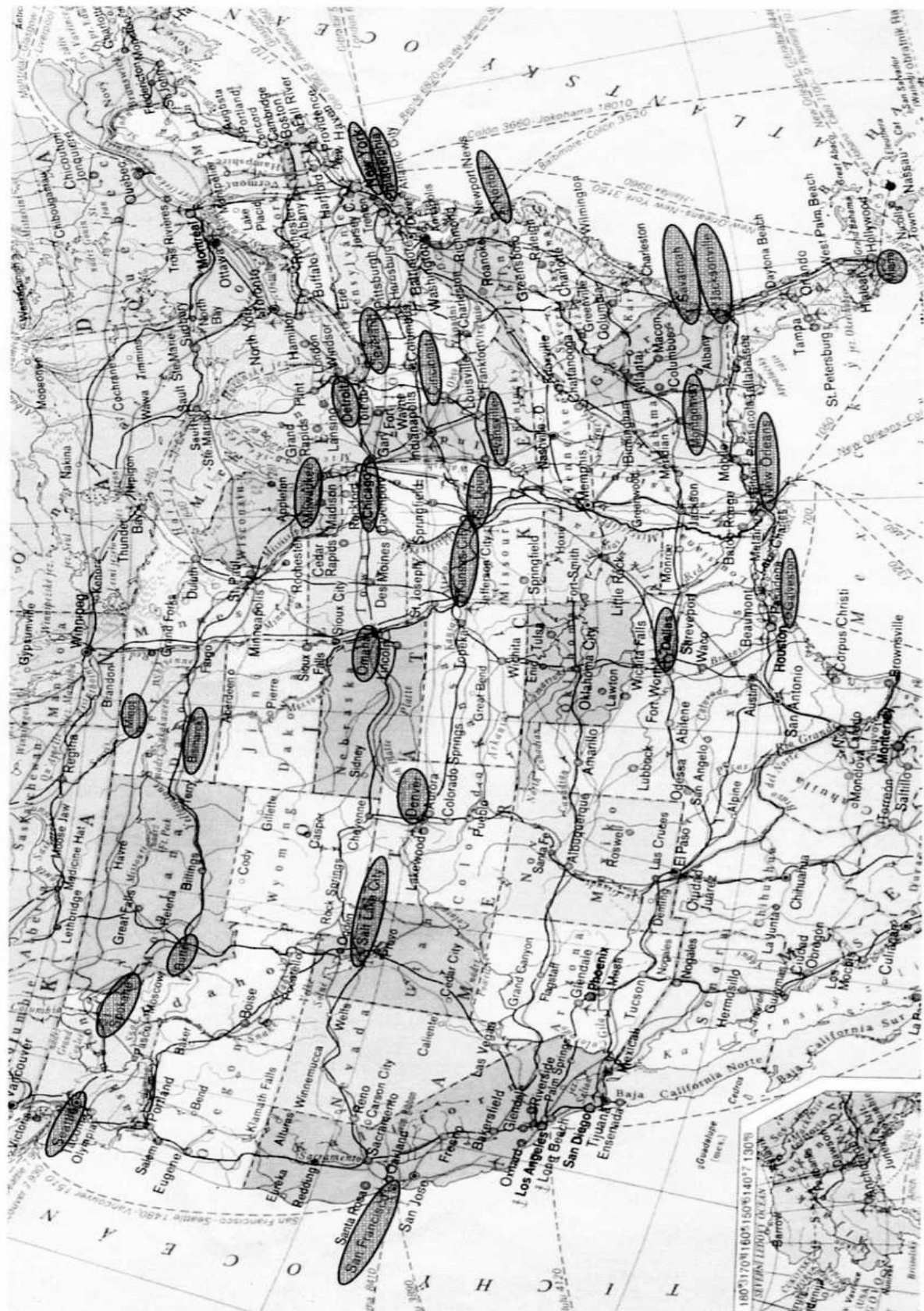
Trasa: odkud – kam (stát)	Přibližný počet km	Poznámky
<i>plavba z německého Hamburku do New Yorku</i>		<i>jaro 1903, doba plavby: 10 dní</i>
New York – Chicago (Illinois)	1400	
Chicago – Cleveland (Ohio)	700	
Cleveland – Detroit (Michigan)	300	
Detroit – Chicago	400	pěšky
Chicago – Montgomery (Alabama)	1300	
Montgomery – Chicago (Illinois)	1300	přes Evansville (Indiana)
Chicago – Milwaukee (Wisconsin)	400	a zpět
Chicago – Bismarck (Severní Dakota)	1300	
Minot (Severní Dakota) – Butte (Montana)	1000	procestování Severní Dakoty
Butte – Seattle (Washington)	800	
Seattle – San Francisco (Kalifornie)	1100	cestuje lodí jako plavčík, rok 1906 - zemětřesení
San Francisco – Salt Lake City (Utah)	1000	
Salt Lake City – Denver (Colorado)	700	
Denver – Dallas (Texas)	1100	
Dallas – Galveston (Texas)	500	
Galveston – New Orleans (Louisiana)	1000	}
New Orleans – Miami (Florida)	1200	
Miami – Savannah (Georgie)	700	} přes Jacksonville (Florida)
Savannah – Norfolk (Virginie)	800	
Norfolk – Philadelphia (Pensylvánie)	300	} cestuje lodí
Philadelphia – New York	200	
New York – New Orleans (Louisiana)	2500	}
New Orleans – Cairo (Missouri)	800	
Cairo – St. Louis (Missouri)	200	cestuje říčním parníkem
St. Louis – Chicago	400	pěšky
Chicago – Uranium City (Saskatchewan)	2200	Kanada (sever státu Saskatchewan)
Uranium City – Frank (Alberta)	800	Kanada
Frank – stát Oregon	1000	USA, oblast Kolumbijské plošiny – rýžoviště zlata
Oregon – Spokane (Washington)	500	
Spokane – Omaha (Nebraska)	1800	přes Yellowstone Park
Omaha – Kansas-City (Missouri)	300	
Kansas-City – St. Louis (Missouri)	400	
St. Louis – Cincinnati (Ohio)	500	
Cincinnati – Akron (Ohio)	500	asyl u Armády Spásy
Akron – New York	600	
<i>plavba z New Yorku do Anglie</i>		<i>rok 1909</i>

Zpracováno podle Kudějových poznámek, přepsaných panem Janem Prchalem, správcem archivu Klubu Za historickou Polnou.

XII.

Kudějova dobrodružná cesta po Spojených státech a Kanadě v letech 1903-1909 (mapa)

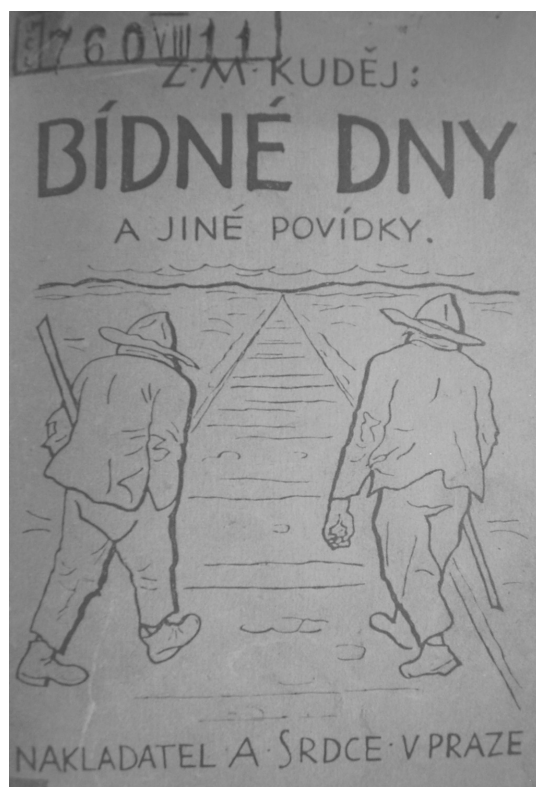

XIII.

Následky zemětřesení v San Francisku z 18. dubna 1906. Dobrovolníci odklízejí trosky domu. Podobné dobrovolnické činnosti se účastnil i Z. M. Kuděj. (Zdroj: <http://rebel.ig.cas.cz/popular/SF1906.php> [1. 3. 2009])

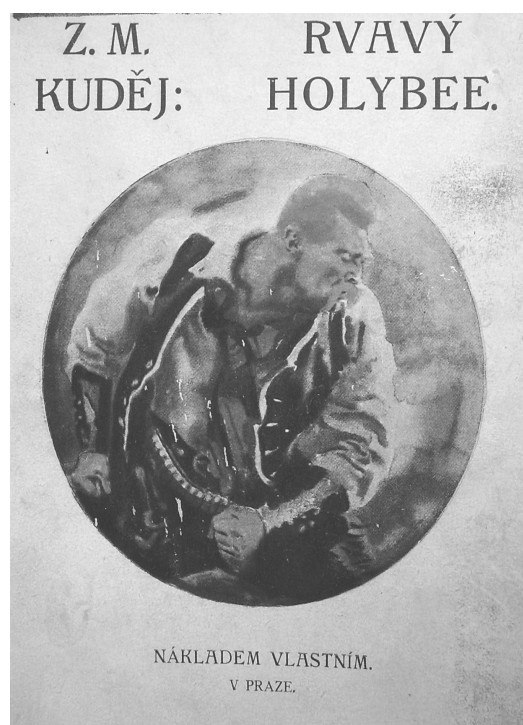
XIV.

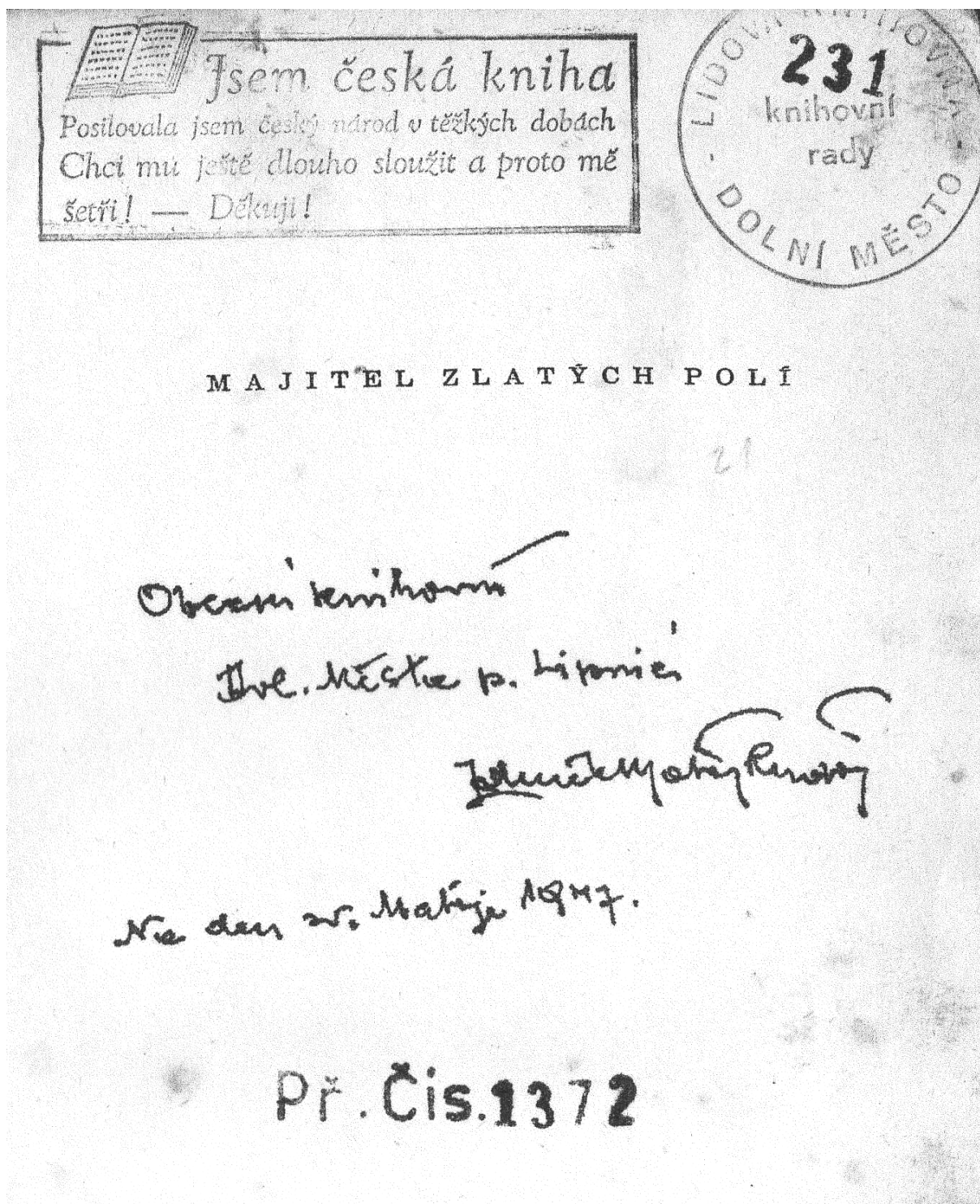
Titulní list Kudějovy prvotiny Bídné dny a jiné povídky (2. vydání, 1918).

Titulní list Kudějova prvního románu Mordovna (1914).

Titulní list Kudějova povídkového souboru Rvavý Holybee (1921).

Stránka z Kudějovy knihy *Majitel zlatých polí* (1946), věnované Obecní knihovně v Dolním Městě samotným autorem.

V kraji Huculů.

Huculové.

Náhodou dostaly se mně do rukou paměti židovského písmáka Oziáše Schnabela, jenž napsal historii jasiňských židů, ale jenž si všiml rovněž kmene Huculů, nejsvráznějšího ~~toho~~ lidu na Podkarpatské Rusi. ~~xxx~~

"Jako jinoch 16letý, " píše Oziáš, "přišel jsem kolem roku 1850 do Jasině a shledal jsem k svému udivení, že rusínské obyvatelstvo jest ještě polodivoké, ale poctivé, čestné a velmi pohostinné. " Toto uznání ze strany žida, jenž proslul svojí poctivostí, je jistě potěšitelné. Když i on uznal tyto dobré vlastnosti ~~zdejšího~~ lidu, pak to jistě musila být skutečná pravda. Od té doby uplynulo osmdesát let a nyní vešlo v užívání pořekadlo, že Hucul je ~~chytřejší~~ chytřejší žida. Toto pořekadlo slyšela se mnohkrát, ale pokud jsem se přesvědčil, až na vzácné výjimky, není ~~to~~ to pravda. Lid je dosud ponejvíce temný, dobrosrdečný, ~~Máky~~ a prostodušný. Jinak ovšem hrály při úpadku jeho bývalého charakteru důležitou ~~úlohu~~ úlohu různé ~~in~~ nepřátelské, které mu bylo protrpěti, a ~~co~~ dnes jest zkaženého, to zavinila velikou většinou světová válka.

Ale přepustme opět slovo výše zmiňnému Oziášovi Schnabelovi, který píše dále o Huculech:

"Kroj zdejšího křesťanského obyvatelstva je velmi jednoduchý. Vrchní šat zpracovaný z hrubé bílé nebo šedé vlněné látky bez rukávů dosahuje až po kolena; k němu vždy přišívají špičatou čepici, z níž vyhlédá jenom část obličeje. Šat ten se rusínsky nazývá gugla. Na nohou nosí postole z hrubé hovězí nebo vepřové kůže, na níž zůstala srst. Je-li gugla šarnutá do zadu, nosí se vysoké beranice z ~~ovčí~~ ovčí kůže, pod níž jim visí dlouhé vlasy až na ramena. Krátce vypadají - píše vzdělaný Oziáš - jako nějakí divocí Robinsonové. "

A zmíniv se o tom, že židé, kteří tehdy žili v Jasině, nebyli ~~o~~ civilizovanější, nežli Huculové, pokračuje dále:

"Přatýři dobytka z Poloněⁱⁿ nosí rovněž dlouhé až na záda splývající vlasy, černé plátěné košile a celý jejich oděv je napuštěn máslem, aby se jich nechytal dotěrný hmyz. Na první pohled hrozná podivaná."

Na první pohled ! Ano, měl pravdu ten spravedlivý Israelita. Neboť na druhý pohled člověk pozná, že pod hrozným vzezřením se tají veliké naivní^{ai} a trochu zkažené lidské dítě, které se dá bohužel až příliš snadno každému cizinci, ať už toho či onoho vyznání, ošiditi. O tom však se zmíním později. ~~Кыксак~~

Kdy a jak se první Huculové dostali do Podkarpatské Rusi, i do Jasiny, o tom není vůbec žádných historických dokladů. Tolik je jisto, že první zde usadilí lidé byli pastýři, kteří sem přišli ze sousedních Haliče, či Bukoviny v druhé polovici 17. století. Je to kmen vysloveně maloruský s jistou příměsí rumunskou. Rovněž tak existovala zde i příměs arménská, neboť ještě v 18. století bylo židům zakázáno usazovati se v zemích koruny sv. Štěpána a obchod v župě marmarošské obstarávali křesťanští Arméni, kteří sem prchli před útlakem tureckým. Tohoto původu arménského jsou si doposud vědomi některé rodiny, jako jsou Hanzalovičové, Štefanovičové, Křištofové, Bz Birosové, Bakajové, Horbasové atd. Většina arménských rodů však zanikla skoro úplně ~~кмаксак~~ maďarisací.

Kmen huculský u nás není početně příliš silný. Pokud jsem mohl sám na místě počet jejich odhadnouti, myslím, že jich není o mnoho více než 20.000 duší. Za to je to bezesporně nejinteligentnější a neorganizovanější lid ze všech Rusínů na Podkarpatské Rusi.

Jejich středisky jsou Jasina, Bogdan a Trebušany, ale jejich chaty se rozlezy až k Horní Teresvě a Kosavské ~~Русак~~ ~~Русе~~, ba přes Vyšovⁱⁿ a údolím potoka Ruskového ~~do~~ do Rumunska. V sousední Polce pak žije stejnorodý s nimi národ, který se rovněž nazývají Huculy a ~~kteří~~^{kteří} od našich hranic dosahují až k Rafajlové, Nádvořné, ~~Коломыж~~ Kolomyjim a Kútám a přes Čeremoš do bývalé západní Bukoviny.

✓ Těchto zahraničních Huculů jest asi kolem 400.000. Huculové liší se od ostatních Rusínů vysokým vzrůstem, statností, sebevědomím, jiskrným pohledem i celým zevnějškem, zejména pestrým a barvitým křem. ~~Huculský~~ ^{rusínský} Huculský křoj, ~~kteřý~~ ^{se} sestává z krátké a volné košile, nazývané ~~soroška~~, s bohatě vyšíváním límcem i manžetami. Úzké kalhoty byly původně malinové barvy. Během času však vymizely a ustoupily moderní výrobkům, takže dnes jsou již vzácností. Trup se odívá ~~krátkým~~ ovčím bezrukávným kožíškem, bohatě zdobeným vyšíváním ^{koženým} a prošíváním ~~některými~~ ^{rusínskými} ním. Čím bohatější toto vyšívání, tím honosnější gazd. Na svůj křoj věnuje mnohdy ~~tolik~~ ^{rusínské} peněz, že by to znamenalo pro něho malé jmění, kdyby je upotřebil jinak. Dosud se nosí na nohou ponejvíce kapčury, cihlově červené vlněné ponožky s černými nebo ~~jinými~~ ^{barev} jinými pruhu a postoly, kožená ~~obuv~~ ^{obuv} opánková bez podpatku i podrážky. Dávno však přešly již časy, kdy si Huculové vyráběly tyto postoly ~~samy~~ z hrubé nevydělané kůže. Nyní se šijí většinou již po řemeslnicku z kůže vydělané. Ale i do toho zasáhl nemilosrdný vývoj naší doby a postoly se ~~dokonce~~ vyrábějí i po továrenskou z pneumatikových odložených gum a zatlačují domácí výrobky. ^{lidé} Mnoho zejména mladších ~~lidí~~ nosí ~~dokonce~~ vysoké boty, ba dokonce ani o Baťovy výrobky není tu nouze. Zejména u ~~ženských~~ žen.

Starý „čeres“, nebo-li „remiň“, t. j. široký kožený pas, kdysi všeobecně nošený, zmizel již za dnešních dob skoro úplně. Za to se udržely zimní, ~~a~~ silné ovčí kožichy s rukávy a vysoké beranice s různě zbarvenými dýnkami. V létě nosí Hucul ~~ještě~~ skoro výhrašně moderní klobouky, které si dává, když jsou nové, s oblibou o velikonočních svátcích posvětit.

Ženský křoj sestává z hedvábného šátku, uvázaného na babku, skoro vždy červené nebo malinové barvy, se žlutými, modrými a zelenými květy, za ~~kterými~~ ^{čímž} ně jž i chudobněji Huculky nelitují vydati ~~o~~ ^{několik} set korun. Tělo je oděno dlouhou až ke kotníkům splývající bílou košilí. Rukávce jsou zdobeny bohatými nášivkami, v nichž se střídá nekonečně množstvím ~~barv~~ ^{barvitých} odstínů. Při hranici ~~ně~~ ^{ně} ~~vládná~~ ^{ne} ~~nejvíce~~ jasně žlutá, červená i modrá barva, čím dále k

Úryvek Kudějovy strojopisné povídky V kraji Huculů s autorovými vlastnoručními škrty a doplňky. Z archívu pana Jana Prchala (archív Klubu Za historickou Polnou).